

BESKRIFNING

ÖFVER

STORFURSTENDÖMET

F I N L A N D.

STATISTISK HANDBOK.

BESKRIFNING

ÖFVER

STORFURSTENDÖMET

F I N L Ä N D

STATISTISK HANDBOK.

—

Hernösand, 1864.

J. A. JOHANSSON.

Förord.

Huru tid efter annan utkommit åtskilliga statistiska arbeten öfver Finland, — detta i så många hänseenden vigtiga, och på förvärfskällor rika land, som efter skiftande öden nu synes vara på god väg att gå sin pånyttfödelse till mötes och åter intaga det rum detsamma bör tillkomma bland Europas stater, — men då dessa arbeten nu mera, så vidt utgifvaren vet, icke äro att tillgå i Svenska bokhandeln, och de dessutom icke befinnas fullt tillförlitliga, så har han ansett en omarbetning af dem, efter en ny plan och med begagnande af de tillförlitligaste uppgifter som kunnat erhållas, vara af behovet påkallad. Likväl är det långt ifrån att utgifvaren härmed anser sig kunna fullt tillfredsställa den upplysta läsarens fordringar på en **vetenskaplig Statistik öfver Storfurstendömet Finland.**

Innehåll.

1. Historiskt utkast	sid.	5
2. Landets omfång, gränser och administrativa in- delning, m. m.		45
utsträckning, s. 45; areal, s. 46 o. 57; gränser, s. 46; vapen, s. 46; in- delning, s. 47.		
<i>Nylands län</i> , indeladt i 4 härad. (= fögd)		48
Raseborgs vestra, Raseborgs östra, Hel- singe och Perno.		
<i>Åbo och Björneborgs län</i> , 10 häradar . . .		49
Ålands, Haliko, Piikkis, Masku, Wirmo, Wehmo, Nedre Satakunta, Öfre Sata- kunta öfredels, Öfre Satakunta medle- dels och Öfre Satakunta nedredels.		
<i>Tavastehus län</i> , 5 häradar		51
Öfre Hollola, Nedre Hollola, Öfre Sääks- mäki, Nedre Sääksmäki och Satakunta.		
<i>Wiborgs län</i> , 9 häradar		52
Stranda, Kymmene, Lappyesi, Jääskis, Eurapää, Kexholms södra, Kexholms medledels, Sordavala och Salmis.		
<i>S:t Michels län</i> , 4 häradar		53
Heinola, S:t Michels, Jokkas och Rau- tasalmi.		
<i>Kuopio län</i> , 6 häradar		54
Pielisjärvi, Ilomants, Liebelits, Idensal- mi, Kuopio och Rantalampi.		
<i>Wasa län</i> , 5 häradar		55
Korsholms södra, Korsholms medledels, Korsholms norra, Kuortane och Laukkas.		
<i>Uleåborgs län</i> , 5 häradar		56
Salo, Uleå, Kajana, Kemi och Lapp- markens.		

Justitiestaten.

<i>Åbo Hofrätt</i>	sid.	58
2 lagsagor: a) Åbo och Björneborgs med 10 domsagor och 46 tingslag .		58
b) Nylands och Tavastehus med 9 dom- sagor och 35 tingslag		59
<i>Wasa hofrätt</i>		59
2 lagsagor: a) Uleåborgs med 7 dom- sagor och 32 tingslag		59
b) Wasa med 4 doms. och 17 tingsl.		59
<i>Wiborgs hofrätt</i>		59
2 lagsagor: a) Wiborgs med 9 domsa- gor och 31 tingslag		59
b) Karelska med 10 doms. o. 34 tingsl.		59
<i>Länsstyrelsernas</i> embets- och tjänstemän .		60
<i>Städernas</i> d:o d:o .		61
<i>Ecklesiastikstaten</i>		63
Åbo Erkestift: 18 kontrakt (prosterier) och 105 pastorat		63
Borgo stift: 14 kontrakt och 73 past.		72
Kuopio stift: 9 kontrakt och 41 past.		72
<i>Allmänna läroverk</i>		77
1:o Alexanders-universitetet i Helsingfors; 2:o Gymnasier, 4 för allmän- och 2 för civil-tjänstemanna-bildning; 3:o Högre elementarskolor, 13 till antalet; 4:o Fruentimmersskolor, 8 st.; 5:o Lägre elementarskolor, 33 st.; 6:o Bell-lanka- sterskolor, 2 st.; 7:o Elementarskola för flickor, 1 (i Åbo); 8:o Teckniska real- skolor, 3 st.; 9:o Navigationsskolor, 3 st.		
<i>Medicinalstaten</i>		79
Kollegium medikum; Provincialläkare; Stadsläkare; Slottsläkare, m. fl.		
<i>Landtmäteri- och forststaten</i>		81
<i>Postverket</i>		82
<i>Tullverket</i>		82

	<i>Bergsstyrelsen</i>	sid. 82
	<i>Finska banken</i>	82
	<i>Utländska makters konsuler och agenter</i>	82
	Riddare	83
3.	Landets fysiska beskaffenhet	84
	Berg- och jordarter, s. 84; jordskorpans utvidgning, s. 85; Landtryggen (Maanselkä) och dess sidogrenar samt bergstoppar, s. 86.	
	<i>Vattensystemer</i>	89
	1:o Det nordliga Lapplands, s. 89; Österbottniska, sid. 90; 3:o Satakunta, sid. 91; 4:o medlersta Finlands, s. 93 och 5:o Östra Finlands eller det Savolax-Karelska, s. 95.	
	<i>Kanaler</i>	98
4.	Klimatiska förhållanden	101
5.	Naturalster och näringar	105
	a) <i>Bergsbruk</i>	105
	Mineralier, s. 105; metaller, s. 109; Guldhaltig kalksten, s. 109; Silfveranledningar, s. 109; Koppargrufvor, s. 109; Zink, s. 110; Tenn, s. 110; Jerngrufvor, Masugnar och Stångjernsverk, s. 110; Malmuppföring och jerntillv., s. 113; blästerverk för tillgodogörande af myrmalm, sid. 114.	
	b) <i>Jordbruk</i>	115
	<i>Flora</i> : vilda träd och buskar, s. 115; växter för prydnader i parker, s. 116; vildt växande bärsorter, s. 116; fruktträd, s. 117; Botaniska trädgården i Helsingfors, s. 117; Kryddgårdsskötsel, s. 117; Svedjebruk, s. 118.	
	Åkerbruk och boskapsskötsel	117
	Särskildta ägoslag	120
	Spanmålsskörd, s. 121; Potatisodl., s. 122; odling af rofvor, s. 123; Linkulturen, s. 124;	

Humleodl., s. 125; Hampodl., s. 124;
Tobaksodl., s. 125; Ängsskötseln, s. 125;
foderväxter och höproduktion, s. 126.

Finska Hushållnings-Sällskapet sid. 127

Landtbruks-institutet 132

Uleåborgs hushålln.sällskap, s. 133; Ilmola
landtmanna-sällskap, s. 133; landtbruks-
farmer, s. 133; jordens statsekonomiska
indelning, s. 133; skattetal, s. 135.

c) *Skogsafverkning* 136
Skogarnes tillstånd, s. 136; areal, s. 138.

d) *Hemslöjd, Handtverkerier, fabriker*, m. m. 138
Hemslöjd, s. 138; handtverkare på lan-
det, s. 141; handtverkare i städerna,
s. 141; Fabriker och manufaktur, s.
143; Tammerfors fristad, s. 146; de
sednast anlagda städerna Jyväskylä, S:t
Michel, Joensuu och Mariestad samt
köpingarne Salo och Ikalis, s. 146;
manufakturfonden, s. 146; Fattig- och
Arbetsfonden, s. 147; inrättningar för
teknisk bildning, s. 147.

e) *Handel* 148

Kunskaper som erfordras för att vinna
burskap i grosshandel, s. 148; naviga-
tionsskolor, s. 149; sjöassuransbolag,
s. 149; lotsdistrikt, s. 150; exportartiklar,
s. 150; importartiklar, s. 151; inklare-
rade och utklarade fartyg, s. 151.

6. *Fauna* 152

a) Vilda Däggdjur, s. 152; b) Fåglar,
s. 153; c) Amfibier, s. 157; d) Fiskar,
s. 157; e) lägre Djurarter, sid. 158;
f) Husdjur, s. 159.

Tillägg: angående folkmängden i Finland . 160

1. Historiskt utkast.

Den talrika folkfamiljen af finnarna, som än i dag utgör en anseelig tillsats i det stora ryska folk-konglomeratet, framträder, matt belyst af den äldsta historiens och geografiens ljus, ur forntidens mörker, endast ibland enskildta vid yttre gränserna liggande, den europeiska vestern tillvända delar, i ovissa utstakningar. Tacitus nämner Fenni, såsom det höga nordens folk, invånare vid kusterna af den nordliga oceanen, venetiernas grannar, och skildrar väl deras lefnadssätt såsom ett helt och hållet olika med vundernas, esthernas, germanernas, men känner dem ännu icke, såsom en till språket från germanerna och sarmaterna skiljd folkstamm. Ptolomæus låter sina *φέρροι* bo söder om de samaritiska bergen, men inskränker sig till denna uppgift, hvaröfver han likväl sjelf är osäker. Nyare ethnografiska, — i synnerhet språkforskningar sätta utom allt tvifvel, att fordom ett folk af finsk stamm — de så kallade thudiska, som den företrädesvis kallas i Ryssland, de ural-altaiska som de kallas såsom ett folk af samma språk — hafva bebott hela norden och östern af vår verldsdel. Men de hade fordom sin boningsplats på andra sidan Ural, vid dess östra gren intill Altai och än vidare intill medel-asien. Der skola de en lång tid lefvat i fred och idkat åkerbruk, boskapskötsel och i synnerhet bergsbruk, till dess de, tilläfventyrs oroade af krigiska grannar i öster, öfvergifvit sitt hem och, tagande vägen vesterut, genom det stora uraliska folkpasset — slätterna emellan södra foten af Ural och Kaspiska

hafvet — inströmmade öfver vest-europas ofantliga slätt. Än vidare framdrefvos de af dessa väldiga, hela århundraden igenom brusande folkflodsvågor. Det blifver väl ovisst, om det var finskt folk, hvilket såsom Avarer och Hunner tid efter annan uppträdde och gjorde eröfringar i vestern af vår verldsdel. Men med större säkerhet kunna de sedermera, förnyade gånger, öfver Tyskland inströmande krigiska ungrarne utmärkas såsom en finsk stamm. Dem lyckades det på andra sidan Karpaterne vid stränderna af Donau och Theiss, icke blott att anlägga, utan äfven bibehålla ett rike. En lång tid blefvo östra Europas landsträckor en tummelplats för talrika finska stammar, innan det slaviska elementet kunde komma till stånd. I Östersjöns moss- och sjörika kusttrakter, på de isiga och stormiga stränderna af norra oceanen, de vidsträckta länderna emellan Don och Wolga nedåt södern, ända till dess det på trånga pass och dalar rika, svårt tillgängliga Kaukasus, byggde dem ett ointagligt naturfäste, hade finska stammar sina boplatser. Men hufvudsätet för de finska folken var vid stränderne af den nedra Dvina och Kama, vid det Hvita hafvet, upp emot den medlersta Wolga, det gamla Bjarmaland. Genom Bjarmaland gick i fordom tid en handelsväg till det vestra Europa. Norrmanniska sjöfarare togo, förbi seglande norra Europa, sin väg till Hvita hafvet, ända till Dvinas mynning och tillbytte sig här Indiens skatter för vesterlandets produkter. Men redan tidigt fann denna handel ännu en annan väg; den gick ifrån grekiska (Svarta) hafvet, uppföre Dniepern nedför Lovatfloden till Ilmen, derifrån genom Wolchow till den stora sjön Nawa (Ladoga) och genom den derifrån gående floden af samma namn till det wargiska (Östersjö-) hafvet. Der uppblomstra tvenne

stora handelsstäder, Kiew och Nowgorod. Äfven här befinna sig förnämligast norrmaniskt handelsfolk, hvilka afsätta vesterns varor i utbyte mot orientens, och endast i andra handen togo de slaviska inbyggarna deruti del. Der grundlägger i 9:de århundradet eft. Kr. norrmannen Rurik *) den ryska staten. De följande århundraderna ses den under hans dynastis skydd stående rika handelsrepubliken Nowgorod upphöja sig till herrskarinna i hela det nordöstra Europa. Bjarmariket faller sönder. I en sednare tid drefvo dels begäret att utbreda kristendomen, dels eröfringslystnaden tyskarne och skandinaverne till de längst vid östliga kustländerna af Östersjön boende finska stammarna. Först böjdes estherne och lifländerne under den krigiska tyska riddare-ordens tunga ok; efter dem, norr om finska och bottniska viken, finnarne — i ordets trängre mening —; desse hafva, såsom ännu sednare lapparna, kommit under skandinavernes mildare herravälde. Men ännu förblifva talrika norr och öster om det närvarande Europeiska Ryssland spridda folk oöfvervunna. Det slaviska elementet utvecklar sig likväl allt mäktigare och ändtligen, efter långvarig strid, lyckas det i 16:de århundradet den nu genom allenaherrskandets jernspira sammanhållna ryska staten, att upphöja slaverna till det mäktigaste folk i hela det östra Europa.

Vända vi oss nu, efter dessa korta antydningar öfver de finska folkens historia i allmänhet, till det land och den stamm af samma folk, hvilka denna bok i synnerhet har till ändamål att göra bekanta, så synes otvifvelaktigt det från den forntyska »finnen» (Vebn-Moras) härledande och i denna egenskap äfven

*) Rurik anses härstamma från Roslagen i Sverige, enl. Ottelin.
Ofvers. aum.

den inhemska benämningen *), motsvarande namnet »Finland», på olika tider innefattat ett olika omfång. Hos de äldsta brukas det, jemte flera andra (finmarken, Qvenland, Jotunhem), icke blott om det nuvarande Finland, utan äfven om Lappland och större delen af det svenska Norrland: sedermera, efter det första svenska eröfringståget, blifver endast den sydvestliga delen af det nuvarande storförstendömet betecknad med detta namn, — hvaraf ännu ofta uttrycket: det egentliga Finland, för denna del, — och denna betydelse har gjort sig gällande intill nyare tid, då den lemnade rum för det nuvarande begreppet.

Jättar, Jotar, Jotuner, så kallar den skandinaviska sagan de äldsta inbyggarna i Finland, i synnerhet i den nuvarande finmarken och förtäljes om deras gudahjeltars, Asarnas, segrande strider emot denna troll- och jätte-slägt. På kusterna af den finska och bottniska viken bor ett öfvermodigt sjöröfvarfolk, som än förenar sig med de skandinaviska Vikingarna till ännu djerfvare rof- och plundringståg, än mäter sig med dem i blodiga strider, än åter ingår förening med dem till fredlig handel.

Efter hand afdrager sig sagan slöjan: tre nära sins emellan befryndade stammar framstå såsom Finlands innevånare: midt i landet och på sydvestra kusterna hufvudstammen, Tavasterna; i hela östern, gränsfolket emot Ryssland, Karelerne; och i nord och nordvest, Qvenerne. Redan tidigt, såsom det synes, hade de likaledes samslägtade lapparne invandrat och utbredd sig öfver landet; men dels blefvo de trängde uppåt den högre norden, dels upptagne ibland enskilda stammar. Qvenerne, liksom Jotarne, enligt sagan, trängde vidare fram emot vester och in på den skandinaviska halfön. Ännu i 9:de århundradet eft. Kr.

*) Suomeumaa, Suomi, d. v. s.: sumpigt land.

finner man dem i det svenska Helsingland. Men de skandinaviska nybyggerna utbreda sig allt mer i nornden; den skandinaviska befolkningen upptager kolonisterna hos sig, eller vända dessa, för att bevara sin egendomlighet, tillbaka till Finland.

Fråga vi nu närmare efter denna äldsta finlands historia, före den tiden då detta folks oafhængighet skakades genom det första anfallet ifrån Sverige, så förekomma oss såsom medel till historisk forskning endast torftiga uppteckningar ifrån svenska kloster. Men i folkets mun lefva än i dag talrika och i mångt hänseende tillförlitligare traditioner, än dessa af fanatismen grumlade källor af munk-kuriosa om hednafolket på andra sidan sjön, i träsklandet: det är finnarnes gamla hjelte- och under-sånger, i synnerhet Kalevala, deras national-epos, som låta oss kasta en djup blick i en tid, då folkandan ännu kunde utveckla sig ostörd af främmande inflytande.

Sammanfatta vi det väsendtliga, som är att hemta af dessa sånger och urkunder, så framstå de gamla finnarna såsom ett kraftigt, beväpnadt folk, fullt af glödande frihets- och fäderneslands-kärlek, egande fasta boningsplatser, odlande jorden, sysselsättande sig med jagt och sjöfart, icke okunnige i andra slöjder och, oaktadt mycken råhet i sederna, likväl idkande poesi och musik. Med norrmännen delade de, såsom deras boningsplats också hade något gemensamt med skandinavien i den nordiska naturen, tvenne karaktärs-egenskaper: tapperhet och ihärdig kraft.

Likasom alla folk i barndomsåldern, tillbringande sitt lif i den fria naturen och jemte den, dyrkade finnarne henne och hennes väldiga krafter, såsom gudomligheter. Men här utmärka sig nu en mängd af drag, i hvilka den nordiska naturens egendomlighet och folkandan såsom en med denna åter i ett nära

förhållande stående, afspeglar sig. Karaktären af den gamla finska mythologien synes såsom öfvervägande, allvarlig, till och med dyster. De onda gudarna, mörkrets gudomligheter, hvilkas rike låg högst upp i norden (Pohjala), äro vida talrikare, än de goda. Dessa motsvarar naturen med sin korta sommar, dess långa hårda vinter; såsom ock den allvarsamma, svårmodiga folkkaraktären. Stjernorna äro föremål för tillbedjan; en vigtig sak i denna den kalla nordens mythologi spelar solen (päivä) — hvilkens välsignelserika värmeutgjutelse skulle firas på en särskild högtid — och elden. Men i synnerhet gaf sig redan då tillkänna det nyss antydda, finländarne ännu betecknande draget, kärlek till musik och diktkonst: den högste guden (Jumala) var för dem ordningens och harmoniens gud, Wäinämöinen, uppfinnaren af musiken och lyran, den första runosångaren. Det är musik och diktkonst, som ifrån begynnelsen för finnarna förskönade deras hårda boningsplats midt ibland vilda klippor, i mörkret af sig vidt sträckande skogar, vid stränderna af ensliga sjöar. Öfver åkerbrukets framgång vakade en egen gudomlighet. Huru högt finnarna vidare skattade hemmet, familjen, kan man sluta deraf, att de egnade särskilda skyddsandar åt beggedera. Ett skönt vittnesbörd om kvinnans ställning hos de gamla finnarna aflägger deras hjertesånger; den var helt annorlunda än hos de germaniska folken. Henne ålåg icke de hårda arbetena, som de sednare pålade henne; inom hus styrde hon, var älskad och ärad af sin man och sysselsattes med ett för henne passande arbete. De gamle finnarne kände egentligen icke någon trældom. Krigsfångarne blefvo väl slafvar, likväl var deras förhållande till den fria mannen (vapaa) för mer än en tjenares till sin herre. Dock ansågs det för en skymf att kallas slaf. Men den fria mannen skydde dock hvar-

ken handtverk eller åkerbruk: hjelten Lämminkainen *) plöjde sjelf sin åker, Wäinämöinen drog not. Vi finna ock, i olikhet med andra nordiska folks äldsta historia, intet spår af något slags underdånighets-förhållande: det finska språket har intet eget ord för konung, furste, öfverhufvud, beherrskare; de måste först upptaga det från de främmande skandinaviska. Ett adels-stånd, såsom stånds-klass öfverhufvud, kände finnarne icke; men väl hade de sina hjeltar och visa, emedan de hade krig och sånger. Ibland slöjder var det i synnerhet jernets bearbetande, hvaruti de företrädesvis voro skicklige: finska svärd förekomma i den gamla skandinaviska sagan, såsom de bästa, och i den finska mythen är Ilmarinen, Wäinämöinens broder och trogne ledsagare, vindens och eldens gud, »den flitige smeden, den evige hamraren.» I anseende till jernet nöja sig icke finnarne med en gud, de gifva honom tillika en fader och en amma. Jernsmidningskonsten måtte de redan hafva lärt af sina urfäder, hvilka fordom arbetade i Uralbergens grufvor, de ännu varande tschudiska malmgrufvorna. Att finnarne i allmänhet varit ett krigiskt, eröfringslystet folk, derföre tala endast dessa otillförlitliga traditioner, som i de äldsta tider läto dem framtränga ända emot söder af den skandinaviska halfön. Så långt historien går tillbaka, känner man dem endast såsom ett folk fullt af uthållande kraft att motstå sina fiender, och som med mod och tapperhet försvarade sin egen härd.

Med kristendomens införande börjas ock för nornden ett nytt tidevarf. I 12:te århundradet, på samma tid som en from fanatism förde de vesterländska kristna emot de otrogna i orienten, skedde det

*) Någon hjelte med detta namn förekommer troligen icke.

första i historien temligen noga bestämda anfallet af svenskarna emot Finland. Vid medlet af detta århundrade — man uppgifver året 1157 — anträdde konung Erik den Helige i Sverige, af kristligt omvändelsenit och för att, såsom det i de gamla krönikorna heter, sätta ett mål för de finske kustboernes sjöröfverier, som gjorde skeppsfarten osäker på Östersjön, sitt tåg öfver bottniska viken emot hednafolket. Det måste gifva vika för de lika tappra som modiga, i krigskonst förfarna norrmännens efterkommande, måste prisgifva de skönaste sträckor af sitt land åt de inträngande främmande skarorna, måste, ännu mera, tåla det, att presterna antastade deras fädens tro. Ty af den i sydvest af landet grundade nya kolonien (Nyland = nytt land), som till det mesta blifvit befolkadt med nybyggare från Helsingland, begynte den trogne och nitiske biskopen Henrik från Upsala utan dröjsmål omvändelseverket. I Åbo (på finska Turku), uppbyggdes på hans föranstaltande den första kristna kyrkan. Honom, som icke tvekade i valet af medlen för Guds äras utbredande, som icke skydde list och våld, emotsatte sig finnarne ganska hårdnackadt, fasthållande vid deras fädens tro, ännu mera uppbragte till motstånd af sitt nationalhat emot främmlingarna; Henrik, träffad af en motspänstig finnes vapen, — (bonden Lalli från Kjulo socken, som till straff för sin illgerning blef förföljd och slutligen uppäten af råttor. Biskop Henrik mördades på Kjulo träsk, (stor insjö), återfanns på isen, med afslagen arm, hvilken upphittades om våren; fördes först till Masku kyrka och sedan till Åbo domkyrka. Skelettet skall sedermera af ryssarna under fejden 1721 blifvit fördt till S:t Petersburg och förvaras nu på ett dervarande museum. Åbo domkapitel har uti sitt sigill en krökt arm, [S:t Henriks arm]), — som icke ville underkasta sig kyr-

kotukten, blef sålunda martyr, och den till beskyddande af den nya kolonien kvarlemnade krigstruppen var för svag att kunna hämma utbrottet af den blodigaste förföljelse emot de christna, hvaruti de angränsande Ingrer, Esther, ja ock Ryssar nu deltog. Ännu den tredje efterföljaren efter den i döden af ett litet antal trogna till den såsom helig förklarade Henrik måste, trängd af fiendens öfvermakt, söka sig en tillflykt på ön Gottland. Då företog år 1249 den svenske jarlen Birger, dertill föranlåten lika mycket af sin egen törst efter hjeltedater och den politiska nödvändigheten att undsätta den för svenskarna så viktiga nya provinsen, som utaf påfven Gregorii IX fasansfulla skildringar af förföljelserna mot de kristna i Finland, ett nytt eröfringståg, till hvars framgång han till kristendomens utbredande och svenska maktens befrämjande lät anlägga en fast plats i det inre af landet, Tavasteborg (sedan Tavastehus). Omkring år 1293 följde det tredje tåget, framkalladt af karelarnes oupphörliga rövverier emot den nya svenska kolonien, anfördt af den tappre Torkel Knutsson, hvilken, såsom riksmarskalk, i stället för den minderårige konungen, hade högsta makten i Sverige. Han fullbordade omvändelse- och eröfringsverket i Finland och förde segrande svenska baneret fram ända till stränderna af Ladoga-sjön, ja åtföljd af vapenlyckan emot ryssarna, som satte sig emot denna utsträckning af svenska herraväldet, försäkrade han de redan då till sjös mäktiga svenskarna, genom grundläggningen af det befästade Wiborg, om herraväldet icke allenast på finska viken utan äfven uppå Nawa.

Så var då, efter en 150-årig kamp, Finland vorden en svensk provins. Det delades i 3 ståthållarskap, hvilkas föreståndare residerade i de 3 slotten i landet, Åbo, Tavastehus och Wiborg. I Tavastland, hvilkas innevänare hårdnackast sökt värja sig för det

främmande oket, blefvo herregodsen gifna åt den svenska adeln, då bönderna sedan derpå måste göra dagsverken. Men i allt annat skyddades de finska bönderna från allt ofog af svensk lag och rätt. Afvikande från den seden, hvarefter man vid den tiden plägade förfara i ett eröfradt land, voro i allmänhet svenska konungarne betänkte på, att öfver deras nya undersåtare föra ett mildt regemente och göra dem delaktige af den i Sverige inhemska blifna kulturen. Men en varaktig fred var ännu icke alltid beskärd landet. Ty gång efter annan uppäggade det på Sveriges öfvermakt i Östersjön afundsamma Nowgorod de ryska storfurstarna till krig; det kom med sina flottor till Åbo, och Wiborg blef förstördt. Ändtligen gjorde ett år 1323 afslutadt fördrag slut derpå och bestämde närmare de stridiga gränssorna.

Under konung Magnus af Sverige skedde ifrån finska sidan ett anfall på Ryska området, som, i början lyckligt genom intagandet af Orechowets (på svenska: Nötleborg, det nuvarande Schlüsselburg), slutade med återtåg, då de måste fly undan den förstärkt anryckande fienden. Å andra sidan förnyade Ryssarne tid efter annan sina ströftåg emot Karelerne. De nedbrände städerna, bortförde inbyggarna i fångenskap. Endast sällan var hufvudlandet i tillfälle att lemna den aflägsna provinsen nödig undsättning, och då den lemnades blef den, i anseende till sina af inre strider uttömda krafter, ofta icke nog verksam. Så hade ock handeln, som till sjös var börjad med hanseatiska köpmän, nästan straxt i sin början råkat i förlägenhet. Att åtminstone jordbruket förbättrades och kunde sträcka sig allt längre norrut, hade Finland i synnerhet att tacka konung Eriks af Pommern omvårdnad. Och om andra goda författningar, anordnade af samma konung, såsom Finlands represente-

rande vid svensk riksdag, reglerande och fortskyndande af rättegångarna, rättmätigare fördelning af skatterna, snart åter förlorade sin gällande kraft, så låg skulden dertill icke allenast i de efterföljande äfven till Finland öfverflyttade borgerliga krigen, utan ännu mer i den från den egna ringa insigten härstammande vederviljan hos finnarne emot sådana nyheter.

Den alltmera hotande, i det unga storfurstendömet Moskva sig uppresande ryska makten sökte den svenska ståthållaren öfver de nu genom Kalmareunionen förenade tre skandinaviska rikena, Sten Sture, genom anläggande af fästningsverk vid östra gränserna och genom afslutande af ett förbund med den lifländska orden, emot den gemensamma fienden, på ett verksammare sätt, än förut skedt, förebygga; en klok försigtighet, såsom det ock snart beviste sig. År 1495 inföll nemligen storfursten Iwan Wasiljewitsch I med en här af 60,000 man i Finland. Men förgäfves belägrade han det befästade, tappert försvarade Wiborg; med oförrättadt ärende måste han draga sig tillbaka, ansatt på återtåget af de i massa beväpnade finska bönderna. Dock redan nästföljande året stod han åter med en stark här i landet. Denna gången mötte honom riksföreståndaren Sten Sture sjelf, som emedlertid kommit den hotade provinsen med trupper till hjälp. Det lyckades ryssarna att gäcka sin fiendes vaksamhet: under ett nattligt anfall sprängdes den svenskfinska hären och Sten Sture vände så fort som möjligt tillbaka till Sverige, lemnande landet efter sig i de äfventyrligaste omständigheter. På vanligt vis huserade nu ryssarna, förnyade utan uppehåll sina infall, plundrade, förstörde och ödelade allt: ett tillstånd, som denna gång olyckligtvis räckte året om, då Sten Sture, som hemma hade fullt upp att göra för att uppehålla sitt anseende, icke sände nå-

gon kraftig hjälp. Ändtligen orsakade den lifländska ordens vapenlycka, hvars anförare med eftertryck tvenne gånger slagit de äfven i Lifland inbrytande ryssarne, att Iwan, hvilken under sådana omständigheter icke vidare kunde med framgång begagna sin seger öfver finnarne, ingick på det begärdta 20-åriga vapenstillståndet. Så var då först nu, i anseende till denna sidan, det arma landet befriadt, och det vid en tid, då långa och häftiga strider i östern icke skulle afhålla ryssarna att vid lägligt tillfälle bryta det ingångna fördraget. Derföre måste Finland nu med Sverige erfara det der upplågande invärtes krigets skräck och fador. Konung Johans af Danmark bemödanen, att fortfarande ställa i verket föreningen af de tre nordiska rikena, enligt Kalmareunionen och kufva dess häftigaste motståndare, den för Sveriges oafhänghet af det förhatliga Danmark kämpande riksförståndaren Sten Sture, öfverförde ock tvedrägtsfacklan till Finland. Åbos inbyggare måste åter utstå en svår belägring under året 1509, som steg till en ännu större höjd, då hela staden, antänd af en hop byteslystna Danskar, uppgick i lågor.

Att intill denna tid kulturen lika litet i Finland, som då öfverallt i Europa, kunde göra några stora framsteg, dertill finner man orsakerna tillräckligt i det allmänna dåvarande tillståndet, äfvensom i de nyss skildrade förhållanderna. Hvad som i det afseendet likväl blef uträttadt i landet, deruti hade i synnerhet de andeliga del. Deras nit, att utrota den ännu ofta här och der hastigt uppkommande hedendomen, stiftade i landet sex kloster, deraf i Åbo ett dominikanerkloster, det äldsta, i Nådendal ett brigitterkloster, i Raumo ett fransikanerkloster, i Wiborg ett fransikaner- och ett dominikanerkloster, och ett kloster i Kökar på Åland, hvarutinnan framför allt, genom ung-

domens undervisning i den kristna läran, en fast trosgrund skulle läggas hos det uppväxande släktet. Collegium Raumense stod vid reformationens början i stort anseende. Åbo katedralskola var talrikt besökt af ynglingar, äfven från andra stift, hvilka lärde att läsa och skriva, de första grunderna i vetenskaperna, och de skickligare teologi, koralmusik och så mycket af astronomi som var nödigt för att uträkna de höga festerna. Den som sträfvade efter en högre bildning måste besöka utländska läroverk. De införde äfven byggnadskonsten, ty på deras påyrkande upprestes på flera ställen i landet, i stället för de små träkyrkorna, ståtliga tempel af sten, med temligen konstfullt arbetade altaren, målningar och bildhuggerier. Dessa arbeten blefvo dock troligen verkställda af utlänningar, ty ännu i början af 16:de århundradet fanns icke en gång i Åbo någon enda vanlig målare. Biskoparne sökte att hålla sig i en viss oafhængighet af påfven, och biträdde icke här så många missbruk, som på andra orter blefvo införda, till mehn för sjelfva kyrkan. Till konungen stodo de vida oftare i förhållande af rådgifvare än underdånige tjenare, och gjorde sig nytta af denna ställning till folkets bästa; de undertryckta bönderna fann uti dem försvarare och beskyddare mot den ifrån Sverige till Finland fortplantade adeln. De hade sin hand med, nästan i alla statsgöromål, och deras inflytande var vid krigsoperationer och fredsslut ofta af afgörande betydhet.

Ett annat moment, som utströdde frön till bildning i landet, var handeln. Då endast Åbo, hvarest tyska köpmän nedsatt sig, hade rättighet till fri handel och marknader i följd af aflatets utdelande på S:t Henriks högtidsdagar; så kunde det mäktigaste häftiget för kulturen, inrättningen af privilegierade städer, icke lyckas, i synnerhet då inga landsvägar lättade

kommunikationen i det inre af landet, utan möjligheten deraf endast var inskränkt till vintern, hvilkens nordiska stränghet tillät att begagna slädan för några månader, genom det af sjöar och mossar uppfyllda landet. — Wiborg, som, genom sitt läge, var en stapelplats för ryska varor, började äfven att komma sig upp. Björneborg, eller Ufsby, som det först kallades, var en köping, som under Albrecht af Mecklenburg erhöll stadsprivilegier. I första hälften af 15:de århundradet förekomma Raumo, Nådendal och Borgo. Åbo stad uppblomstrade framför de öfrige städerna. Uti samma århundrade gåfvos köpmän derstädes som efterlemnade åt domkyrkan hela landegendomar, äfvensom stenhus och handelsbodas i staden. Finnarne synas förnämligast hafva lagt sig på skeppsfart, och utmärkte sig genom mod och skicklighet såsom sjömän.

Mest hämmande för åkerbrukets utbredande och folkökningen voro de förödande krigen: omkring medlet af 15:de århundradet finna vi derföre i hela de öfre eller från hafvet aflägsna trakterna af landet ännu inga andra invånare än nomader och lappar. På den långa sträckan emellan Sysmä i Tavastland och S:t Michel i Karelen fanns ingen enda människoboning, så att alla resande, äfven biskoparne, som visiterade de karelska kyrkorna, måste öfver nätterna hvila under bar himmel på is eller snö. — Spetälskan, en genom korstågen i Europa utbredd farsot, hade framträngt ända till Finlands kalla fält. Ett lazarett för detta slags sjuka inrättades 1440 i stället för ett förut befintligt men förfallet sjukhus. — Om seder och lyx denna tid finnas få underrättelser. Åbo-prelaterne tyckes lefvat lustigare än man bordt vänta af detta stånd. S:t Henriks källare var väl försedd. Allmänna favoritdrycken var öl, och det finska ölet synes hafva varit af utmärkt godhet. I slutet af 15:de

århundradet blef bränvin bekant, infördt, som det tros, af ryssarna.

Med Kristians II af Danmark skräckregering inbröt äfven för Finland en ny tid af oroligheter och strider. Stockholmska blodbadet undgingo väl de finska riksråden, som tillhörde Sten Stures underlägsna parti, då de voro nog försigtige att icke åtlyda den mer än en gång gifna stränga kallelsen, att infinna sig i Sveriges hufvudstad; men undkommo likväl icke helt och hållet den grymme Kristians hämnd, som strax derpå skickade biskopen i Linköping, Henning Gadd, med en krigshär öfver till Finland och lät afträta alla, som misstänktes tillhöra Sten Stures parti; endast biskop Arwid förstod nu att å nyo undfly sina förföljare. Emedlertid hade i Sverige Gustaf Wasa uppstått såsom en befriare från det danska oket; dock var ännu hans sak i sjelfva Sverige oafgjord, och den af honom till Finland afsända hjälpen för svag till att utdrifva danskarna. Krigslyckan vägde emellan de danska och svenska vapnen. Under det danskarna sågo sina skepp förstöras af Gustafs skärgårdsflotta, återtogo de det dem afhända Åbo och försvarade detsamma tappert. Ändtligen hade Gustaf Wasa såsom segrare intågat i Stockholm och var i stånd att bringa sina betryckta anhängare i Finland räddning. En väl utrustad här af tyskar, svenskar och finländare landsteg i Åbo i Augusti 1523; och ännu före julen samma år var hela Finland befriadt från danskarna. Den i Sverige genom Gustaf införda *lutherska reformationen* antogs ock nu i Finland; i följe dermed genomdrefs en stor förändring i kyrkiväsendet, som förminskade de andligas inkomster och förökade kronans; men ännu mera medelbarligen hade den nytta med sig, derigenom, att den hos läroståndet nyvaknade friskare andliga lifsutvecklingen med-

delade sig åt folket. Hela nya Testamentet och enskilda delar af det gamla blef nu på deras eget språk lemnadt dem i händerna. Biskop Agricolo, en lärjunge till Luther och Melanchton, var i synnerhet verksam att, genom förbättring af skolorna och de andligas vetenskapliga bildning, arbeta för en bättre framtida folkundervisning. — Finlands handel och sjöfart hade efter Gustafs ifriga önskan, hvilken Sverige nu hade att tacka för sin kommersiela oafhänghet af Lybeck, vunnit ett nytt framsteg. Vid finska viken blef en ny hamn anlagd, (Helsingfors). Men åter kom den gamla krigsplågan med sitt osägliga elände öfver landet. En ny tvist med ryssarne utbröt, hvilken hvarken det af Gustaf med tzar Iwan Iwanowitsch afslutade fördraget, eller det motstånd, som en af svenskarne afsänd otillräcklig krigshär försökte att sätta deremot, kunde tillbakahålla förhärjningar af städer och byar. Ändtligen slöts kriget för en tid genom freden i Moskau 1557, hvilken efter Iwans död förlängdes till 1590; men knapt var denna tid förfluten förrän de ömsesidiga infallen åter började: svenskarne ströfvade ända till Hvita hafvet; de följande åren blef i synnerhet Österbotten af ryssarne hemsökt.

Brodertvisten emellan Gustafs söner, Erik och Johan, tillät icke heller Finland att blifva i ro. Johan, som af fadren hade erhållit Finland till hertigdöme och icke ville erkänna brodrens öfverhöghet, måste i Åbo gifva sig för Eriks härsmakt. Denne skänkte brodren friheten, till sitt eget förderf. Ty nu tog Johan icke allenast ifrån honom kronan, utan många år sågo Åbohus fästniug och sedan Kastelholm på Åland den afsatta konung Erik såsom fånge inom sina dystra murar. Då nu detta virrvarr, hvarmed äfven följde nya strider med Ryssland, tillfogade det genom

kriget utarmade landet nya lidanden, så var detta ännu mera en följd af det olycksaliga inbördes kriget, som efter Johans död utbröt emellan hans son, den äfven till konung i Polen valde rättmätige arvingen till den svenska kronan, Sigismund, och dennes farbroder Karl, Johans yngre broder. Finlänarne voro icke heller tillgifna den katholska Sigismund; men det af Karl anstiftade, af de lutherska andliga i landet gynnade bondupproret qväfdes under förskräckliga blodsutgjutelser af Sigismunds trogne ståthållare Claës Flemming. Genom riksdagsbeslut d. 24 Jan. 1599 förklarades Sigismund kronan förlustig, till fördel för Karl, som nu, sedan han fullständigt försäkrat sig om sitt herravälde i Sverige, äfven underkastade sig Finland och der i egen person höll sträng räfst öfver anhängarne till sin underlägsna motståndare. Jemte lyckliga krig med Ryssland, hvartill Karl IX tog sig anledning af de revolutioner, som tzar Feodor Iwanowitschs död 1598 åstadkom i Ryssland, utmärker sig hans korta regering äfven för andra mått och steg, som vittna om hans omsorg för landets väl: nya städer (Wasa, Uleåborg) blefvo (1605) anlagda, (äfvensom 1607, fästningen Kajaneborg); handelsprivilegierna för andra (Helsingfors, Wiborg) utvidgades; en bättre förvaltning genomfördes i stället för den förra menliga och fala. Finland hade Sigismunds beständiga oroligheter att tacka därför, att ingen tid kunde egnas åt nödiga förbättringar. Uti den unge, år 1611, på thronen uppstigna Gustaf II Adolf, trodde Sigismund sig få en lättare motståndare att besegra, än den energiske Karl. Genom Sigismunds stämplingar utbröt åter ett krig emellan Ryssland och Sverige. Men Gustaf Adolf, som genom sin mildhet och rättrådighet tillvunnit sig folkets kärlek och trohet, lyckades snart att sluta en, för Finland i synnerhet, högst vigtig

och för riket fördelaktig fred (i Stolbowa 1617). Då afträdde till Sverige Ingermanland och Kexholm vid Ladoga-sjön. Gustaf Adolfs rättsinnighet gjorde sig ock värderad i Finland, hvars söner biträdde honom att tillkämpa sig sina triumfer i Tyskland. I synnerhet satte han sig med kraft emot adeln, då den efter de lifländska och esthniska ädlingarnas dåliga exempel ville förtrycka bönderna. Äfven under honom uppstodo nya städer, (Nystad 1617, Gamla och Nya Karleby 1620, Åbo stads privilegier blefvo 1617 stadfästade); krigsväsendet gaf Gustaf en ny gestalt. Den store uppfostringsreformatorn var lika angelägen att äfven i Finland, så väl som i Sverige, undervisning och bildning fingo sin rätta vikt och betydelse. År 1626 inrättades i Åbo ett gymnasium, som i många stycken liknade ett universitet, och hvarifrån lärjungar ordinerades till landtprester. I följd af Finlands utvidgning skedde en ny delning af biskopsdömena Åbo och Wiborg. Isaäk Rothovius, som 1627 blef biskop i det förra, utgaf stränga författningar för att skaffa religionen tillbörligt anseende. Många förordningar utmärkte sig dock för pedantisk stränghet: den som åt eller drack innan han besökte gudstjensten, äfvenså bröllopsfolket, som njutit något innan de foro till kyrkan, skulle böta en daler; brudgummen, brudföraren och värden som härutinnan försyndat sig skulle böta dubbelt. — Likväl voro ännu många papistiska bruk öfriga, i kyrkorna sjöngs mycket på latin, o. s. v. — Stränga lagar höllo skolläraryrne till uppfyllande af deras skyldigheter. De från gymnasium utgångna lärjungarne utmärkte sig, i afseende på seder, föga framför den stora hopen, och äfven deras kunskaper voro ytterst ringa och inskränkta. Ynglingar, som önskade att förvärfva sig djupare insigter, besökte Upsala, eller hellre ett protestantiskt

universitet i Tyskland. Af brist på klingande mynt togo de med sig lifsmedel och andra varor, dels till eget underhåll, dels till försäljning. Efter universitetets inrättande i Åbo skickades varor, som tullfritt fingo utföras, till de tyska städerna vid Östersjön i utbyte mot böcker, kläder o. m. d. — År 1620 öppnades på kongl. föranstaltning en boklåda i Åbo, men hvilken icke länge hade bestånd. Sederna voro ännu råa. I synnerhet vid ryska gränsen herrskade en grof vidskepelse. — En lärd finne, *Sigfrid Aron Forsius*, gaf folkets fördomar en stor kredit genom sin böjelse för »astrologi och andra profetior.» Häxor och häxmästare blefvo belagda med kyrkstraff. En kryddkramhandlare ställdes under tilltal, för ett förbund som han skall hafva ingått med djefvulen. Många personer föröfvade andra vidskepliga handlingar, hvilka, när de blefvo bekanta, belades med straff af presterskapet. Dryckenskapen, äfven bland de högre stånden, var ganska allmän. Det var icke ovanligt, att konsistorii ledamöter kommo druckna af bränvin upp i sammankomster. Lärarne vid gymnasium måste uti sin ed utfästa sig, att hvarken druckna eller nyktra uppenbara kollegiums hemligheter. Den som kom drucken upp i lärosalen eller i konsistorium, skulle försona en sådan förargelse genom ett offentligt tal om fylleriets och dryckenskapens neslighet. En prest blef anklagad för det han i fyllan hade slagit blå och blodig en hustru i hans församling, med det kött, hvilket han hade erhållit som frivillig gåfva. — Mot otuktighetsförbrytelser lät generalståthållaren 1622 utgå ett påbud, som tillhöll fogdarne en sträng uppsigt öfver sådana förseelser. Emedlertid kunde Gustaf, som året om vistades utom sitt rikets gränсор, och som det stora kriget med kejsaren och påfvedömet sysselsatte, icke såsom han önskade, egna sin uppmärksamhet åt landet, som

det så väl hade behöft. Med all industri, i synnerhet handtverkerierne, var dåligt bestäldt. — Under Gustaf Adolfs tid hemsöktes landet af flera olyckor, såsom sjukdomar, missväxter, vattenöfversvämningar m. m., äfven jordbäfningar föreföllo; katarakter uttorkades och framkommo på andra ställen: t. ex. Sarsankoski i Tavastland, som alldeles uttorkade och sökte sig ett annat utlopp genom Iharikoski. Flera inbyggare blefvo genom dessa förändringar ruinerade och prosesser dem emellan uppkommo. — Den under thronföljarinnan Kristinas minderårighet tillsatta förmyndareregering visade en berömvärd omtanka för Finlands väl. Till generalståthållare i Finland utnämndes 1637 grefve Peter Brahe, hvilkens förvaltning vittnade om energi, djup insigt och rättskaffens sinnelag; så att med skäl kan sägas att Finland under hans styrelse uppnådde en den lyckligaste period som dess historia har att framvisa. Brahes sträfvanden funno gensvar hos regeringen; i dess svar på hans utförliga berättelse om landets tillstånd, erkände de såsom det viktigaste hjälpmedel: befordrande af upplysning och bildning genom förbättring af de bestående och inrättande af nya skolor. Då Brahe beklagade sig öfver den stora hopens böjelse för dryckenskap och andra liderligheter, svarade regeringen, att den visste intet bättre medel deremot, än att presterskapet gåfve ett bättre exempel, än på många ställen skedde. Med den outtröttligaste trohet verkställde han de af regeringen anbefallda föreskrifter. Det af Gustaf Adolf grundade gymnasium i Åbo, förvandlades genom Brahes ifver 1640 till ett universitet. 1643 hölls derstädes den första magisterpromotionen. Det första boktryckeriet i Åbo anlades 1642 och en kateches på finska språket trycktes och spreds. En kateches med ryska bokstäfver trycktes för de ryska församlingarnas i landet behof. Häx-

prosesserna blefvo förbjudna och särskilda predikningar deremot förordnade. Tillika bemödade man sig att undertrycka de öfver all måtto i förvaltningen, synnerligen i uppbörden, inrotade underslef och att med all makt sätta sig emot att rättvisan skulle vara fal för mutor. Men det oaktadt fortfor embetsmännens förtryck och egennyttan. Folket vågade sällan anlita domstolarne om skydd, och gjorde de det, så feltes det sällan förtryckaren medel att nedtysta anklagarens svaga stämna, eller att genom långvariga prosesser undgå ett rättvist straff. Regeringen ditskickade någon gång s. k. kammarfiskaler, för att kontrollera embetsförvaltningen. En sådan utskickad, *Samuel Croell*, gör en ryslig skildring af tillståndet i Kexholms län år 1649. Domaren hade för sed, att se stint på den rättsökande; det var allmänt bekant, att genom antalet af de fingrar, som en lyftade upp i höjden, tillkännagaf man honom, huru många riksdaler han hade att förvänta, hvilka han efter sessionen sorgfälligt infordrade. Hvarje starost, (byålderman), som höll ting, gaf landshöfdingen 80 à 90 rubel, och dessa penningar utpressade starosten sedan tredubbelt af gemene man. Med kronoinkomsterne föreföllo de gröfsta underslef. Guvernörens i Nyslott inkomster voro större än alla kronans uppbörder. Den som i hans distrikt ville blifva fogde måste årligen gifva honom en silfverkanna af 100 lod. Guvernören *Carl Mörner* hade till sin förtäring på en natt uppburit 1,293 daler 24 öre. Inspektören öfver den lilla tullen i Finland tillät sig de oerhördaste bedrägerier. — Beklagligen förtäljer historien, att Brahe, hvilkens stora egenskaper endast fördunklas genom hans girighet, icke var lottlös vid dessa olagliga inkomsters fördelning; äfven han hörde till Croells fiender, hvilken ock på Brahes föranstaltande blef inspärrad i fängelse, och blott genom en

särskild kongl. skrifvelse åter restituerad. Emedan de högsta embetsmännen voro invecklade i prosessen, blef den äfven af hofrätten drifven utan eftertryck, och slutligen nedlagd. (Åbo tidningar 1796, n:o 41 o. f.). Författningarne för städerna och den dermed förenade handeln erhåller en större utveckling: vid bottniska viken blef 1649 en ny stad anlaggd, som fick namnet (efter sin anläggare) »Brahestad.» I Sawolax vid Kuopio kyrka ämnade Brahe anlägga en stad, och blef för detta ändamål de derstädes befintlige bondkojorna afbrända; men anläggningen uteblef. Samma förhållande inträffade med en tillämnad stad på Sandö, mellan Helsingfors och Borgo. — En vacker lön för sina outtröttliga omsorger skördade Brahe äfven i det namn: **”Landets Fader”**, som folket gaf honom, och hos hvilket han ännu lefver i tacksam åminnelse.

Sedan Kristina efter en kort regering hade afsagt sig kronan (1654), efterföljde henne på den svenska thronen Karl X Gustaf. Han hade tillbragt sina ungdomsår i krig och under Torstenson fäktat i mången ärorik slagtning; nu kände han sig kallad icke allenast att uppehålla Sveriges lysande ställning till de europeiska makterna, utan ock att tillkämpa sin krigsära nya lagrar. Han var sålunda icke den man, som lyckliggjorde sitt rike och isynnerhet icke Finland, som krigets elände så ofta och svårt hemsökt. Tzar Alexei Mikailowitsch å sin sida ville återvinna de genom freden i Stolbowa för Ryssland förlorade provinserna. I det nu utbrytande kriget lyckades likväl icke detta; general Lewenhaupts tappra motstånd aftvang honom 1658 i stället en treårig vapenhvila. För folkupplysningen förvärfvade sig dock Karl en förtjenst, i det att han förordnade (1658) till biskop i Åbo Johan Elofsson Terserus, en tålig, människovänlig och nitisk man, och åt honom lemnade fri verksamhet att afskaffa miss-

bruken i kyrkoväsendet. Den ifver hvarmed han höll embets- och tjänstemän till uppfyllande af sina pligter förskaffade honom många fiender, till och med ibland Åbo-professorerne.

Karl Gustafs regering varade icke heller länge; efter hans död intog Karl XI den svenska thronen. Fiende till adeln, vän af bönderna, gjorde han det till sin högsta angelägenhet, att låta fredens välsignelser och en till folkets välfärd inrättad regering komma sitt rike till godo. Handel och sjöfart, så i Sverige som Finland, voro i stigande: spåren af ett allmänt utbreddt välstånd visade sig, som de hårda missväxtåren 1695—96 och 97 dock väsendtligen bortskymde. Hungersnöden var förfärlig. Bröd af bark, halm, sådor och rötter af *Calla palustris* (en sumpväxt) utan tillsatts af säd, utgjorde de vanliga födoämnen; den som hade tillgång på stampmjöl af urtröskade rågax ansågs lycklig; — ja, nöden var så stor, att föräldrar uppåto sina barns lik, och barnen gnagade af förtviflan på sina föräldrars döda kroppar! — Härjande farsoter blefvo här af en följd. Endast i Åbo stift dogo på 1 år, (Oktober 1696 till Juni 1697), 60,371 personer; i Ruovesi socken dogo 1,017 personer och 21 blefvo födda; i Kangasala socken dogo 1,304 personer och 49 blefvo födda. I Nylands och Tavastehus län blefvo 857 hemman öde. (Åbo tidningar 1793 och 1795). — Efter nödårens slut tilltog uppodlingen af jorden, i synnerhet linodlingen, och man började nu sjelfva förfärdiga de nödvändigaste manufakturerna. Men i afseende på själsbildningen var genom de beständiga krigen ännu råheten och okungheten ibland folket för stor, för att komma långt öfver begynnelsen till ett bättre tillstånd. Besynnerligt nog kan man säga detsamma om sjelfva universitetet under denna tids mörker.

Efter Karl XI uppsteg, ännu nästan i barnåldern, Karl XII på Sveriges thron. Lyckan gynnade i början den djerfve ynglingen i alla hans företag, då han till rättmätigt försvar emot talrika fiender grep till svärdet. Segren öfver ryssarna vid Narwa (1700) satte Finland i säkerhet för Ryssland, till hvars hjerta han framträngde, då han nu med sina behjertade svenskar och finnar tågade ända fram till Kiew. Men indragen i krigets hvirfvel, uppoffrade Karl regentens pligter för krigarens rykte; och då den omväxlande krigslyckan hopade öfver honom nederlag på nederlag, träffade fiendernas slag Finland hårdast af alla hans rikets provinser. Då de med det lyckligt förda kriget förenade afgärderna och många orättvisa beskattningar tungare belastat det arna Finland än Sverige, så måste, efter den olyckliga slagtingen vid Pultawa, (1709), krigets gissel först och starkast kännas i detta gränsland. Först kastade sig den 18,000 man starka ryska hären öfver Wiborg, som väl i början tappert försvarade sig; men måste, efter tzarens ditkomst, gifva vika för den förstärkta fienden, och se sin besättning, i trots af gifvet löfte om fritt aftåg, bortföras såsom krigsfångar. Under det att fienden framfor i det eröfrade Karelen med mord och brand, beredde sig bönderne i Tavastland och Österbotten till ett tappert motstånd. — Karl, som icke, för hvad pris som helst, ville låta Finland gå förloradt, skref från det aflägsna Bender, hvarest det sista förtviflade försöket, att skaffa sig hjälp, genom förbund med turkarna, qvarhöll honom, att man måste öfversända till Finland så många trupper som kunde ihopskaffas, anordna i landet en utskrifning af alla vapenföra män, och eftergifva utskylderna. Öfver allt visade sig ock det lifligaste deltagande, oakadt den allt mer och mer stigande bristen på lifsmedel, så att de fattigare redan måste lefva af bark-

bröd; männer och ynglingar trädde under fanorna för att modigt våga sitt lif. Ett oskickligt och kraftlöst anförande, sedan oenighet och till och med förräderi ibland de svenska generalerna omintetgjorde folkets beredvillighet att uppoffra sig. Generalmajor Armfelt afslog väl ryssarnas första landstigningsförsök vid Helsingfors; men då tzaren med förökad styrka förnyade detsamma, blef det för Armfelt ingenting annat öfrigt än att, efter att hafva antändt staden, öfverlemna den åt fienden och draga sig tillbaka till Borgo, hvarest han förenade sig med den under öfverbefälhafvaren, general Lybecker, konsentrerade svenska hufvudstyrkan. Lybeckers senfärdighet och planlösa anordning, som idkeligen med onyttiga marscher uttröttade trupperna, aldrig begagnande sig af tillfället att föra dem emot fienden, var i synnerhet orsaken dertill, att bönderna hopvis öfvergåfvo lederna, hvarigenom hären försvagades, under det att ryssarna, åt hvilka redan den södra delen af landet var prisgifvet, utsträckte sitt af rof och misshandling tecknade tåg ända till Åbo. Ändtligen blef den oskicklige och allmänt hatade Lybecker afsatt ifrån öfverbefälet och detsamma öfverlemnadt åt den tappra Armfelt. Den försvagade svenska hären kunde beklagligtvis icke mer mäta sig med den ryska, som alltid erhöll nya förstärkningar. Fäktande, retirerade Armfelt till Österbotten. Här, i den strängaste vinterkyla, kom det ändtligen, den 19 Februari 1714, till ett afgörande slag vid byn Storkyro: tvenne gånger blefvo ryssarne tillbakaslagna och 6 kanoner från dem eröfrade. Att utgången blef för svenskarne olycklig, derföre hade de den fege generalen öfver rytteriet, Dela-Barre, att tacka. I stället för att i rätta ögonblicket understödja svenska fotfolket i den fördel de med oerhörd ansträngning redan vunnit, tog han till flykten sedan han varseblifvit några dragoner

som furst Gallizin utskickat för att observera svenska hären. Gallizin, som redan beslutit återtåg, fick tid att samla sitt infanteri och förnya striden, hvars utgång just derigenom, att Armfelt saknade kavalleri, blef olycklig. Svenskarne måste vika för öfvermakten. Nästan alla officerare lågo döda eller sårade på valplatsen och öfver 2,000 soldater funno i denna förtviflansfulla strid sin död. Ryssarne köpte dock sin seger med ännu större manspillan. Med denna slagting var fälttåget slutadt. Armfelt drog sig tillbaka med öfverlevvorna af sin här, ända till Gamla Karleby. Ryssarne ryckte fram till den lilla staden Jakobstad, som de nedbrände; derefter gingo de, utan att fullfölja sina fördelar, till Nystad och Tavastehus. De utmärkte spåren af sin framfart med sin vanliga grymhet; fångarne behandlades med omenskelig hårdhet; de tvungo en 60-årig prest att halfnaken springa bredvid dem i snön för att visa dem vägen. I April intogo de ön Åland, der den svenska flottan var för svag att hindra deras landstigning. Öns invånare flyktade bort genast efter detta infall, och återvände ej förr än påföljande året. Under tiden var ön alldeles öde på menniskor.

Armfelt, som inqvarterat sig i Sawolax, sökte så mycket i hans förmåga stod att förstärka sin försvagade trupp; från södra Finland erhöll han manskap, så att den vid Kyro lidna förlusten ersattes. I September befallte honom rådet, som ansåg Finland förloradt, att återtåga till Sverige. Hela Finland blef nu segrarens byte. En förskräcklig tid utbröt nu öfver landet, som var öfvergifvet af alla, som kunde fly undan; öfverallt mord och plundring; städer och byar gingo upp i lågor; deras invånare blefvo nedergjorde eller bortförde i fangenskap. Folkets förtviflade motstånd stegrade deras vildhet. Invånarnes hämnd-

begär utmärkte sig naturligtvis icke eller af mildhet. De sammanrotade sig i skogarne och när de påträffade något kossakparti, som de voro vuxna, undgick ingen enda döden. Förbittringen gaf till och med barnen oväntad kraft och beslutsamhet. En 11-årig gosse, som de bortförde med sig till en liten ö, begagnade sig af tillfället och, sedan kossakerna insomnat, rymde bort med den båt på hvilken de kommit öfver ifrån fasta landet. De kvarblifna kossakerne omkommo alla på den nakna klippan af hunger.

Kajaneborgs fästning, den enda ort som ännu var i svenskarnes händer, blef belägrad 1715. Slottet var väl beläget och hade bombfria hvalf. Besättningen bestod blott af 50 invalider, men många af de omkringboende invånarne hade derstädes funnit en tillflykt. En hel månad uthölls belägringen. Kommendanten hade för afsigt att spränga fästet i luften; men flyktingarnes böner afhöllo honom från detta förtviflade beslut. Brist på lifsmedel tvang honom att gifva sig. Garnisonen och flyktingarne lofvades fritt aftåg; men general Tschekin, förbittrad öfver det långa motståndet, ville nedhugga dem alla. Endast öfverste Mannsteins föreställningar, som spände af sig värjan och hotade att lemna den ryska tjensten, om generalen skulle handla så äreförgätet, bevekte honom att uppgifva sin föresats. — Furst Gallizin, öfverbefälhafvare öfver de ryska trupperna, uppreste sig genom sin mildhet och sitt ädelmod en oförgätlig minnesvård i de olyckliga invånarnes hjertan. Hvarje klagande fick tillträde till honom; med sträng opartiskhet skaffade han alla sökande rätt. — Statsförvaltningen var under rysarnes innehafvande af landet alldeles förfallen; bildade och förmögna personer hade farit öfver till Sverige. I Wasa blef en fordom sachsisk dragon, hvilken icke kunde skrifva sitt namn, utnämnd till borgmä-

stare. Fogdesysslorne påbördades presterne i början, till dess bönder, som kunde något skrifva, dertill förordnades. Deras instruktion bestod i utsigten på knuten och galgen, om de icke till punkt och pricka indrefvo och levererade utlagorna. Bland de af ryssarne tillsatta öfveruppsyningsmännen utmärkte sig en Joachim Schmittfelt för smutsig girighet och de afskyvärdaste utpressningar. Hvaremot hans efterträdare Wolmar Adolf Stackelberg förvärfvade sig folkets ynnest i så hög grad, att man vid fredskongressen anhöll genom en deputation om hans bibehållande i svensk tjenst.

Genom den oförtrutne kung Karls trogne tjenare, friherre Görtz, öppnades fredsunderhandlingarna redan 1718 på Åland. Negotiationerna hade fått en för Sverige oväntad gynsam påföljd. Då föll konungen vid Fredrikshall; kort derpå — ett offer för adelns skändligaste afund, — den ädle baron Görtz's hufvud för bödelns bila; underhandlingarne afbrötos. Den svaga Ulrika Eleonora uppsteg på thronen, och ur hennes hand rycktes genast regeringstyglarne af det mäktigaste partiet bland den högre adeln. Å nyo uppflammade kriget. England skickade väl en flotta till hjälp, men förrådde snart sin nya bundsförvandt; och ingen annan utväg återstod än att ånyo börja underhandla. Den 30 Augusti 1721 kom freden i Ny-stad till stånd, men genom svåra uppoffringar från Sveriges sida, som till Ryssland måste afträda Lif-land, Esthland, Ingermanland och Karelen tillika med Wiborgs län. Det öfriga af Finland gafs tillbaka åt svenskarne och dertill 2 millioner riksdaler. Gränserna blefvo bestämda. Sverige hade säkerligen erhållit bättre vilkor, om dess underhandlare icke låtit besticka sig af Osterman; — Peter försäkrade åtminstone sjelf: »Hade de helt och hållet öfverlåtit det åt

mig att göra fred, skulle jag gifvit efter mera; men då de ville låta det ankomma på negotiering, måste jag gifva dem till pris för mina ministrars knep.»

Sverige hade visserligen fått Finland tillbaka, men uti ett högst bedröfligt tillstånd. Flyktingarne återvände småningom. Då de återkommo till sin älskade hembygd träffades endast ruiner och ödemarker. Åbo var till en del afbränd; stenhusen voro nedrifna och teglet bortfördt till Petersburg; de öfriga husen voro inrättade till stall och bagerier. Uti en kyrka på Åland, hvaruti gudstjenst för första gången efter invårnarnes återkomst blef hållen, flög under gudstjensten en orrhöna upp med sina ungar. — Gräs och villbråd fanns till öfverflöd, men drag kreatur saknades alldeles. — Det utarmade landet sökte man genom åtskilliga eftergifter att åter upphjelpa; skattelindringar och befrielse under en viss tid från rustningsskyldighet beviljades. Några goda år gynnade folkets ansträngningar. Redan 1727 såldes en tunna råg för 24 å 30 skillingar banko (silfver?). — År 1731 hade landet åter missväxt. — I de orter, der krigsskådeplatsen stått, rasade flera år en förfärlig boskapssjuka af eget slag, som ock ibland angrep menniskor. Efter 20 års fred var Finland, hvars sår ännu icke voro läkta sedan sista kriget, åter skådeplatsen för en ny fejd. Under Gyllenborgska partiets öfvervigt började Sverige, dertill förledt af Frankrikes tomma löften, ett högst obetänksamt krig med Ryssland. Sverige var aldrig mindre än då i stånd till ett sådant; arméen var ofulltalig och oöfvad. Den 24 Juli 1741 kungjordes krigsförklaringen, hvilken skickades så skyndsamt till Ryssland, att den ditkom innan ännu den finska arméen, ungefär 25,000 man, var sammandragen. Utgången blef olycklig. Fältmarskalken Lascy angrep general Wrangel, som, posterad vid Willmanstrand med 3,300 man, blef

totaliter slagen, han sjelf svårt sårad och tillfångatagen. Ryssarne intogo Fredrikshamn och segrade andra gången vid Helsingfors öfver Lewenhaupt, — som på afrättsplatsen måste plikta för sin oskicklighet såsom anförare. Denna gång framforo de ryska truperna i det eröfrade landet med större skonsamhet än förr. — Freden i Åbo, (den 7 Augusti 1743), framflyttade ryska gränsen ända till Kymmene. Dessutom utverkade kejsarinnan Elisabeth, att den godmodige, men svage, hertigen af Holstein-Gottorp, Adolf Fredrik, blef antagen till Fredrik I:s thronföljare. Genom Åbo-traktaten hade svenskarne förlorat en landsträcka af 226 kvadratmil och 70,000 invånare, tillika med de trenne gränsfästningarne Fredrikshamn, Nyslott och Willmanstrand. För att skydda den öppna kusten blef fästningen Sveaborg vid Helsingfors anlagd år 1749, under grefvæ Ehrensvärds inseende.

Då konung Adolf Fredrik dog efterlemnade han riket åt sin äldsta son Gustaf i ganska dåliga omständigheter. Adeln hade i sjelfva verket högsta makten. Regentens anseende var tillintetgjordt. På riksdagarne var det icke landets väl, utan partiintresset som utgjorde allas sträfvanden. Derföre skydde icke heller adeln att skaffa sig understöd i utlandet. Det fanns ett fransyskt och ett ryskt parti, de så kallade hattar och mössor. — Den unge Gustaf afskuddade sig på en gång, genom 1772 års revolution, det för hans högtsträfvande herrskareanda odrägligt blifna oket. Den raska och väl förberedda bedriften lyckades. Sveriges borgare och bönder jublade öfver den nya författningen, som bröt adelns välde och återgaf regeringstygglarna i konungens händer. Äfven för Finland syntes en lyckligare tid hafva begynnt. Under sin resa genom rikets provinser besökte Gustaf år 1775 Finland. Alla anordningar som träffades,

vittnade om hans redliga sträfvande för denna landsorts välgång. Beskattningssättet blef förändradt. Förbättringar i rättegångsväsendet tillförde den finska bonden fördelen af målens skyndsammare behandling. — Då Wasa hofrätt år 1776 invigdes, yttrade konungen de minnesvärda orden: »Gifven akt på adelns privilegier, men tillåten icke att bonden derigenom blir undertryckt!» — Medicinalvården blef icke heller lemnad ur sigte; skolorna blefvo utvidgade, lärarnes antal förökadt; af provincialläkare blefvo så många anställda, att icke en gång de aflägsnaste delar af landet saknade sådane. — Framförallt funno handel och åkerbruk, — Finlands hufvudnäringar, — hos Gustaf ett välvilligt hägn. Stora, hittills ödeliggande landsträckor i det inre af landet blefvo koloniserade; nya städer och köpingar uppstodo (Kaskö, Kuopio och Tammerfors), Tavastehus flyttades 1780 till ett sundare och bekvämare ställe; till kommunikationens lättnad blefvo nya vägar anlagda genom de aflägsnaste orterne, hvilka hitintills varit nästan otillgängliga; med upprensning af åtskilliga strömmar gjordes början, men rikets dåliga finanser tilläto icke att med eftertryck fortsätta detta nyttiga och väl behöfliga företag. — På lång tid hade Finlands spanmålsproduktion varit otillräcklig för landets eget behof; nu fanns mera än som behöfdes, och år för år steg exporten deraf. För handelns och skeppsrederiernas upplifvande och säkerhet vidtogs ändamålsenliga anstalter; och af det nordamerikanska sjökriget, som för Finlands handel var början till en större liflighet, ett högre flor, skördades ansenliga fördelar. Spanmålshandeln blef fri; allmänna magasiner inrättades m. m., — allt bidragande till välmågans och trefnadens förökande. — Beklagligtvis blef denna lugna och fredliga utveckling alltför snart störd af krigets åsor.

Katharina II, Rysslands energiska herrskarinna, hyllande Peter den stores maximer att utvidga ryska väldet, såg med missundsamhet grannstatens tilltagande kraftutveckling. Den skenbara vänskap, som rådt emellan hennes rike och Sverige, hade märkbart aftagit. Ryska ambassadörerna i Stockholm, i synnerhet Rasumowsky, misstänktes, kanhända icke utan skäl, att utså oenighetsfrön hos svenska adeln och bilda ett parti mot den nya konungamakten i Sverige. Gustaf, som ansåg tiden nu vara inne att förödmjuka den mäktiga östra grannen, hvilken dessutom var invecklad i krig med Turkiet, kunde icke emotstå den förföriska utsigten att förvärfva sig hjeltekronan. Han beslöt sig raskt till ett krig med Ryssland och vidtog åtskilliga krigsrustningar, likväl utan att yppa sin föresats för riksens ständer. Rasumowsky, vittne härtill, fordrade, med stolthet, förklaring öfver rustningarne, hvar på han erhöll till svar, att konungen ej var någon skyldig räkenskap, huru han handlade inom sitt rike, och ryska ambassaden befalldes att lemna Stockholm. — Men att kriget börjades utan ständernas bifall, var mindre välbetänkt, och gaf Gustafs fiender bland officerarne i arméen förevändning att motarbete hans planer. Missnöjet med kriget, som ifrån början var illa ordnad, delades af många, äfven ibland trupperne. Det ryktbara *Anjala-förbundet* stiftades på Anjala gård, der general Armfelt hade sitt högkvarter, nära ryska gränsen, emellan 34 af arméens förnämsta officerare. — Från de sammansvurne hade bref afgått till Katharina, med förklarande att de förbundet sig, för hvad pris som helst, befordra freden med Ryssland, och att sammankalla en riksdag. Armfelt brefvexlade med f. d. svenske generalen Sprengtporten, som nu gått i rysk tjenst. Utkast till en ny regeringsform utspriddes i lägret. Några öfverspända hufvuden

ibland deltagarne ville skilja Finland ifrån moderlandet och under rysk garanti stifta en finsk republik, med vidsträcktare gränser. Föreningen med Sverige ansågs af dem såsom en källa till oupphörliga olyckor och landet genom sitt läge till en beständig krigsskådeplats. Först då, sedan Finland under en mängd af år varit fredadt för krigets härjningar, skulle dess fält prunka med ymniga skördar, näringar och handel framkalla lif och verksamhet i dess hamnar. Genom dylika och andra uppgifter sökte de sammansvurna göra sina luftbilder behagliga äfven för folket, hvilket dock, oförbländadt af det patriotiska skimmer hvaruti egenyttnan och hatet insvepte sig, blef Sverige och dess konung tillgifvet. — Sammansvärjningen dämpades. En allvarsam undersökning anställdes med dem som deltagit i förbundet. Armfelt dog på Malmö fästning; Hastfehr sattes under bevakning af sin släkt; Montgommery och Leijonstedt landsförvisades till ön Barthelemy; von Otter, Enehjelm och von Kothén fingo nåd på afrättsplatsen. Öfverste Hästesko var den enda som fick umgälla detta företag med sitt lif. — Emedlertid kunde skulden till det illa utförda kriget skjutas på de upproriske officerarne, och hvaraf konungen förstod att mästerligt begagna sig. Knotet tystnade fullkomligt sedan Danmark, hvilket Sverige icke gifvit orsak till krig, inryckt, under namn af ryska hjälptrupper, med en här i Bohus län för att härja. — Kriget fortsattes äfven påföljande år (1790) med omvexlande lycka. Ehuruväl svenskarne och finnarne tillkämpade sig mången ärofull seger, bland andra vid striden i Wiborgska viken, den 9 och 10 Juli, der ryssarne förlorade 53 fartyg, 6,000 fångar, 643 kanoner och den stora kejsrerliga flaggan, — och hvilket slag afgjorde freden, — kostade dock detta krig Sverige oerhördt. 50,000 människor, 24 millioner riksdä-

ler specie, 15 linieskepp och fregatter samt 14 galärer och större skärgårdsfartyg, utgjorde förlusten. — Innet svenskt-ryskt krig hade varit så litet kämbart för finnarne som detta. Endast de närmaste gränsorterna blefvo träffade af dess förhärjningar. Landtmännen och handelsmännen fingo väl betaldt för de produkter som såldes till arméén, och stora penningssummor kommo i omlopp. Väl led folkmängden, icke så mycket genom förlusten i slagtingar, utan genom farsoter och läkarnes oskicklighet. — Freden i *Wärälä* den 14 Augusti 1790 ändrade ingenting, hvarken i gränсор eller öfriga förhållanden.

Gustafs krigslust var emedlertid icke släckt. Den franska revolutionen hade utbrutit, för hvilkens dämpande konungen uppbjöd hela sin förmåga. Planen till franska konungaparets flykt var uppgjord af Gustaf. Då denna flykt misslyckades, uppgjorde Gustaf ett förslag att sätta sig i spetsen för sina egna, jemte de allierades, Preussens och Österrikes, trupper. Ryssland hade lofvat Sverige 300,000 rubel i årliga subsidier, och att 12,000 man ryssar skulle sättas under Gustafs befäl vid krigets utbrott. Men innan han kunde ingå i detta företag måste åtskilligt inom hans eget land regleras. Statsskulden utgjorde 24 millioner riksdaler specie. En riksdag, som konungen með motvilja måste sammankalla, börjades den 23 Januari 1792 i Gefle, i hvilken aflägsna stad den utsattes, för att, som konungen trodde, befria honom från adelns besvärliga opposition. Gardesregementerna från Stockholm förlades omkring Gefle med skarpladdade gevär. Riksdagen varade blott en månad, och allt aflopp fredligt. Den nya skulden, 8½ millioner, som ryska kriget åsamkat staten, åtog sig riksens ständer att genom bevillning liqvidera.

Kort efter riksdagens upplösning (den 23 Februari) reste konungen tillbaka till Stockholm, för att der snart finna sin död. — En mängd af adeln hade svurit att hämnas de oförrätter de ansett sig lidit af konungens despotism. På en maskeradbal i kongl. operahuset den 16 Mars 1792 blef Gustaf III skjuten af förre kapitenen Ankarström, och afled den 29 i samma månad, 46 år gammal. Många voro delaktiga i mordet. Öfver 40 personer häktades. — Ankarström, sedan han på stadens särskildta torg stått i halsjern och slitit spö, halshöggs och steglades. — De öfriga dels landsförvisades, dels insattes i fästnings-arrest. General Peckelin, som ansågs vara hufvudmannen för sammansvärjningen, dog efter 4 år på Warbergs fästning, utan att hafva bekänt något om sin delaktighet i konungamordet.

Den enda arfvinge, som öfverlefde konungen, var kronprinsen Gustaf Adolf, född 1778. En yngre son, Karl Gustaf, född den 3 Augusti 1782, afled den 23 Mars 1783.

Gustaf III kallades med skäl af sin samtid för *den Ovanlige*. Det är framtiden förbehållet att rättvist skildra hans karaktär. — Af hvad han uträttade bevisas emedlertid, att hans sträfvande utgick på att gifva nationen en högre lyftning så väl i politiskt som estetiskt hänseende.

Efter det att Sverige i 6½ år blifvit styrt af hertig Karl, i egenskap af förmyndare för thronföljaren, tillträdde Gustaf IV Adolf regeringen den 1 November 1796. — En äktenskapsförbindelse emellan den unge monarken och storfurstinnan Alexandra, en sondotter till kejsarinnan Katharina II, var nära att vinna sin fullbordan. Men då i giftermålskontraktet var intaget att prinsessan, såsom drottning af Sverige, skulle ega fritt att hålla grekisk gudstjenst, vågrade

Gustaf Adolf att underskrifva detsamma, såsom stridande mot Sveriges grundlag. Hela förlofningen blef om intet. Ledsnaden häröfver skall hafva påskyndat Katharinas död.

Regeringen vidtog flera nyttiga anstalter till Finlands bästa; kärr och ödemarkerne upparbetades, nybyggen anlades, vattendrag upprensades. Finska hushållningssällskapet grundlades den 1 November 1797 i Åbo, under namn af »*Finska ekonomiska Sällskapet*», (hvarom mera längre fram). Folkmängden tilltog med hvarje år och landets produkter ökades. Om årsväxten i några trakter ibland slog felt, så fanns öfverskott på andra ställen. — Vid Åbo akademi, som djerft kunde mäta sig med sina systrar i Sverige, verkade professorerne *Kalm*, (Linnés lärjunge), *Porthan*, *Calonius*, *Menander*, *Tengström*, *Planman*, *Hällström* och *Schultén*, — alla män med europeisk ryktbarhet, — till den vetenskapliga odlingens framåtskridande. Äfven de *sköna konsterna* hade här en vänlig fristad; — Auras stränder lyssnade med välbehag till *Kellgrens* och *Franzéns* första slag på lyran; Clevberg, (adlad Edelcrantz), kallades ifrån Åbo till Sverige. — Ombyggnaden, af huggen gråsten, kring en klar, vattenrik källa vid den så kallade allmänna promenaden på Runsala ö, erinrar, genom följande inskrift: »*Fons Choræi Phoebei perennis*», om Choræi vistande i Åbo-trakten.

Förflutna tidens lidanden voro nästan helade och glömda. Men den ljusa stjerna som log emot Finland blef plötsligt fördunklad, då, efter 18 års fred, ett nytt krig, som Gustaf IV Adolf genom sin halsstariga envishet uppväckte, utbröt. Rysslands krigsförklaring utfärdades den 21 Februari 1808, och samma dag inryckte general Buxhövden med 30 à 40,000 soldater i Finland, hvarest endast fanns en korps af

9,500 man under general-löjtnant von Klerckers befäl. Ehuru Gustaf Adolf väl visste att krig skulle utbryta, hade han icke vidtagit några anstalter till Finlands försvar. Finska trupperne gjorde, under general-adjutan-ten, öfverste C. Adlercreutz's kommando, så mycket motstånd som möjligt; vid Siikajoki, den 18 April 1808, tillbakadrefs en öfverlägsen rysk styrka, hvilket bidrog till en ännu ärofullare seger för finnarne vid Revolax den 27 i samma månad. — Konungen anlände i Juli månad till Åland, sedan ryssarne derifrån blifvit fördrifna af åländska allmogen. Med en styrka af åtminstone 20,000 man och flera skepp i bottniska viken, jemte en betydlig engelsk eskader, som konungen egde till sin disposition, hade man väntat att den norra och södra finska arméen, som oupphörligt kämpade och blödde samt lemnade fienden ingen fotbredd land obestridd, skulle kraftigt blifva understödd. Men denna väntan var förgäfves. Gustaf Adolf sysselsatte sig i stället med småsaker för paradplatsen! — Under tiden hade riksförrädaren, kontre- amiralen C. O. Cronstedt, — som efter slaget vid Svensksund 1790 åtnjöt sveuska nationens allmänna förtroende, — uppgifvit Finlands nyckel, fästningen *Svea- borg*, — detta Ehrensvärds mästerverk som kostat Sverige 25 millioner riksdaler och 50 års arbete, — försedd med 6,000 mans besättning, samt proviant och ammunition för ett helt års tid, efter en kort belägring, utan att mera än 1 officer och 5 man hade stupat för fiendens kulor. — Efter denna dödsstöt blefvo utsigterna allt mörkare och mörkare. Väl kämpade den finska arméen ännu med vanligt hjeltomod, — hvarom fältslagen vid Pulkkila den 2 Maj under öf- verste J. A. Sandels; vid Nykarleby den 24 Juni, vid Kauhajoki den 10 Augusti och vid Alavo den 17 i nyssnämnde månad under general von Döbeln; samt

vid Lappo den 14 Juli under Adlercreutz, nogsaunt bära vittne, — men förgäfves, då stridskrafterna småningom aftogo från 14,000 man till 6,000. Med ett understöd af 10,000 man från Sverige, försäkrade militärcheferne att Finland kunnat räddas. 2 å 3,000 man hjälptroppar sändes visserligen till södra Finland, för att operera i ryggen på ryssarne, men voro som vanligt illa utrustade; af brist på ammunition måste striden vid Lokalax den 18 September afbrytas, hvaraf följden blef den, att svenskarne, anfallna af en öfverlägsen styrka, nödgades draga sig tillbaka. Sitt mest lysande vapenprof uthärdade den öfvergifna finska arméen vid Oravais den 14 September 1808. Adlercreutz's flygel blef tillbakadrifven; men von Döbelns flygel segrade öfver ryssarne, och de nödgades begära ett stillestånd, hvilket också afslutades i Lakto den 29 September. Den 27 Oktober segrade general Sandels, med 1,100 man öfver 7,000 ryssar, vid Idensalmis. — Emedlertid måste den svensk-finska arméen draga sig undan till Österbotten och nästan hela Finland var nu uti ryssarnes händer. — Uti Mars—Juni 1808 blef ett förstärkningsmanskap af 30,000 man, mellan 19 och 25 år, utskrifvet i Sverige. Med vanlig planlöshet försummades att förse dessa trupper med nödiga erfordeligheter, och följden var den, att denna blomma af landets ungdom till större delen blef ett rof för hungersdöd och sjukdomar. — Ett nytt stillestånd undertecknades den 19 November. Österbotten måste utrymmas; svenska trupperne sammanträngdes i Norrbottens ödemarker, der köld och hunger förstörde hvad kulor och svärd skonat. — Ändock kunde den oeffterrättlige, enväldige konungen icke förmås att lyssna till de föreställningar som gjordes honom, att sluta fred. England, som varit så angeläget om Sveriges allians, instämde häruti, hvilket Gustaf Adolf

upptog så illa, att han hotade detta rike med krig; och hade säkert verkställt detta hot, om icke danska konungens proklamation, (öfversänd uti en luftbalong från Seland till skånska slätten, i Februari 1809), till Sveriges inbyggare, att gifva sig under Danmark, gifvit honom annat att tänka på.

En tredjedel af det gamla rikets område var, genom Finlands förlust, förloradt. Konungen hade uppgjort planen för ett nytt fälttåg som skulle kosta 26 millioner riksdaler. Den 7 Januari 1809 påböds en krigsgärd af 5 millioner riksdaler banko, som var större än allt det redbara mynt som fanns i landet. Så mycket som kunde förskjutas af riksbanken skulle uttagas till krigskostnadernas bestridande, men bankens fullmäktige vägrade dertill. — På 3:ne håll, nämligen från Åland, från Torneå och öfver Qvarken, stodo rysarne färdiga att inbryta i Sverige! — Ändtligen, på branten af sin undergång, vaknade svenska folket ur sin dvala. — Vestra arméen, under öfverste Georg Adlersparres anförande, sedan general Cederström blifvit arresterad, afmarscherade mot Stockholm; en proklamation utfärdades från Karlstad den 7 Mars 1809. Vid underrättelsen härom ämnade konungen begifva sig till skånska arméen, den han trodde vara sig tillgifven, och i detta fall skulle ett inbördes krig varit nästan oundvikligt. Detta förekommo dock en förenig mellan några behjertade fosterlandsvänner af embetsmän och högre officerare. General Adlercreutz, som åtagit sig att föra ordet, inträdde till konungen, förmiddagen *den 13 Mars 1809*, tillkännagifvande att hela riket var i högsta förvåning öfver hans tillämnade afresa, och bad honom att icke företaga densamma. Häröfver på det högsta uppretad drog konungen sin värja och ropade om förräderi. Flera kammarherrar och drabanter inströmmade sedan de sönderslagit dörren;

men på Adlercreutz befallning, som genom öfverraskning bemäktigat sig general-adjutantsbatongen, förhöllo de sig stilla. Konungen var nära att befria sig. Han ilade utför trapporna för att komma till högvakten, men möttes af en af de sammansvurna, öfverjägmästaren Greiff, som med tillhjälp af Adlercreutz bar honom upp till slotsrummen. Hertig Karl, konungens farbror öfvertalades att åtaga sig riksföreständareskapet, hvilket han, *efter något betänkande*, (som det uppgifves), slutligen biföll. Under lifliga glädjerop af den församlade folkmängden, kungjordes samma dag om aftonen den timade regementsförändringen. — Gustaf Adolf fördes först till Drottningholm och sedan till Gripsholm, der han den 29 Mars *frivilligt(?)* afsade sig regeringen. I December samma år begaf han sig med hela sin familj utrikes. Till hans framtida underhåll anslogs af ständerne 66,666 $\frac{2}{3}$ riksdaler banko. Uti plenum plenorum på rikssalen, den 10 Maj förklarade riksens ständer Gustaf Adolf och hans afkomlingar för alltid svenska kronan förlustige. Karl XIII blef vald till Sveriges konung den 6 Juni och hyllades den 1 Juli 1809.

Oaktadt regementsförändringen fortfor ändock kriget med Ryssland till dess freden i Fredrikshamn den 17 September 1809, — den mest ofördelaktiga som Sverige någonsin ingått, — slutade detsamma. Hela Finland ända till Torneå och Muonio elfvar samt Åland måste afträdas, utan all ersättning. — Uti 650 år hade Finland varit förenadt med Sverige. — De afskedsord: »*Lefven väl!*» hvarmed general von Döbeln rörd aftackade sina finska vapenbröder, voro också Sveriges till sina nu frånskilda anförvandter.

En ny period börjas för Finland, äfven i historiskt hänseende; men hvarom, i brist på erfordeliga

data och fakta, för denna gång endast följande kan uppgifvas.

På landtdagen i Borgo, i Mars 1810, emottog kejsar Alexander I i egenskap af Finlands storfurste, finska ständernas hyllnings- och trohets-ed; hvaremot landet tillförsäkrades att oförkränkt få behålla så väl samma religion, som lagar och författningar de haft under den svenska regeringen. Lika försäkringar hafva Nikolaus I (uppsteg på thronen i December 1825) och Alexander II (besteg thronen den 3 Mars, (19 Februari) 1855) gifvit finska folket. Ända till närvarande tid med undantag af ett par års oroligheter som kriget emellan Ryssland och Vestmakterna uppväckte, men hvaraf landet dock icke hade några kännbarare förluster, har Finland, (likasom Sverige), åtnjutit fredens välgörande inflytelser, till sin intellektuella och materiella förkofran.

2. Landets omfång, gränser och administrativa indelning, m. m.

Storfurstendömet Finland *), sådant det nu förekommer, sträcker sig ifrån 59° 48' till 70° 6' nordlig latid., och i sin största utsträckning i öster och vester ifrån 38° 35' till 50° 2' long., öster från Ferrö. Afståndet från den sydligaste punkten, Hangöudd på 40° 30' long., till den nordligaste, der Skorajoki sammanflyter med Tana-elf, nära insjön Pulmajärvi, på 46° long., utgör omkring 1,080 verst (= 108 sv. mil); och från den vestligaste, Hermansudde i Ner-

*) Namn af storfurstendöme erhöll Finland först år 1581 af Johan III, förut kallades det för hertigdöme.

pes socken af Wasa län, till den ostligaste vid Ounasjärvi i Suojärvi socken af Wiborgs län, omkring 570 verst (= 57 sv. mil). Areala innehållet utgör, enligt äldre uppgifter, 6,844 geografiska qvadratmil (= 3,290 sv. qv.m.), och således till omfånget jemt lika stort med konungarikena Preussen (4,999 geogr. qv.m.), Sachsen (271) och Hannover (695), storhertigdömena Mecklenburg-Schwerin och Strelitz (259), samt Oldenburg (114), storhertigdömet och hertigdömena Sachsen (178), hertigdömena Holstein och Lauenburg (172), furstendömena Reuss (27), Schwartzburg (36), Anhalt (47) och Lippe (30), samt hansestäderna Hamburgs (7), Lübecks (6) och Bremens (3) områden.

Gränsar i norr till Norrige, hvarifrån det skiljes genom den 1,295 fot öfver hafvet belägna sjön Jedeke, Skekkemjoki, Enarejoki och Tenojoki eller Tana-elf; uti vester, ifrån Sverige, af sjöarne Koltajaur, Kilpisjaur, några mindre vattendrag samt floderna Kängömäs, Muonios och Torneå elfs vestra utloppsgren, hvarefter bottniska viken utgör gränsen; i sydvest till Östersjön; i söder till finska viken; i sydost till guvernementet S:t Petersburg; i öster till Ladoga-sjön, guvernementerne Olonetz och Archangel, samt på en liten sträcka mot Norrige. Emot Archangel bildar den stora landtåsen Maanselkä till någon del, och emot S:t Petersburg bäcken Sestra, Systerbäck eller Rajajoki (d. ä. gränsflod), en naturlig gräns.

Finlands vapen är ett af rosetter omgifvet uppriktstående med storfurstlig krona betäckt lejon, hvilket i högra framfoten håller ett uppåt vändt svärd, och i den venstra en nedåt vänd sabel på hvilken det trampar med bakfötterna, — allt i rött fält.

Utom det egentliga eller af gammalt så kallade Finland, som sönderfaller i Åbo län och Björneborgs län eller *Satakunta* (af sata, hundra och kunta om-

råde), hvilken sednare benämning påminner om landets fördelning i *hundra*, förekommer sedan äldre tider Finland indeladt uti landskaperna Nyland (Uusi maa), Tavastland (Hämeen maa), Karelen (Karjala) med Sawolax (Savo eller Savon maa), Österbotten (Pohjan maa eller Kainun maa) och Åland (Ahvenen maa). — Nyland härleder sin benämning ifrån de svenska kolonister, hvilka på en tid, om hvilken historien icke lemna någon pålitlig underrättelse, vid finska viken valdt sig boningsplatser. Namnet Tavastland tros härledas ifrån det forngöthiska ordet *tà* (tau), *upptöad*, således *fuktig*, *vatturik*, samt vara en öfversättning af den finska benämningen, hvilken är sammansatt af det numera i finskan förlorade, men i den beslägtade estniskan och dess dorpatiska dialekt ännu bibehållna ordet *häme*, *fuktig*, *våt*, och *maa*, *land*. *Häme*, *kämeen maa* och *hämäläinen* finnes äfven vara en äldre benämning härstädes, som ock förekommer i Ryssland. Namnet *Karelen* deriveras med rätta ifrån det finska *Karjala*, d. ä. ett på boskap rikt land. Öfver benämningen på Sawolax, *Savo*, *Savon maa*, hafva flera, ehuru, som det vill synas, misslyckade förklaringar blifvit gifna. Sannolikast torde namnet böra härledas ifrån den i ryska annaler förekommande benämningen *Savolotschier*, *Savolotschaner*, på andra sidan om stora skogen bosatte, hvarmed ett i norra Ryssland bosatt tschudiskt eller finskt folkslag betecknades. Den svenska benämningen på österbotten förklaras af landets läge i öster om bottniska viken. Det finska *Pohjan maa*, af *pohja*, *botten*, det yttersta af en sak, derföre också jordens yttersta ända eller norden, således Norrland. Österbottens andra finska benämning *Kainun maa*, hvarifrån de äldre skandinavernes *Quenland* eller *Qvener* uppkommit, härledes ifrån *kainu*, *låggländt*. Namnet Åland har sannolikast sitt ursprung

ifrån det göthiska ordet *à* eller *å*, *vatten*, och betyder vattenland. Det finska namnet *ahvenen maa* betyder Abborland. *Lapp* har sannolikast sin derivation ifrån det finska ordet *loppi*, (*hörn*, *knut*), hvarmed en afsides belägen, föga bebodd skogstrakt betecknades *).

I administrativt afseende är Finland sedan den 5 April, (24 Mars) 1831 indeladt i 8 län, nämligen:

Nylands län, innefattar största delen af det lika benämnda landskapet, jemte ett litet stycke af Tavastland, nämligen en del af Orimattila och Ithis. Dess vapen är en silfverbåt emellan tvenne strömmar, i himmelsblått fält, med en grefflig krona öfver. Länet delas i 4 häradar (eller fögderier):

a) *Raseborgs vestra härad*, bestående af Ingå socken med Degerby kapell och Fagerviks bruksförsamling, Karis socken med Snappertuna kapell och Svartå bruksförsamling, Pojo socken, Tenala socken med Bromarfs kapell, Karis-Lojo socken med Sammatti kapell, samt Kisko bohl. — Ekenäs stad och Hangöudds fästning äro belägna inom häradet.

b) *Raseborgs östra härad*, utgöres af Esbo, Kyrkslätt och Sjundeå socknar, Lojo socken med Nummis och Pusula kapeller, samt Wihtis socken med Pyhäjärvi kapell.

c) *Helsinge härad*, bestående af Helsinge, Nurmi-järvi och Mäntsälä socknar, Sibbo socken med Östersundom kapell, Thusby socken med Mariefors bruksförsamling, samt Borgo socken med Borgnäs, Askola och Pukkila kapeller. — Inom häradet äro belägna Helsingfors och Borgo städer, samt Sveaborgs fästning.

d) *Perno härad*, bestående af Perno socken med Liljendals kapell och Forsby bruksförsamling, Mörskom socken, Lappträsk socken med Artsjö kapell, Strömfors kapell, Elimä socken med Anjala kapell,

*) Ihre, Hupel, Wareljus, Lagus, m. fl. (Rein.)

Ithis socken, samt en del af Orimattila socken. — Inom häradet Lovisa stad och Svartholms f. d. fästning.

Åbo och Björneborgs län med Åland, innefattar det egentliga Finland, större delen af Satakunta, Åland och Kisko socken af Nyland. — Vapnet är det egentliga Finlands och Björneborgs län förenadt: en öppen förgylld tornerhjälm, med krona uppå, och tvenne glavenstafvar korsvis ofvanom hjälmen med förgyllda uddar och blåa fanor, i rött fält. För norra Finland, d. ä. det egentliga Finland i norr och nordvest om Aura å, samt Kumogårds, d. ä. i det närmaste Björneborgs län, utgör vapnet en upprätt stående björn med ett förgylldt draget svärd, emellan tvenne stjernor, uti främre ramarne, i ett till hälften rött, till hälften silfverfält, — Länet är indeladt i 10 härader;

a) *Ålands härad*, som utgöres af Saltviks socken, Sunds socken med Wårdö kapell, Kumlinge socken med Brändö kapell, Föglö socken med Sottunga och Kökar kapeller, Lemlands socken med Lumparlands kapell, Hammarlands socken med Eckerö kapell, Jomala socken och Finströms socken med Geta kapell. — Mariæhamns stad och Skarpans eller Bomarsunds f. d. fästningsverk äro belägna i detta härad.

b) *Haliko härad*, innefattande Haliko socken med Angelniemi kapell och en del af Somero socken, Uskela socken med S:t Bertils och Muurla kapeller, Kisko socken med Suomusjärvi kapell, Kiikala socken, Bjerno socken med Finby och Öfverby kapeller samt Tykö bruksförsamling och Kimito socken med Dragfjerds och Westanfjerds kapeller samt Kyrkosunds skär eller Hiittis församling. — Salo köping ligger inom Uskela socken i detta härad.

c) *Piikkis härad*, innefattande Piikkis socken med Kuusto kapell, S:t Karins eller Nummis socken med

Kakskerta kapell, Saga socken med Karuna kapell, Pemar socken med S:t Jakobs predikohus, och Pargas socken. — Östra delen af Åbo stad ligger inom häradet.

d) *Masku härad*, innefattande Masku socken med Wahto och Rusko kapeller, Nousis socken, Pöyttis socken med en del af Yläne och Brunkkala kapeller, S:t Mariæ eller Wärfrukyrko socken med Paatis kapell och Hirvisalo ö, Reso socken med Luonamaa och Lietsala bohl, Lundo socken med en del af Brunkkala kapell, och S:t Märrens socken med Eura, Karinais och Koskis kapeller. — Vestra delen af Åbo stad och Nådendals stad ligga inom häradet.

e) *Wirmo härad*, innefattande Korpo socken, Houtskärs kapell, Nagu socken, Rimito socken, Merimasku kapell (hör under Nådendals pastorat), Lemo socken med Willnäs kapell, samt Wirmo socken med Karjala, Wehmalais och Mietos kapeller.

f) *Wehmo härad*, som utgöres af Wehmo socken med Lokalax kapell, Töfsala med Gustafs, Iniö och Welkua kapeller, Nykyrko socken med Nystads landsförsamling, Letala socken, samt Pyhämaa pastorat, bestående af Rohdais moderkyrkoförsamling och Pyhämaa kapell. — Staden Nystad ligger inom detta härad.

g) *Nedre Satakunta härad*, innefattande Ulfsby socken med Kulla kapell och Björneborgs landsförsamling, Nakkila socken, Norrmarks socken med Hvitvisbofjerd och Påmarks kapeller, Sastmola socken med Siikais kapell, Eura socken med Kiukkais och Hongilahti kapeller, samt en del af Yläne kapell af Pöyttis socken, Eura-Åminne socken med Luvia kapell, Lappo socken, Raumo landsförsamling, samt Hinnerjoki kapell af Letala socken. — Städerna Björneborg och Raumo.

h) *Öfre Satakunta öfredels härad*, består af Ikalis socken med Jämisjärvi kyrkogäll och Parkano

kapell, Kankaanpää socken med Honkajoki och Karvia kapeller, Tavastkyrö socken med Wiljakkala predikogäll, samt en del af Ruovesi socken med Kuru kapell. — Ikalis köping är belägen uti socknen af samma namn i detta härad.

i) *Öfre Satakunta medledels härad*, innefattar Birkala socken med Harju och Ylöjärvi kapeller, delar af Messuby eller Kivikirkko socken med Teisko kapell, delar af Wesilaks socken med Tottjärvi kapell, Karkku socken med Suoniemi kapell, Mouhijärvi socken med Lavia och Suodenniemi kapeller, Tyrvis socken med Kiikka och Kiikois kapeller, samt Liitola byalag af Pungalaitio pastorat. — Tammerfors stad belägen inom häradet på gränsen emot Tavastehus län.

k) *Öfre Satakunta nedredels härad*, bestående af Hvittis socken med Kauvatsa och Wampula kapeller, en del af Pungalaitio socken, Kumo socken med Harjavalta kapell, Kjulo och Säkyli socknar, Loimjoki socken med Alastaro och Metsämaa kapeller, samt en del af Oripää kapell af Pöytis pastorat.

Tavastehus län, bestående af större delen af Tavastland, den del af Satakunta som ligger i öster om Ruovesi, Näsijärvi och Pyhäjärvi stora sjöar, och inbegripes under namn af Satakunta härad i Tavastehus län, samt Loppis socken af Nyland. — Vapnet ett gyllene lejon med tre stjernor öfver och tre rosor under, i rödt fält med grefflig krona öfver skölden. — Länet indelas i 5 härader:

a) *Öfre Hollola härad*, utgöres af Padasjoki socken med Kuhmois kapell, Hollola socken med Kärkölä och Nastola kapeller, Asikkala socken, en del af Orimattila socken jemte Koskis kapell af Lampis socken.

b) *Nedre Hollola härad*, utgöres af Wåno socken med Rengo kapell, Tavastehus landsförsamling, Janakkala socken med Hausjärvi kapell, Loppis socken, Hauho socken med Tuulois och Luopiois kapeller, samt Lampis socken. — Tavastehus stad inom häradet.

c) *Öfre Sääksmäki härad*, innefattande Hattula socken med Tyrväntö kapell, Pelkäne och Sahalaks socknar, Kuhmalaks kapell af Kangasalo socken, Längelmäki socken med Kuorehesi kapell, Eräjärvi kapell af Orihvesi socken, samt Jämsä socken med en del af Korpilaks kapell.

d) *Nedre Sääksmäki härad*, bestående af Kalvola, Sääksmäki, Akkas och Urdiala socknar, en del af Pungalaitio socken, Tammela socken med Hamppila, Perttula och Jokkis kapeller, samt Somero socken och Sommarnäs kapell.

e) *Satakunta härad*, innehållande Lempälä, Kangasala och Orihvesi socknar, jemte delar af Ruovesi, Pirkkala och Wesilaks socknar, samt Messuby socken med Teisko kapell.

Wiborgs län, utgöres af södra delen af Karelen, en del af Nyland, nämligen: Kustsocknarne Pyttis, Kymmene, Wekelaks och en del af Wederlaks, en liten del af Tavastland, nämligen Walkeala socken, samt södra delen af Sawolax, nämligen trakterna kring Saimen. Vapnet är ryska riksörnen och i hjertsköldens nedra afdelning ett latinskt W., i den öfra tre kronor. — Länet delas i 9 häradar:

a) *Stranda härad*, innehållande Wiborgs socken med Kakkis kapell, Nykyrka socken med Kuolemajärvi kapell, Björkö socken, samt Lavansaari och Seiskari m. fl. utöar. — Staden Wiborg.

b) *Kymmene härad*, innehållande Säckjärvi, Wederlaks och Pyttis socknar, Wekkelaks socken med

Sippola kapell, Kymmene socken, samt Hogland, Tyttersaari m. fl. utöar. — Staden Fredrikshamn, fästena Kymmene och Ruotsinsalmi.

c) *Lappvesi härad*, innehållande Walkiala, Luumäki, Lappvesi, Klemis, Taipalsaari och Savitaipale socknar, jemte Suomenniemi kapell. — Staden Willmanstrand.

d) *Jääskis härad*, bestående af Joutseno socken, Ruokolaks socken med Rautjärvi kapell, Jääskis socken med Kirvus kapell och S:t Andræe socken.

e) *Euröpää härad*, innehållande Mohla socken med Heinjoki kapell, Kivinebb, Walkjärvi och Rautus socknar.

f) *Kexholms södra härad*, innehållande Sakkola socken med Metsäpirtti kapell, Pyhäjärvi, Räisälä och Kexholms socknar, Kaukola kapell, samt Hiitola socken med Illmes och Tjurola kapeller. — Staden Kexholm.

g) *Kexholms medledels härad*, bestående af Kronoborgs, Parikkala och Jakimvaara socknar.

h) *Sordavala härad*, som utgöres af Sordavala, Uguniemi och Ruskeala socknar, jemte Leppälaks kapell. — Sordavala stad.

i) *Salmis härad*, som utgöres af Imbilaks socken med Kiitelä kapell, Suistamo och Salmis socknar, samt en del af Suojärvi socken med Korpiselkä kapell.

S:t Michels län, innefattar medlersta delen af Sawolax och östra delen af Tavastland, som inbegripes uti Heinola härad. Vapnet, deladt i tvenne fält, framställer å det ena en spänd boge, å det andra tvenne från hvarandra böjda armar, af hvilka den ena håller en pil, den andra ett svärd i handen. — Länet utgöres af 4 härader:

a) *Heinola härad*, som utgöres af Heinola socken, Sysmä socken och Luhanko kapell, Gustaf Adolfs

socken med Jautsa och Leivonmäki kapeller, den till S:t Michels län hörande delen af Korpilaks kapell, samt Mäntyharju socken. — Heinola stad.

b) *S:t Michels härad*, innefattande Kangasniemi, Kristina och S:t Michels socknar med Hirvensalmi kapell. — S:t Michels stad.

c) *Jokkas härad*, innefattande Pieksämäki socken med Haukivuori kapell, Jorois, Jokkas och Puumala socknar.

d) *Rautasalmi härad*, innefattande Sulkava, Säminge, Kerimäki och Rantasalmi socknar, jemte Heinovesi kapell. — Staden Nyslott.

Kuopio län, hvartill höra norra delen af det till Finland hörande Karelen, norra Sawolax, samt Rautalampi socken af Tavastland. — Vapnet framställer tvenne harneskbeklädda, med svärd beväpnade, mot hvarandra huggande armar. — Länet är deladt i 6 häradar:

a) *Pielisjärvi härad*, innefattande Nurmis socken med Rautavaara bönehusdistrikt, Pielisjärvi och Juuga socknar.

b) *Ilomants härad*, innefattande Ilomants socken med Eno kapell och den till Kuopio län hörande andel af Suojärvi socken, Tohmajärvi socken med Kihitelysvaara kapell, samt Pelgjärvi socken.

c) *Libelits härad*, innehållande Kaavi och Libelits socknar, Kontiolaks kapell och Polvijärvi bönehus, Kiides socken och Bräkylä kapell, samt Kesälaks socken. — Staden Joensuu.

d) *Idensalmi härad*, innehållande Idensalmi socken med Kiuruvesi kapell och Lapinlaks bönehus, samt Nilsjä socken.

e) *Kuopio härad*, innehållande Kuopio socken med Karttula, Maaninga och Tuusniemi kapeller, samt Pielavesi socken. — Staden Kuopio.

f) *Rautalampi härad*, innehållande Rautalampi socken med Suonijoki och Hangasalmi kapeller, samt Leppävirta socken.

Wasa län, innefattande södra Österbotten, norra Satakunta, nämligen delar af Ruovesi och Keuru pastorater, samt norra delen af Tavastland, utgörande Laukkas, Saarijärvi och Wiitasaari socknar. Vapnet framställer en was. Länet består af 5 härader:

a) *Korsholms södra härad*, innehållande socknarna Lappfjerd med Storå och Sideby kapeller, Bötom predikogäll, Nerpes med Korsnäs kapell, Östermark, Malaks med Solf kapell, Pörtom och Petalaks predikogäll, Mustasaari med Qveflax kapell och Replott predikogäll, Laihela med Jurva kapell, Ilmola med Kauhajoki, Kurikka, Jalasjärvi och Peräseinäjoki kapeller, jemte en del af Nurmo predikogäll. — Städerna Wasa, Kristinestad och Kaskö.

b) *Korsholms medledels härad*, innefattande socknarna Lillkyro, Storkyro med Ylistaro kapell och Orisbergs bruksförsamling, Wöro med Oravais och Maxmo kapeller, Lappo med Kauhava och Ylihärmä kapeller, jemte delar af Alahärmä kapell och Nurmo predikogäll, samt Ny-Karleby socken med Munsala kapell. — Ny-Karleby stad.

c) *Korsholms norra härad*, innefattande socknarna Pedersöre eller Pedersö med Larsmo, Esse och Purmo kapeller, Kronoby med Teirijärvi kapell, Gamla-Karleby med Nedervettil, Kaustby och Öfvervettil kapeller, Perho predikogäll, Kelviå med Ullava predikogäll, Lohteå med Ylikannus och Toholampi kapeller, jemte Himango och Lestijärvi predikogäll. — Städerna Gamla-Karleby och Jakobstad.

d) *Kuortane härad*, innefattande socknarna Lappajärvi med Evijärvi, Windala och Alajärvi kapeller samt Korteshjärvi, Soini och Lehtimäki predikogäll,

Kuortane med Kuortane kapell och Töysä predikogäll, Keuru med Pihlajavesi och Muldia kapeller, samt Wirtdois och Etsäri kapeller af Ruovesi pastorat.

e) *Laukkas härad*, innehållande socknarne Laukkas med Jyväskylä och Sumiais kapeller, jemte Kuivasmäki och Petäjävesi kapell af Jämsä pastorat, Saarijärvi med Karstula kapell och Kuukkajärvi eller Uurais bönehusförsamling, samt Wütasaari socken med Pihtipudas och Kivijärvi kapeller. — Jyväskylä stad.

Uleåborgs län, hvartill höra norra Österbotten med Kajana, samt de med Finland förenade andelarne af Westerbotten och Lappmarkerne. Österbottens vapen är sex hermeliner i blått fält, med en grefflig krona öfver; lapplands: en naken vildman, omgjordad med ett bälte af löf, klubba på axeln och krona på hufvudet, i rött fält, skölden betäckt med grefflig krona. Länet delas i 5 härader: /

a) *Salo härad*, som innefattar Haapajärvi socken med Pidisjärvi och Reisjärvi kapeller, Kalajoki socken med Ylevieska, Alavieska, Rautio och Sievi kapeller, Pyhäjoki socken med Kärsmäki, Pyhäjärvi, Haapajärvi, Oulais och Merijärvi kapeller, Siikajoki socken med Frantsila, Paavola och Revolaks kapeller, Piipola socken med Pulkkila och Gestilä (Kestilä?) kapeller samt Karlö socken. — Staden Brahestad.

b) *Uleå härad*, innefattande Limingo socken med Kempelä, Törnävä, Temmes och Lumijoki kapeller, Uleå socken med Uleå-salo kapell, Muhos med Utajärvi kapell, Pudasjärvi, Ijo med Neder- och Öfver-Kiminki, Haukipudas och Kuivaniemi kapeller, samt Kuusamo socken. — Staden Uleåborg.

c) *Kajana härad*, innefattande socknarne Paldamo med Kajana och Säresniemi kapeller, Hyrynsalmi med Suomussalmi, Puolango och Ristijärvi kapeller, Sotkamo med Kuhmoniemi kapell. — Staden Kajana.

d) *Kemi härad*, som innehåller socknarne Kemi med Tervola och Simo kapeller, Neder-Torneå med Karungi kapell, Öfver-Torneå med Turttula kapell, Rovaniemi och Kemiträsk med Kuolajärvi lappmarksförsamling. — Staden Torneå.

c) *Lappmarkens härad*, bestående af Muonioniska socken med Enontekis kapell, Sodankylä socken med Kittilä kapell och Utsjoki socken med Enari kapell.

Enligt den af Skogskömiten den 28 Febr. 1842 till regeringen ingifna berättelse med åtföljande »*tabell öfver ägovidderna i Finlands särskildta län*», utgör landets hela jordvidd 2,996½ finska (= svenska) qvadratmil. Då härtill lägges 313½ qv.m. för sjöar och vattendrag, så utgör arealen 3,309½ svenska qvadratmil*). Häraf belöper sig på Nylands län i jordvidd 120, vatten 4½; Åbo och Björneborgs, jordvidd 229½, vatten 5½; Tavastehus, jordvidd 154½, vatten 10½; Wiborgs, jordvidd 287½, vatten 88; S:t Michels, jordvidd 173, vatten 34½; Kuopio, jordvidd 369, vatten 16½; Wasa, jordvidd 355½, vatten 9½ och på Uleåborgs län (med Lappmarken), jordvidd 1,307½, vatten 144½.

Jemförda med andra länder till sin areal, är Nylands län icke mycket mindre än konungariket Sachsen; Åbo och Björneborgs län på 15 qv.m. nära lika med konungariket Nederländerne; Tavastehus län närmast lika med konungariket Würtemberg; Wiborgs län med 48 qv.m. i storlek öfverträffande konungariket Belgien; S:t Michels län 7 qv.m. större än storhertigdömet Toscana; Kuopio län endast 5 qv.m. mindre än Kyrkostaten; Wasa län omkring 29 qv.m. större än konungariket Hannover och slutligen Uleå-

*) Lika med 6,885 geogr. qv.mil, som med 4½ geogr. qv.mil öfverstiger hvad förut är uppgifvet, enligt andra källor.

borgs län endast 13 geografiska kvadratmil mindre än konungarikena Portugal och Sardinien tillsammans. (Rein.)

Justitiestaten.

Finland har 3:ne hofrätter, nämligen:

1:o) *Åbo hofrätt*, med en president, en vice president, 6 hofrättsråd och 7 assessorer; i *civil-expeditionen*: en sekreterare, en protonotarie, 6 notarier, en aktuarie, en registrator och 6 kanslister; i *kriminal-expeditionen*: en advokatfiskal, en vice advokatfiskal och 2 extra fiskaler.

2:o) *Wasa hofrätt*, med en president, 3 hofrättsråd och 4 assessorer; i *civil-expeditionen*: en sekreterare, 3 notarier, en aktuarie, en registrator och 3 kanslister; i *kriminal-expeditionen*: en advokatfiskal, en vice advokatfiskal och 2 extra fiskaler.

3:o) *Wiborgs hofrätt*, med en president, 4 hofrättsråd och 6 assessorer; i *civil-expeditionen*: en sekreterare, 3 notarier, en aktuarie, en registrator och 3 kanslister; i *kriminal-expeditionen*: en advokatfiskal, en vice advokatfiskal, en extra fiskal och en translator för ryska och tyska språken.

Under Åbo hofrätt lyda 2:ne lagsagor:

a) *Åbo och Björneborgs*, med 10 domsagor: 1:o *Satakunta*, som innefattar tre tingslag; 2:o *Öfre Satakunta nedredels*, fyra tingslag; 3:o *Nedre Satakunta*, tre tingslag; 4:o *Öfre Satakunta öfredels*, fem tingslag; 5:o *Wehmo*, fem tingslag; 6:o *Wirmo*, fyra tingslag; 7:o *Masku*, fem tingslag; 8:o *Ålands*, åtta tingslag; 9:o *Piikie och Haliko öfredels*, fyra tingslag och 10:o *Piikie och Haliko nedredels*, som innefattar fem tingslag.

b) *Nylands och Tavastehus*, med 9 domsagor: 1:o *Raseborgs vestra*, hvartill höra fyra tingslag; 2:o *Raseborgs östra*, fem tingslag; 3:o *Jämsä*, tre tingslag; 4:o *Sääksmäki*, fyra tingslag; 5:o *Janakkala*, fyra tingslag; 6:o *Hollola*, fyra tingslag; 7:o *Ithis*, tre tingslag; 8:o *Borgo*, fyra tingslag och 9:o *Kymmene* som har fyra tingslag.

Under Wasa hofrätt lyda 2:ne lagsagor:

a) *Uleåborgs*, som har 7 domsagor: 1:o *Lappmarkens* med fem tingslag; 2:o *Torneå* med fyra; 3:o *Kemi* med fyra; 4:o *Kajana* med fyra; 5:o *Uleå* med fem; 6:o *Salo* med fem och 7:o *Österbottens medledels öfre* domsaga med fem tingslag.

b) *Wasa lagsaga*, med 4 domsagor, nämligen: 1:o *Österbottens medledels nedre*, som består af fyra tingslag; 2:o *Korsholms norra*, af fem; 3:o *Korsholms södra*, af tre och 4:o *Österbottens östra*, af fem tingslag.

Under Wiborgs hofrätt lyda äfven 2:ne lagsagor:

a) *Wiborgs*, med 9 domsagor, nämligen: 1:o *Kymmene*, bestående af fyra tingslag; 2:o *Lappvesi*, af fem; 3:o *Jääskis*, af fyra; 4:o *Stranda*, af tre; 5:o *Euräpää*, af fyra; 6:o *Kexholms södra*, af fyra; 7:o *Kexholms medledels*, af tre; 8:o *Sordavala*, af tre och 9:o *Salmis* domsaga, af fyra tingslag.

b) *Karelska*, med 10 domsagor, nämligen: 1:o *Pielisjärvi*, som har tre tingslag; 2:o *Kare lens nedra*, fyra; 3:o *Libelits*, tre; 4:o *Idensalmi*, tre; 5:o *Kuopio*, två; 6:o *Rantalampi*, fyra; 7:o *Lill-Sawolax nedra*, fyra; 8:o *Jokkas*, fyra; 9:o *S:t Michels*, fyra och 10:o *Heinola* med tre tingslag.

Wiborgs län har särskild ägodelningsrätt, med en ordinarie och en tillförordnad ordförande, samt en ordinarie och en tillförordnad sekreterare.

Länsstyrelsernas embets- och tjänstemän.

Nylands län: 1 guvernör, 1 landssekreterare, 1 landskamrerare, 1 landtränmästare, 2 vice landssekreterare, 1 vice landskamrerare, 1 länsbokhållare, 1 landtränmästare-adjoint, 4 translatorer, 5 landskanslister, 3 landskontorister, 2 landsfiskaler, 3 magasinsförvaltare, 4 kronofogdar, 4 häradsskrifvare och 25 länsmän. — Åbo och Björneborgs: 1 guvernör, 1 landssekreterare, 1 landskamrerare, 1 landtränmästare, 2 vice landssekreterare, 1 vice landskamrerare, 1 länsbokhållare, 1 landtränmästare-adjoint, 4 translatorer, 4 landskanslister, 4 landskontorister, 5 landsfiskaler, 4 magasinsförvaltare, 10 kronofogdar, 10 häradsskrifvare och 48 länsmän. — Tavastehus: 1 guvernör, 1 landssekreterare, 1 landskamrerare, 1 landtränmästare, 1 vice landssekreterare, 1 vice landskamrerare, 1 länsbokhållare, 3 translatorer, 3 landskanslister, 3 landskontorister, 1 landsfiskal, 1 magasinsförvaltare, 5 kronofogdar, 5 häradsskrifvare och 23 länsmän. — Wiborgs: 1 guvernör, 1 landssekreterare, 1 landskamrerare, 1 landtränmästare, 2 vice landssekreterare, 2 vice landskamrerare, 1 länsbokhållare, 1 landtränmästare-adjoint, 4 translatorer, 7 landskanslister, 3 landskontorister, 1 kanslibokhållare, 1 aktuarie, 1 registrator, 2 landsfiskaler, 2 magasinsförvaltare, 9 kronofogdar, 9 häradsskrifvare och 38 länsmän. — S:t Michels: 1 guvernör, 1 landssekreterare, 1 landskamrerare, 1 landtränmästare, 1 vice landssekreterare, 1 vice landskamrerare, 1 länsbokhållare, 2 translatorer, 3 landskanslister, 3 landskontorister, 2 landsfiskaler, 3 magasinsförvaltare, 4 kronofogdar, 4 häradsskrifvare och 22 länsmän. — Kuopio: 1 guvernör, 1 landssekreterare, 1 landskamrerare, 1 landtränmästare, 1 vice landssekre-

terare, 1 vice landskamrerare, 1 länsbokhållare, 2 translatorer, 3 landskanslister, 3 landskontorister, 3 landsfiskaler, 2 magasinsförvaltare, 6 kronofogdar, 6 härads-skrifvare och 26 länsmän. — Wasa: 1 guvernör, 1 landssekreterare, 1 landskamrerare, 1 landtränsmästare, 1 vice landssekreterare, 1 vice landskamrerare, 1 länsbokhållare, 3 translatorer, 3 landskanslister, 3 landskontorister, 2 landsfiskaler, 1 magasinsförvaltare, 6 kronofogdar, 6 häradsskrifvare och 31 länsmän. — Uleåborgs: 1 guvernör, 1 landssekreterare, 1 landskamrerare, 1 landtränsmästare, 1 vice landssekreterare, 1 vice landskamrerare, 1 länsbokhållare, 2 translatorer, 3 landskanslister, 3 landskontorister, 2 landsfiskaler, 1 magasinsförvaltare, 5 kronofogdar, 5 häradsskrifvare och 33 länsmän.

Städernas embets- och tjänstemän:

I Helsingfors (Helsinki); en justitieborgmästare, 1 politieborgmästare, 5 justitie- och 3 politierådmän, 2 kämnärsrätts-ordförande, en magistratssekreterare, som tillika är notarius publikus, 2 notarier, 1 aktuarie, 1 förste och 1 andre stadsfiskal, 1 translator för ryska och tyska språken, 1 vågmästare och tolagsbokhållare, 1 kamrerare, 1 kassör, 1 stadsingeniör, 1 hamnmästare och en hamnkontorsbokhållare; *i polis-kammaren*: 4 polismästare, 1 polismästare-adjoint, 2 ledamöter, 1 sekreterare, 2 notarier och 3 polis-uppsyningsmän. *I Abo* (Turku); 1 justitieborgmästare, 1 politieborgmästare, 4 justitie- och 2 politierådmän, 1 kämnärsrätts-ordförande, 1 magistratssekreterare och notarius publikus, 3 notarier, 1 aktuarie, 1 stadsfiskal, 2:ne vågmästare, 1 krono- och 1 stadskas-

sör, 1 auktionsdirektör och 1 stadsarkitekt; i *polis-kammaren*: 1 polismästare, 2 notarier och 1 kanslist, (ledamöter äro två af stadens rådmän, hvilka årligen utses). I *Wiborg* (Wiipuri): 1 justitieborgmästare, 1 politieborgmästare, 3 justitie- och 2 politierådmän, 1 ordförande i kämnärsrätten, 1 magistratssekreterare och notarius publikus, 2 notarier, 1 aktuarie, 1 stadsfiskal, 1 translator i ryska och tyska språken, 1 kanslist, 1 krono- och stadskassör, 1 stadsarkitekt, 1 vågmästare och tolagsbokhållare och en föreståndare för stadens auktionskammare, 1 polismästare, 2 ledamöter, 1 notarie och 1 kanslist. I *Lovisa* (= på finska): 1 borgmästare, 1 kämnärsrätts-ordförande och en stadsfiskal. I *Uleåborg* (Oulu): 1 borgmästare, 1 kämnärsrätts-ordförande och en stadsfiskal. I *Wasa* (= på finska): 1 borgmästare, 1 ordförande i kämnärsrätten och en stadsfiskal. I *Björneborg* (Pori): 1 borgmästare, 1 ordförande i kämnärsrätten och 1 stadsfiskal. I *Gamla-Karleby* (Kokkola): 1 borgmästare, 1 kämnärsrätts-ordförande och en stadsfiskal. I *Fredrikshamn* (Hamina): 1 borgmästare, 1 kämnärsrätts-ordförande och en stadsfiskal. I *Raumo* (Rauma^{lla}): 1 borgmästare och en stadsfiskal. I *Torneå* (Tornio): 1 dito och 1 dito. I *Borgo* (Porvoo): 1 dito och 1 dito. I *Ny-Karleby* (Uusi-Kaarleby eller Joensuu): 1 dito och 1 dito. I *Nystad* (Uusi kaupunki): 1 dito och 1 dito. I *Ekenäs* (Tammisaari): 1 dito och 1 dito. I *Kristinestad* (Kristiina eller Kristiinan kaupunki): 1 dito och 1 dito. I *Nådendal* (Naantaali): 1 dito och 1 dito. I *Jakobsstad* (Pietarsaari): 1 dito och 1 dito. I *Willmanstrand* (Lappeenranta): 1 dito och 1 dito. I *Tavastehus* (Hämeenlinna): 1 dito och 1 dito. I *Nyslott* (Savonlinna): 1 dito och 1 dito. I *Brahestad* (Praahe eller Saloisten kaupunki): 1 dito och 1 dito. I *Kajana* (Kajaani): 1 dito och 1 dito. I

Kaskö (Kasköö): 1 borgmästare och en stadsfiskal. *I Kuopio* (= på finska): 1 dito och 1 dito. *I Tammerfors* (Tampere): 1 dito och 1 dito. *I Keskholm* (Käkisalmi): 1 dito och 1 dito. *I Sordavala* (= på finska): 1 ordningsman och 1 fiskal. *I Jyväskylä* (= på finska): 1 dito och 1 dito. *I S:t Michel* (Mikkeli): 1 dito och 1 dito. *I Heinola* (= på finska): 1 dito och 1 dito. *I Joensuu* (= på finska): 1 dito och 1 dito och i *Mariehamn* (?) 1 ordningsman.

Ecklesiastikstaten.

A. Åbo erkestift:

Domkapitlet utgöres af erkebiskopen, ordförande, domprosten, vice ordförande och Åbo gymnasielektorer såsom ledamöter; i expedition: en konsistoriinotarie, en vice dito och en amanuens.

Kontrakt eller *Prosterier* i detta stift äro 18, nämligen:

1. *Domprosteriet*, som innefattar 11 pastorat: 1:o *Åbo* (Turku), *domkyrkoförsamling*, imperielt pastorat, hvarest domprosten är kyrkoherde, har en arkidiakonus eller förste kapellan, en andre och en tredje kapellan, 2:ne pastorsadjunkter, 2:ne kapellans dito, en domkyrkosyssloman, en slottsprekikant, en spinnhuspredikant, en korrektionshuspredikant och en predikant för den i Åbo förlagda grenadier-skarpskyttebataljonen; 2:o *S:t Karins* eller *Nummis* (Nummen pitäjä), med *Kakskerta* predikogäll, har kyrkoherde och 2:ne kapellaner; 3:o *Piikkis* (Piikkiö), med *Kustö* (Kuusto) kapell, imp., kyrkoherde och 2:ne kapellaner; 4:o *Pemar* (Paimion pitäjä), *universitetets* prebende, med *S:t Jakobs* predikohus, kyrkoherde, 1 kapellan och 1

sockneadjunkt; 5:o *Sagu* (Savon pitäjä), med Karuna kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och en sockneadjunkt; 6:o *Pargas* (Paraisten pitäjä), erkebiskopens prebende, 1 kuram gerens och 2 kapellaner; 7:o *Nagu* (Nayon pitäjä), imp. 2 kl., kyrkoherde och en kapellan; 8:o *Korpo* (= på finska), med Houtskärs kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde och 2 kapellaner; 9:o *Nådendal* (Naantalin pitäjä), med Reso (Raisio) annexa och Merimasku kapell, imp., kyrkoherde och 3-ne kapellaner; 10:o *S:t Marie*, fordom *Wärfrukyrka* (Marian pitäjä, fordom Röntämäen), med Paattis (Paattiskorpo) kapell, Åbo gymn. preb., 2 kapellaner och en sockneadjunkt, pastor är gymn. lektor; 11:o *Lundo* (Liedon pitäjä), med Brunkkala (Prunkkala), imp., kyrkoherde, 2 kapellaner och en sockneadjunkt.

II. *Wirmo kontrakt* har 6 pastorat; 1:o *Wirmo* (Mynämäki), med Mietois, Wehmalais och Karjala kapeller, imp. 2 kl., kyrkoherde, 3 kapellaner och en sockneadjunkt; 2:o *Lemo* (= på finska), med Willnäs (Lousaari) eller Askais kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och en sockneadjunkt; 3:o *Rimito* (Rymättylä), imp. 2 kl., kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Masku* (= på finska), med Rusko annexa och Watho kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och en sockneadjunkt; 5:o *Nousis* (Nousiaisten pitäjä), imp. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och en sockneadjunkt; 6:o *Pöytis* (Pöytyän pitäjä), med Yläne och Orihpää kapeller, konsistorielt af 2:dra klassen, har kyrkoherde, 2 kapellaner och en sockneadjunkt.

III. *Wehmo kontrakt*, med 7 pastorat: 1:o *Wehmo* (Wehmaan pitäjä), med Lokalaks (Lokalahti) kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde och 3 kapellaner; 2:o *Töfsala* (Taivassalo), med Gustafs (Kivimaa) och Iniö kapeller, samt Welkua (eller Palva) predikantslägen-

het, imp. 1 kl., kyrkoherde, 3:ne kapellaner, en sockneadjunkt och en predikant i Welkua; 3:o *Nystads* och *Nykyrko* (Uuden kaupungin, Uuden kirkkon pitäjä), imp. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och 1 sockneadjunkt; 4:o *Letala* (Laitila), med Hinnerjoki kapell och Kodisjoki predikohus, imp. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner, en sockneadjunkt och en predikant i Kodisjoki; 5:o *Pyhämaa* (= på finska), konsist. 3 kl., kyrkoherde och 1 kapellan (moderkyrkoförsamlingen kallas *Rohdais*; pyhämaa öförsamling utgör egentligen ett kapell dertill); 6:o *Raumo* (Rauma) förenade stads- och landsförsamling, konsist. 2 kl., kyrkoherde och en kapellan; 7:o *Lappo* (Lapin pitäjä), konsist. 3 kl., kyrkoherde och 1 kapellan.

IV. *Björneborgs nedre kontrakt*, 4 pastorat: 1:o *Ufsby* (Uvila, fordom Liikis), med Björneborgs (Pori) stads- och landsförsamlingar, Nakkila, Levantpelto eller Kulla, Hvittisbofjärd (Ahlaisten kappeli), Norrmarks och Påmarks kapeller, imp. 1 kl., kyrkoherde och 7 kapellaner, samt en biträdande kapellan; (anm.: efter nu varande pastors afgang kommer detta pastorat att fördelas i trenne, nämligen: *Ufsby* med Kulla kapell till ett, *Norrmark* med Hvittisbofjärd och Påmark kapell till ett, samt *Nakkila* jemte några byar från Ufsby till ett pastorat); 2:o *Sastmola* (Merikarvia), med Siikais kapell, konsist. 2 kl., kyrkoherde och en kapellan; (anm.: kommer att delas i 2:ne pastorat efter nu varande lägenhets innehafvares afgang); 3:o *Euraåminne* (Eurajoki), med Luvia kapell och Irjante predikohus, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och en sockneadjunkt; 4:o *Eura* (= på finska), med Kiukkais och Hongilaks kapeller, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och en sockneadjunkt.

V. *Björneborgs öfre kontrakt*, 6 pastorat: 1:o *Loimjoki* (Loimaa), med Alastaro och Metsämaa kapeller, samt Wirtsanoja och Perä predikohus, imp. 1 kl., kyrkoherde, 3 kapellaner och 2 sockneadjunkter; 2:o *Hvittis* (Huittisten pitäjä), med Wambula och Kauvatsa kapeller, samt Keikiö predikohus, imp. 2 kl., kyrkoherde, 3 kapellaner och en sockneadjunkt; 3:o *Pungalaitio* (Pungalaitumen pitäjä), konsist. 3 kl., kyrkoherde och en kapellan; 4:o *Kjulö* (Köyliö), patronelt 3 kl., (jus patronatus tillhör innehafvaren af Kjulöholms fidejkommissesegendom, friherrliga ätten Cedercreutz), har endast kyrkoherde, (kapellan gemensamt med Säskylä); 5:o *Säskylä* (= på finska), konsist. 3 kl., kyrkoherde och en kapellan; 6:o *Kumo* (Kokemäki), med Harjavalta kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och en sockneadjunkt.

VI. *Tyrvis kontrakt* utgöres af 8 pastorat, nämligen: 1:o *Tyrvis* (Tyrvään pitäjä), med Kiikka och Kiikois kapeller, samt Sammaljoki predikohus, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och en sockneadjunkt; 2:o *Karkku* (= på finska), med Suoniemi kapell, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och en sockneadjunkt; 3:o *Mouhijärvi* (= på finska), med Lavia och Suodenniemi (eller Pohjakylä) kapeller, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och en sockneadjunkt; 4:o *Tavastkyrö* (Hämeenkyrö), med Wiljakkala predikogäll och den s. k. Sasslinska predikohusinrättningen i Jumeniemi by, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan, en sockneadjunkt och en predikant vid Sasslinska predikohuset, som tillika är lärare vid skolan derstädes; 5:o *Ikalis* (Ikalinen pitäjä), med Parkano kapell och Jämijärvi kyrkogäll, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och en sockneadjunkt; 6:o *Kankaanpää* (= på finska), med Karvia kapell och Hongojoki predikogäll, konsist. 3 kl., kyrkoherde,

1 kapellan och en predikant i Hongojoki; 7:o *Birkkala* (Pirkkala), med Ylöjärvi kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde och 2 kapellaner, (samt vid Ahlmanska sockensskolan, som ligger i detta pastorat, en lärare); 8:o *Wesilaks* (Wesilahti), med Tottijärvi kapell, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och 1 sockneadjunkt.

VII. *Tammerfors kontrakt* har 7 pastorat: 1:o *Lempäälä* (= på finska), konsist. 2 kl., kyrkoherde och en kapellan; 2:o *Kangasala* (= på finska), med Kuhmalaks kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner, 1 sockneadjunkt och en lärare vid Ahlmanska folkskolan; 3:o *Messuby* (Messukylä eller Kivikirkko), med Teiskio kapell och Tammerfors (Tamperi) stadsförsamling, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner, 1 sockneadjunkt, en stads- och en fabrikspredikant i Tammerfors (och en lärare vid Ahlmanska skolan); 4:o *Orihvesi* (= på finska), med Eräjärvi kapell och Junpa predikohus, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och en sockneadjunkt; 5:o *Längelmäki* (= på finska), med Kuorehvesi kapell, konsist. 3 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och 1 sockneadjunkt; 6:o *Keura* (= på finska), med Muldia och Pihlajavesi kapeller, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 3 kapellaner och 1 sockneadjunkt; 7:o *Ruovesi* (= på finska), med Kuru, Wirdois (Wirttaa) och Etseri (Åhtäri) kapeller, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 3 kapellaner och en sockneadjunkt.

VIII. *Hattula kontrakt* utgöres af 7 pastorat: 1:o *Sääksmäki* (= på finska), imp. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och 1 sockneadjunkt; 2:o *Pelkäne* (= på finska), konsist. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och en sockneadjunkt; 3:o *Sahalaks* (Sahalahti), kons. 3 kl., kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Hattula* (= på finska), med Tyrvändö kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde

och 2 kapellaner; 5:o *Kalvola* (= på finska), konsist. 3 kl., kyrkoherde och 1 sockneadjunkt; 6:o *Akkas* (Akaan pitäjä), med Kylmäkoski predikohus, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och 1 sockneadjunkt; 7:o *Urdiala* (Urjala), konsist. 2 kl., kyrkoherde och 1 kapellan.

IX. *Tavastehus kontrakt* har 4 pastorat: 1:o *Tammela* (= på finska), med Jokkis (Jokioisten kappelli), Bertula (Perttula) och Humppila kapeller, samt Torro predikohus, imp. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och 2 sockneadjunkter; 2:o *Tavastehus* (Hämeenlinna) och *Wänå* (Wanaja) pastorat med en del af Rengo kapell, turvis imperielt och konsistorielt, 2 kl., har 1 kyrkoherde, 3 kapellaner och en predikant vid arbets- och korrektions-inrättningen i Tavastehus; 3:o *Jannakkala* (= på finska), med Hausjärvi och en del af Rengo kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde och 2 kapellaner; 4:o *Somero* (= på finska), med Sommarnäs (Somerniemi eller Ylistaro) kapell, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och en sockneadjunkt.

X. *Raseborgs östra kontrakt*, 6 pastorat: 1:o *Lojo* (Lohjan pitäjä), med Nummis (Nummen kappelli) och Pusula kapeller, samt Kärkölä predikohus, imp. 1 kl., kyrkoherde, 3 kapellaner och 1 sockneadjunkt; 2:o *Loppis* (Lopen pitäjä), konsist. 2 kl., kyrkoherde och 1 kapellan; 3:o *Wichtis* (Wihti), med Pyhäjärvi kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och 1 sockneadjunkt; 4:o *Esbo* (= på finska), imp. 2 kl., kyrkoherde och 1 kapellan; 5:o *Kyrkslätt* (= på finska), med Haapajärvi predikohus, imp. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och 1 sockneadjunkt; 6:o *Sjundeå* (Siuntio) imp. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och 1 sockneadjunkt.

XI. *Raseborgs vestra kontrakt*, 6 pastorat: 1:o *Ingö* (= på finska), med Degerby predikolägen-

het och Fagerviks bruksförsamling, imp. 2 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och 2 predikanter; 2:o *Karis* (Karian pitäjä), med Snappertuna kapell och Svartå bruksförsamling, imp. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och 1 brukspredikant; 3:o *Pojo* (Pohja), med Ekenäs stads- och landsförsamling, imp. 2 kl., kyrkoherde och 2 kapellaner; 4:o *Tenala* (Tenhola), med Bromarfs kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde och 2 kapellaner; 5:o *Kisko* (= på finska), med Suomusjärvi kapell, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och en socknepedagog; 6:o *Karislojo* (Karja-Lohja), med Sammatti kapell, konsist. 3 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och 1 sockneadjunkt.

XII. *Bjerno kontrakt* har 6 pastorat: 1:o *Kimito* (Kemie), med Dragfjerds, Westanfjerds och Hiittis kapeller, imp. 1 kl., kyrkoherde, 4 kapellaner, 1 sockneadjunkt och en socknepedagog; 2:o *Bjerno* (Perniö), med Finnby och Öfverby kapeller, samt Koskis och Tykö (Teijo) bruksförsamlingar, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner, 1 sockneadjunkt och 2 brukspredikanter; 3:o *Kiikala* (= på finska), konsist. 3 kl., har ej annan prest än kyrkoherden; 4:o *Uskela* (= på finska), med S:t Bertils kapell och Muurla predikogäll, imp. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner, och 2 sockneadjunkter; 5:o *Haliko* (= på finska), med Angelnieni kapell, 2 kl., patronelt; jus patronatus tillhör innehafvaren af Äminne gård (f. n. v. grefve G. M. Armfelt), som äfven tillsätter båda kapellanterne; men sockneadjunkter tillsätter moderkyrkoförsamlingen, utan föregående förslag; kyrkoherde, 2 kapellaner och 1 sockneadjunkt; 6:o *Nyby* eller *S:t Märten*s (Martinan pitäjä), med Koskis kapell och Eura predikogäll, jemte Karinais presthus, imp. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och 2 sockneadjunkter.

XIII. *Ålands kontrakt* har 8 pastorat: 1:o *Finström*, med Geta kapell, imp. 1 kl., kyrkoherde och 1 kapellan; 2:o *Saltvik*, imp. 2 kl., kyrkoherde och 1 kapellan; 3:o *Sund*, med Wårdö eller Sunds-skärs kapell, kyrkoherde, 1 kapellan och en lazarett- och fångpredikant; 4:o *Hammarland*, med Eckerö kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde och 1 kapellan; 5:o *Jomala*, imp. 1 kl., kyrkoherde och 1 kapellan; 6:o *Lemland*, med Lumparlands kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde och 1 kapellan; 7:o *Föglö*, med Kökar och Sottunga kapeller, imp. 2 kl., kyrkoherde och 2 kapellaner; 8:o *Kumlinge*, med Brändö kapell, imp. 2 kl., kyrkoherde och en kapellan.

XIV. *Wasa nedre kontrakt* har 6 pastorat: 1:o *Wasa* och *Mustasaari*, med Replot (Raipaluoto) kapell, imp. 1 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner, en sockneadjunkt och en predikant vid Korsholms häkte; 2:o *Qveflax* (Koivulahti), imp. kl.(?), kyrkoherden är ensam prest i församlingen; 3:o *Malaks* (Maanlahti), med Solf, Petalaks och Bergö kapeller, konsist. 2 kl., kyrkoherde och 3 kapellaner; 4:o *Nerpes* (Nerpiö), med Korsnäs kapell, Kaskö stadsförsamling, Pörtom predikolägenhet och Öfvermarks bönehus, imp. 1 kl., erkebiskopens prebende, 2 kapellaner, en predikant i Kaskö och en dito i Pörtom, samt en predikantsadjunkt; 5:o *Östermark* (Teuva), imp. 3 kl., kyrkoherde och 1 adjunkt; 6:o *Lappfjärd*, med Kristinestads stads- och landsförsamling, samt Storå (Isojoki), Bötom (Kärijoki) och Sideby kapeller, konsist. 2 kl., kyrkoherde och 5 kapellaner

XV. *Wasa öfre kontrakt*: 1:o *Ilmola* (Ilmajoki), med Kauhajoki, Kurikka, Jalasjärvi och Peräseinäjoki kapeller, samt Seinäjoki by af Nurmo kapell, konsist. 1 kl., (ett bland Finlands indrägtigaste pastorat), har utom kyrkoherden med 3:ne adjunkter, 5

kapellaner; 2:o *Storkyrö* (Isokyrö), med Ylistaro kapell och Orisbergs bruksförsamling, imp. 1 kl., (äfven ett bland de indrägtigare past.), kyrkoherde, 2 kapellaner och 1 brukspredikant; 3:o *Lillkyrö* (Wähäkyrö), konsist. 2 kl., kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Laihela* (Laihia), med Jurva kapell, konsist. 2 kl., kyrkoherde och 2 kapellaner,

XVI. *Jakobstads kontrakt* har 3 pastorat: 1:o *Wöro* (Wöyri), med Oravais och Maxmo kapeller, konsist. 1 kl., kyrkoherde och 3 kapellaner; 2:o *Ny Karleby* (Uusi-Kaarlepyy eller Joensuu kaupunki), med Munsala och en del af Ala-Härmä kapeller, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 2 kapellaner och 1 sockneadjunkt; 3:o *Pedersöre* (Pietarsaari), med Jakobstads stadsförsamling (Pietarsaaren kaupunki), samt Larsmo, Purmo och Esse kapeller, imp. 2 kl., kyrkoherde och 5 kapellaner.

XVII. *Lappo kontrakt* har 3:ne pastorat: 1:o *Lappajärvi*, med Evijärvi, Windala, Alajärvi och Korttesjärvi kapeller, samt Soini och Lehtimäki predikolägenheter, imp. 2 kl., kyrkoherde, 5 kapellaner och 2 predikogällspredikanter; 2:o *Lappo* (Lapuan piitäjä), med Kauhava, Yli-Härmä, Ala-Härmä och Nurmo kapeller, konsist. 2 kl., kyrkoherde och 5 kapellaner; 3:o *Kuortane* (Alavo), med Kuortane kapell och Töysä predikogäll, imp. 2 kl., kyrkoherde, en kapellan och en predikogällspredikant.

XVIII. *Gamla-Karleby kontrakt* innehåller 4 pastorat: 1:o *Kronoby*, med Teirijärvi kapell, konsist. 2 kl., kyrkoherde och 2 kapellaner; 2:o *Gamla-Karleby* (Kokkola), med Ala-Weteli, Kaustisenkylä och Yli-Weteli kapeller, Perho predikantslägenhet och Halsö predikohus, kons. 2 kl., kyrkoherde, 5 kapellaner och 2 lägenhetspredikanter; 3:o *Lochteå* (Lohtaja), med Ylikannus, Toholampi (eller Lampi) och Himango (el-

ler Rauma) kapeller, samt Lestijärvi (eller Lesti) kyrkogäll, konsist. 2 kl., kyrkoherde, 4 kapellaner och 1 sockneadjunkt; 4:o *Kelviä* (Kälviö), med Ulava predikantslägenhet, konsist. 3 kl., kyrkoherde, 1 kapellan och 1 lägenhetspredikant.

B. *Borgo stift*:

Domkapitlet, med biskopen till ordförande, domprosten, vice ordförande och 6 gymnasiilektorer såsom ledamöter; i expedition: en konsistoriinotarie, en vice dito och en amanuens.

Uti stiftet finnas 14 kontrakt, nämligen:

I. *Domprosteriet* innehåller 5 pastorat: 1:o *Borgo* (Porvoo) stads- och landsförsamling, med domprosten till kyrkoherde, 1 domkyrkosyssloman och 5 kapellaner; 2:o *Lappträsk* (Laptreski), prebende, kyrkoherde och 2 kapellaner; 3:o *Mäntsälä*, kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Mörskom* (Myrskylä), prebende, kyrkoherde och 1 kapellan; 5:o *Perno*, biskopens prebende, vice pastor och 2 kapellaner.

II. *Wiborgs kontrakt*, 6 pastorat: 1:o *Wiborgs* (Wiipuri) *svenska* och *finska* församlingar, kyrkoherde och 3 kapellaner; 2:o *Wiborgs tyska* församling, endast kyrkoherde; 3:o *Björkö* (Koivisto), kyrkoherde och en kapellan; 4:o *Nykyrka* (Uudella kirkolla), kyrkoherde och 2 kapellaner; 5:o *Mohla* (Pyhäristin pitäjä), kyrkoherde och 2 kapellaner; 6:o *S:t Andreae* (Antrein kirkko), biskopens prebende, vice pastor och en kapellan.

III. *Fredrikshamns kontrakt*, 5 pastorat: 1:o *Fredrikshamns* (Hamina) stads- och *Wekkelaks* (Wehkalathi) landsförsamlingar, kyrkoherde och 3 kapellaner; 2:o *Kymmene* (Kymen joki), kyrkoherde och en kapellan; 3:o *Pyttis* (Pyhtää), kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Säkjärvi*, kyrkoherde och 1 kapellan; 5:o *Wederlaks* (Wirolahti), kyrkoherde och 1 kapellan;

Hoglands (Suurisaari) och *Tytterskärs* (Tytärsaari) församlingar har endast en predikant.

IV. *Nyländska kontraktet*, 5 pastorat: 1:o *Helsingfors* (Helsinki) och *Helsinge*, univ. prebende, 1 pastors substitut i Helsingfors, 1 kuram gerens i Helsinge socken, 2 stadskapellaner och 2 komministrar, en kapellan i Helsinge och en predikant vid lutherska församlingen på Sveaborgs fästning; 2:o *Helsingfors tyska* församling, en kyrkoherde; 3:o *Nurmijärvi*, universitetets prebende, en kapellan; 4:o *Sibbo* (Sipo), biskopens prebende, 1 vice pastor och 1 kapellan; 5:o *Thusby* (Tuusula), kyrkoherde och 1 kapellan.

V. *Östra tavastländska kontraktet*, 4 pastorat: 1:o *Hollola*, kyrkoherde och 3 kapellaner; 2:o *Elimä*, med Lovisa stad, samt Anjala och Strömfors kapeller, kyrkoherde och 4 kapellaner; 3:o *Ithis*, kyrkoherde och en kapellan; 4:o *Orimattila*, kyrkoherde och en kapellan.

VI. *Vestra tavastländska kontraktet*, 4 pastorat: 1:o *Hauho*, kyrkoherde och 2 kapellaner; 2:o *Lampis* (Lammin pitäjä), kyrkoherde och 2 kapellaner; 3:o *Padasjoki*, kyrkoherde och 2 kapellaner; 4:o *Asikkala*, kyrkoherde och 1 kapellan.

VII. *Norra tavastländska kontraktet*, 4 pastorat: 1:o *Gustaf Adolfs* (Hartola, Kustausen pitäjä), kyrkoherde och 3 kapellaner; 2:o *Heinola* lands- och stadsförsamling, kyrkoherde, 1 kapellan och 1 stadspredikant; 3:o *Jämsä*, kyrkoherde och 3 kapellaner; 4:o *Syssmä*, kyrkoherde och 2 kapellaner.

VIII. *Wasa läns kontrakt*, 3 pastorat: 1:o *Laukkas* (Laukkaan pitäjä), med Jyväskylä och Sumiais kapeller, kyrkoherde och 3 kapellaner; 2:o *Saarijärvi*, med Kartsula kapell och Urais bönehus, kyrkoherde, 2 kapellaner och 1 bönehuspredikant; 3:o

Wiitasaari, med Kivijärvi och Pihtipudas kapeller, kyrkoherde och 3 kapellaner.

IX. *Willmanstrands kontrakt*, 7 pastorat: 1:o *Willmanstrand* (Lappeenranta) och *Lappvesi*, kyrkoherde och 1 kapellan; 2:o *Savitaipale*, med Suomeniemi kapell, kyrkoherde och 2 kapellaner; 3:o *Joutseno*, kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Klemis* (Lemi), endast kyrkoherde; 5:o *Luumäki*, kyrkoherde och 1 kapellan; 6:o *Taipalsaari*, kyrkoherde och en kapellan; 7:o *Walkeala*, kyrkoherde och 1 kapellan,

X. *Södra Sawolax kontrakt*, 7 pastorat: 1:o *Kristina*, kyrkoherde och en kapellan; 2:o *Jokkas* (Juva), kyrkoherde och 2 kapellaner; 3:o *Kangasniemi*, kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Mäntyharja*, kyrkoherde och 1 kapellan; 5:o *Puumala*, kyrkoherde och 1 kapellan; 6:o *S:t Michels*, med Hirvensalmi kapell, kyrkoherde och 3 kapellaner; 7:o *Sulkava*, kyrkoherde och en kapellan.

XI. *Norra Sawolax kontrakt*, 6 pastorat: 1:o *Jorois*, kyrkoherde och 1 kapellan; 2:o *Kerimäki*, kyrkoherde och 1 kapellan; 3:o *Pieksämäki*, med Haukivuori, kyrkoherde och 2 kapellaner; 4:o *Rantasalmi*, kyrkoherde och 2 kapellaner; 5:o *Heinävesi*, kyrkoherde och 1 kapellan; 6:o *Sääminge*, kyrkoherde och 1 kapellan.

XII. *Sordavala kontrakt*, 5 pastorat: 1:o *Jaa-kinvaara*, kyrkoherde och 1 kapellan; 2:o *Imbilaks* (Im-pilathi? Jungfruvik), kyrkoherde, 1 kapellan, samt en predikant för lutherska trosbekännarna i Salmis, Suojärvi, Suistamo och Korpiselkä; 3:o *Ruskiala*, kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Sordavala*, kyrkoherde och 1 kapellan; 5:o *Uguniemi*, kyrkoherde och 1 kapellan.

XIII. *Norra Kexholmska kontraktet*, 5 pastorat: 1:o *Hiitola*, kyrkoherde och 1 kapellan; 2:o

Jääskis eller *S:t Peters* (Jääsken pitäjä), med Kirvus kapell, kyrkoherde och 2 kapellaner; 3:o *Kronoborg* (Kurkijoki), kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Parikkala*, kyrkoherde och en kapellan; 5:o *Roukalaks*, med Rautjärvi kapell, kyrkoherde och 2 kapellaner:

XIV. *Södra Kexholmska kontraktet*, 7 pastorat: 1:o *Kexholm* (Käkisalmi), kyrkoherde och 1 kapellan; 2:o *Kivinebb* (Kivennapa), kyrkoherde och en kapellan, 3:o *Pyhäjärvi*, kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Rautus*, kyrkoherde och 1 kapellan; 5:o *Räisälä*, kyrkoherde och 1 kapellan; 6:o *Sakkola*, kyrkoherde och 1 kapellan; 7:o *Walkjärvi*, kyrkoherde och 1 kapellan.

C. *Kuopio stift*:

Domkapitlet, med biskopen till ordförande, domprosten, vice ordförande och till ledamöter Kuopio gymnasielektorer; i expedition: en ordinarie och en vice konsistoriinotarie.

Stiftet har 14 kontrakt, nämligen:

I. *Domprosteriet* innefattar 6 pastorat: 1:o *Kuopio* stads- och landsförsamlingar, med Maaninge, Tuusniemi och Karttula kapeller, domprosten är kyrkoherde i båda församlingarne, har en stads- och 5 landskapellaner; 2:o *Idensalmi* (Iisalmi), med Kiuruvesi och Lapinlaks kapeller, samt Rutakko bönehus, kyrkoherde, 4 kapellaner och 1 bönehuspredikant; 3:o *Nilsjä*, kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Pielavesi*, kyrkoherde och 1 kapellan; 5:o *Rautalampi*, med Hankasalmi och Suonenjoki kapeller, kyrkoherde och 3 kapellaner; 6:o *Leppävirta* (Leppävirran pitäjä), kyrkoherde och 1 kapellan.

II. *Öfre Karelen's kontrakt*, 4 pastorat: 1:o *Kaavi*, endast kyrkoherde; 2:o *Libelits* (Liperi), med Joensuu stad, Kondiolaks kapell och Polvijärvi bönehusgäll, kyrkoherde, 1 stadspredikant, 1 kapellan, 1

sockneadjunkt och 1 bönehuspredikant; 3:o *Nurmis* (Nurmeksa), med Rautavaara kapell, kyrkoherde och 2 kapellaner; 4:o *Pielisjärvi*, med Juuga (Juuka) kapell, kyrkoherde och 2 kapellaner, samt en kuram gerens i Juuga.

III. *Nedre Karelens kontrakt*, 6 pastorat: 1:o *Ilomants*, kyrkoherde och 1 kapellan; 2:o *Eno* (Enontaipale), kyrkoherde och en sockneadjunkt; 3:o *Kesälaks*, kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Kides* (Kiteenpitäjä), med Bräkylä kapell, kyrkoherde, en kapellan och en sockneadjunkt; 5:o *Pelgjärvi* (Pelkijärvi), endast kyrkoherde; 6:o *Tohmajärvi*, med Kihltsyvaara kapell, kyrkoherde och 2:ne kapellaner.

IV. *Brahestads kontrakt*, 4 pastorat: 1:o *Brahestads* (Praahe) och *Salo* (Saloisten pitäjä) församlingar, med Wihandi kapell, kyrkoherde, 2 kapellaner och en sockneadjunkt; 2:o *Siikajoki*, med Revolaks, Paavola och Frantsila kapeller, kyrkoherde och 4 kapellaner; 3:o *Karlö* (Hailuoto), kyrkoherde och 1 kapellan; 4:o *Piippola*, med Pulkkiä och Gestilä kapeller, kyrkoherde och 3 kapellaner.

V. *Kalajoki kontrakt*, 4 pastorat: 1:o *Kalajoki*, med Alavieska, Ylivieska, Sievi och Rautio kapeller, kyrkoherde och fem kapellaner; 2:o *Haapajärvi*, med Pidisjärvi och Reisjärvi kapell, kyrkoherde och 3 kapellaner; 3:o *Pyhäjoki*, med Merijärvi, Oulais och Haapajärvi kapeller, kyrkoherde och 4 kapellaner; 4:o *Kärsämäki*, med Pyhäjärvi kapell, kyrkoherde och 2 kapellaner.

VI. *Uleåborgs kontrakt*, 6 pastorat: 1:o *Limingo* *) (Liminka), med Lumijoki, Törnävä, Temmes och Kembele kapeller, kyrkoherde, 4 kapellaner och 1 sockneadjunkt; 2:o *Uleåborgs* (Oulo) stads- och lands-

*) Innehåller 14 kvadratmil. (Tunell.)

församlingar, med Uleåsalö kapell, kyrkoherde och 3 kapellaner; 3:o *Muhos* (Muhoksen pitäjä), med Utajärvi kapell, kyrkoherde och 2 kapellaner; 4:o *Ijo* (Iin eller Iissä pitäjä), med Haukipudas, Ala-Kiiminki, Yli-Kiiminki och Kuivaniemi kapeller, kyrkoherde och 5 kapellaner; 5:o *Pudasjärvi*, kyrkoherde, 1 kapellan och 1 kateket; 6:o *Kuusamo*, kyrkoherde, 1 pastorssubstitut och 1 kateket.

VII. *Kajana kontrakt*, 3 pastorat: 1:o *Paldamo*, med Kajana (Kajaani) stadsförsamling och Säresniemi kapell, kyrkoherde och 3 kapellaner; 2:o *Sotkamo*, med Kuhmoniemi kapell, kyrkoherde, 1 kapellan och 1 sockneadjunkt; 3:o *Hyrynsalmi*, med Suomussalmi och Puolango kapeller, kyrkoherde och 3 kapellaner.

VIII. *Kemi kontrakt*, 5 pastorat: 1:o *Kemi*, med Tervola och Simo kapeller, kyrkoherde och 3 kapellaner; 2:o *Neder-Torneå* (Ala-Tornio) stad och socken, med Karungi kapell, kyrkoherde och 2 kapellaner; 3:o *Öfver-Torneå* (Yli-Tornio), med Turtola och Kolari kapeller, kyrkoherde och 2 kapellaner; 4:o *Rovaniemi*, har endast kyrkoherde; 5:o *Kemiträsk*, har endast kyrkoherde.

IX. *Lappska kontraktet*, 3 pastorat: 1:o *Sodankylä*, med Kittilä kapell, kyrkoherde och 1 kapellan; 2:o *Muonioniska*, med Enontekis kapell, kyrkoherde och en kapellan; 3:o *Utsjoki* (Utsijoki), med Enare (Inari) kapell, kyrkoherde och en kapellan.

Allmänna läroverk.

1:o *Alexanders-universitetet* i Helsingfors, med kansler, (f. n. thronföljaren och storfursten Nikolai Ale-

zandrowitsch), vice kansler, rektor, 34 professorer, 2 bibliotekarier, 1 föreståndare för magnetiska observatorium, 1 anatomieprosektor, 6 lektorer (lärare i lefyande språk), 6 docenter, 4 exercitiemästare, 3 lärare vid gymnastikinrättningen, 2 kanslersekreterare, 4 studentinspektör, 1 universitetssekreterare, 1 universitetskamrerare, 1 ombudsman, 1 konsistoriinotarie, 1 konsistoriiamanuens, 4 biblioteksamanuenser, 1 amanuens vid astronomiska observatorium, 1 amanuens vid botaniska trädgården, 1 amanuens vid zoologiska museum och en universitetsagent i S:t Petersburg.

2:o *Gymnasier*: a) för allmän bildning: ett i *Åbo*, ett i *Wasa*, ett i *Borgo* och ett i *Kuopio*, med 6 lektorer och 7 andra lärare vid vardera; b) för civiltjenstemanna-bildning: ett i *Tavastehus*, med 4 lektorer och 5 andra lärare och ett i *Wiborg*, med 4 lektorer och 6 andra lärare, deribland en för undervisning i Grekisk-ryska trosläran, tillsammans 6 gymnasier med 32 lektorer och 39 andra lärare.

3:p *Högre elementarskolor*: en i *Åbo*, med 13 lärare; en i *Björneborg*, med 8 lärare; en i *Tavastehus*, med 8 lärare; en i *Wasa*, med 8 lärare; en i *Borgo*, med 8 lärare; en i *Helsingfors*, med 8 lärare; en i *Fredrikshamn*, med 8 lärare; en i *Nyslott*, med 8 lärare; en i *Heinola*, med 7 lärare; en i *Wiborg*, med 8 lärare; en i *Jyväskylä*, med 8 lärare; en i *Kuopio*, med 8 lärare och en i *Uleåborg*, med 8 lärare, tillsammans 13 skolor, med 108 lärare.

4:o *Fruntimmersskolor*: en i *Åbo*, med 3 lärarinnor och 5 lärare; en i *Wasa*, med 2 lärarinnor och 4 lärare; en i *Helsingfors*, med 4 lärarinnor och 5 lärare; *tvenne* i *Wiborg*, en med 3 lärarinnor och 6 lärare, och en med 1 lärarinna och 1 lärare; en i *Fredrikshamn*, med 4 lärarinna; en i *Kuopio*, med 2 lärarinnor och 4 lärare, samt en i *Uleåborg*, med 2

lärarinnor och 3 lärare, tillsammans 8 skolor, med 18 lärarinnor och 28 lärare.

5:o *Lägre elementarskolor*: uti Åbo, med 3 lärare; i Nådendal, med 1; i Nystad, med 3; i Raumo, med 3; i Björneborg, med 2; i Tammerfors, med 2; på Åland i Sunds pastorat, med 3; i Ekenäs, med 3; i Tavastehus, med 3; i Kristinestad, med 2; i Kaskö, med 1; i Wasa, med 3; i Ny-Karleby, med 2; i Jakobsstad, med 2; i Gamla-Karleby, med 3; i Helsingfors, med 2; i Lovisa, med 2; i Sordavala, med 2; i Kexholm, med 2; i Borgo, med 1; i Fredrikshamn, med 2; i Wiborg, med 2; i Willmanstrand, med 1; i Nyslott, med 2; i Heinola, med 1; i St Michel, med 1; i Jyväskylä, med 1; i Kuopio, med 3; i Joensuu, med 3; i Kajana, med 3; i Brahestad, med 3; i Uleåborg, med 3 och i Torneå med 3 lärare, tillsammans 33 skolor, med 73 lärare.

6:o *Bell-lankasterskolor*: en i Åbo och en i Wasa, med en lärare i hvardera.

7:o *Elementarskola för flickor*: en i Åbo, med en lärare.

8:o *Tekniska realskolor* finnas 3:ne: i Helsingfors, i Åbo och Jakobsstad.

9:o *Navigationsskolor*: i Åbo, Helsingfors och Wasa.

Medicinalstaten.

Kollegium medikum: ordförande, fem ledamöter, en sekreterare, en kamrerare, en kanslist, tre extraordinarie läkare och fem extra läkare.

Provincialläkare: i Nylands län 4, nämligen en uti hvardera af Lovisa, Ekenäs, Lojo och Helsingfors

distrikt; uti *Åbo* och *Björneborgs län* 9: Åbo, Björneborgs, Tammerfors, Godby, Nystads, Rimito, Ikaalis, Hvittis och Salo distrikt; uti *Tavastehus län* 5: Tavastehus, Tammela, Kangasalo, Hollola och Jämsä distrikt; uti *Wiborgs län* 9: Wiborgs, Willmanstrands, Kexholms, Sordavala, Fredrikshamns, Mohla, Kronoborgs, Salmis och S:t Andræe distrikt; uti *S:t Michels län* 4: S:t Michels, Nyslott, Jorois och Heinola distrikt; uti *Kuopio län* 6: Kuopio, Nurmis, Joensuu, Rautalampi, Idensalmis och Tohmajärvi distrikt; uti *Wasa län* 6: Wasa, Jakobsstads, Ny-Karleby, Jyväskylä, Kristinestads och Kuortane distrikt och uti *Uleåborgs län* 7: Uleåborgs, Brahestads, Torneå, Kalajoki, Kajana, Pudasjärvi och Kittilä distrikt.

Stadsläkare: i Helsingfors en, i Ekenäs en, i Borgo en, i Åbo två, i Nystad en, i Raumo en, i Björneborg två, i Tammerfors en, i Tavastehus en, i Wiborg en, i Fredrikshamn en, i Kexholm en, i Willmanstrand en, i Sordavala en, i Kuopio en, i Wasa en, i Kristinestad en, i Ny-Karleby en, i Jakobsstad en, i Gamla-Karleby en, i Uleåborg en och i Brahestad en.

Slottsläkare: en för allmänna fängelset i Sveaborg, en i Helsingfors, en i Åbo, en i Tavastehus, en i Wiborg, en i Sordavala, en i S:t Michel, en i Kuopio, en i Wasa, en i Uleåborg, en i Kajana och en i Kittilä.

Länesjukhusläkare: tre i Helsingfors, en i Åbo, en i Tavastehus, en i Wiborg, en i S:t Michel, en i Kuopio, en i Wasa och en i Uleåborg.

Arbets- och korrektions-, samt spinnhus-läkare: en i Åbo, en i Tavastehus, en i Wiborg och en i Willmanstrand.

Vaccin-depôtsföreståndare: en uti hvarje län. (I Åbo är central-depöten förlagd.)

Landtmäteri- och forststaten.

Öfverstyrelsen: en öfverdirektör, två adjointer, fyra ingenjörer, två sekreterare, en kanslist, en kopist, två karteritare och åtta underforstmästare.

I Nylands län: en länelandtmätare, en sekreterare, fyra ordinarie kommissionslandtmätare, en e. o. kommissionslandtmätare och en läneforstmästare; *i Åbo och Björneborgs län:* en länelandtmätare, en sekreterare, sju ordinarie kommissionslandtmätare, två e. o. kommissionslandtmätare, en läneforstmästare och en forstmästare-adjoint; *i Tavastehus län:* en länelandtmätare, en sekreterare, sex ordinarie kommissionslandtmätare, en e. o. kommissionslandtmätare, en läneforstmästare och en forstmästare-adjoint; *i Wiborgs län:* en öfverdirektörs-adjoint, en länelandtmätare, en sekreterare, elfva kommissionslandtmätare, tre e. o. kommissionslandtmätare, en läneforstmästare och en forstmästare-adjoint; *i S:t Michels län:* en länelandtmätare, en sekreterare, sex ordinarie kommissionslandtmätare, en e. o. kommissionslandtmätare och en läneforstmästare-adjoint; *i Kuopio län:* en länelandtmätare, en sekreterare, sex ordinarie kommissionslandtmätare, två e. o. kommissionslandtmätare, en läneforstmästare och en forstmästare-adjoint; *i Wasa län:* en länelandtmätare, en sekreterare, åtta ordinarie kommissionslandtmätare, två e. o. kommissionslandtmätare och en läneforstmästare, samt *i Uleåborgs län:* en länelandtmätare, en sekreterare, elfva ordinarie kommissionslandtmätare, fyra e. o. kommissionslandtmätare, en läneforstmästare, en adjoint och tre forstkonduktörer. — Vid justeringsverket äro, utom cheferi och dess sekreterare, uti samtliga länen anställda tillsammans femtiotvå justerare.

Postverket. I direktion (Helsingfors): en direktör, en sekreterare, en kamrerare, en revisor, en translator, en expeditör, en registrator, en kammar-skrifvare och tvenne kopister, och vid samtliga postkontoren, till antalet trettionio, äro anställda 39 postförvaltare, 1 postförvaltare-adjoint, 6 expeditörer, 4 bokhållare och 14 kontorsskrifvare.

Tullverket. I direktion (Helsingfors): en öfverdirektör, två assessorer, en sekreterare, en kamrerare, en advokatfiskal, två kanslisters och tre kammar-skrifvare. *Distrikts-chefer:* en i hvardera af landets trenne tulldistrikt. *Tullkamrarnes tjänstemän:* 23 tullförvaltare, 3 kontrollörer, 3 packhusinspektorer och 12 kontorsskrifvare; vidare: 8 gränsefiskaler, 2 tullfiskaler, 3:ne öfveruppsyningsmän, som äro befälhafvare på tullverkets kustbevakningsfartyg, samt en förvaltare och en expeditör vid finska tullexpeditionen i S:t Petersburg.

Bergs-styrelsen: en intendent, två bergmästare (en i södra och en i norra distriktet), en öfvermasmästare, en bergsmekanikus, en bergsproberare, två bergsingeniörer, en konduktör och en malmlutare.

Finska banken (i Helsingfors): en ordförande i direktionen, tre direktörer, en sekreterare, en notarie, tre kamrerare, fyra kassörer, en ombudsman, tre bokhållare, en registrator, en kanslist och två kontorsskrifvare. — Banken har sex underlydande kontor, nämligen: i S:t Petersburg, i Åbo, i Wasa, i Kuopio, i Wiborg och i Björneborg, samt vexelanstalt i Uleåborg.

Utländska makters konsuler och agenter: i Helsingfors: en Svensk och Norrsk generalkonsul, en Storbritanisk konsul, en konsul för Nordamerikas förenta stater, en Dansk vice konsul, en Fransk dito, en Preussisk och Spansk dito, en Svensk-Norrsk och Lübsk dito, samt en Nederländsk dito; *i Borgo:* en Svensk-Norrsk, en Dansk och en Lübsk vice konsul;

i *Lovisa*: en Svensk-Norrsk och en Dansk dito; i *Ekenäs*: en Preussisk konsul, som tillika är Dansk vice konsul; i *Åbo*: en Lübsk konsul, en Preussisk dito, en Dansk dito, en Spansk vice konsul och en Svensk-Norrsk dito; i *Nystad*: en Svensk-Norrsk och Dansk dito; i *Raumo*: en Dansk dito; i *Björneborg*: en Lübsk konsul och en Svensk-Norrsk och Dansk vice konsul; i *Wiborg*: en Preussisk konsul, en Hamburgisk dito, en Dansk dito, en Lübsk dito, en Hannoverisk dito, en Bremensk dito, en Storbritanisk dito, en Mecklenburgsk dito, en Preussisk, en Svensk-Norrsk och en Holländsk vice konsul, samt en Nordamerikansk konsularagent; i *Fredrikshamn*: en Nederländsk generalkonsul och en Svensk-Norrsk vice konsul; i *Wasa*: en Svensk-Norrsk, en Dansk och en Lübsk vice konsul; i *Kristinestad*: en Svensk-Norrsk och en Dansk vice konsul; i *Ny-Karleby*: en Svensk-Norrsk och en Lübsk vice konsul; i *Jakobsstad*: en Svensk-Norrsk vice konsul; i *Gamla-Karleby*: en Svensk-Norrsk dito; i *Uleåborg*: en Preussisk konsul, en Lübsk dito, en Dansk vice konsul, en Svensk-Norrsk dito och en Storbritanisk dito, samt i *Brahestad* en Svensk-Norrsk vice konsul.

Af *Riddare* funnos i Finland år 1859 följande, nämligen: af *S:t Andreas orden*, med briljanter 2:ne, utan briljanter en; af *S:t Alexander Newsky orden*, med briljanter 5, utan briljanter 2; af *Hvita Örns orden*: 10; af *S:t Georgs orden*: tredje klassen 2, fjerde klassen 27; af *S:t Wladimirs orden*: första klassen 3, andra klassen med stora korset 9, tredje klassen 32, fjerde klassen 81; af *S:t Annæ orden*: första klassen med briljanter 3, med kejsrerliga kronan 6, utan kejsrerliga kronan 15; andra klassen med kejs-

serliga kronan 37, utan kejserliga kronan 62, tredje klassen 212, fjerde klassen 30; af *S:t Stanislai orden*: första klassen 27; andra klassen med krachan 4, med kejserliga kronan 26, utan kejserliga kronan 63; tredje klassen 245, tillsammans 901 riddare, och af andeliga ståndet inalles 90 ledamöter.

3. Landets fysiska beskaffenhet.

Närmade sig det Ost-Europeiska slättlandet genom bergsträckornas relativt ringa höjd, bildar Finland öfvergången ifrån det Skandinaviska berg- och alplandet till det östra Europas vidsträckta slättland; landet omvexlar af höjder och dalar, och på få ställen utbreda sig vidsträcktare slätter. — Mest rådande är den så kallade gråstenen, hvilken består af *fältspat*, *quarts* och *glimmer*. Fältspat förekommer under flera olika färger, såsom: röd, hvit, perlgrå, m. fl.; visar i brottet antingen en enda slät yta eller flera trappformiga släta ytor. Quarts är hvit, ofta vattenklar, grå, gul, brun, o. s. v., brottet skåligt och ojemnt eller splittrigt; mycket hård, så att den begagnas till flinta och kallas därför äfven get- eller kattflinta. Glimmer är till färgen olika, svart, brun, grön, grå eller hvit och, klufven i tunna skifvor, genomskinlig, så att den kan begagnas till fönster i stället för glas, nämligen den hvita sorten; kallas äfven kattguld eller kattsilfver. Gråstens-bergarten kallas *Granit* då den har ringa tillgång på glimmer, mest på fältspat, som är jemnt fördelad med quartzen; glimmerfjällen vända i alla möjliga riktningar

mot hvarandra; *Gneis* då den håller icke allenast mycket mera glimmer än graniten, utan glimmerfjällen ligga också med sina flata sidor vända åt samma håll; och *Glimmerskiffer* då den låter klyfva sig i tunna skifvor. — De på sina ställen framstrykande sandåsarne äro bildade af flygsand och innesluta större och mindre gneis- eller granit-block. — Uti bergen förekommer, ehuru mera sparsamt, takskiffer, samt tålg- och ställsten. — Allmännaste jordarter äro: lera, sand, sand- och kärrmylla, grus, samt matjord eller matmylla (humus).

Såsom bevis på jordskorpan utvidgning må anföras bland annat, att *snäckjord* och lemningar af *mollusker* förekomma i trakten af Nådendal på 60 och på Kampen vid Helsingfors på 20 fots höjd öfver nuvarande hafsvattenståndet. — Uti Acta Societat. Scient. Fenn. I, 519 ff., yttrar professor Hellström: »Då äldre vattenstands-märken i sednare tider blifvit granskade, har det befunnits att den apparenta vattensänkningen i Bottniska viken, eller den verkliga höjningen af dess stränder, på den vestra sidan ifrån Torneå till Stockholm och på den östra till trakten af Wasa, nära nog uppgår till $4\frac{1}{2}$ fot för 100 år.» — I södra Finland deremot, vid Östersjöns och Finska vikens kust, utgör höjningen på ett sekel icke fullt 2 fot. (Enligt verkställda mätningar vid Åbo slott åren 1750 och 1841, vid Hangö udd 1754, 1796, 1800, 1821 och 1837, å Jussarö 1800 och 1837, samt å Sveaborg åren 1800 och 1840 blir medelresultatet för ett sekel $1\frac{2}{3}$ fot). — Vid de gradmätningar som verkställdes, först af kaptenerne Oberg och Melan, samt sedan af professor Woldstedt, år 1835, och hvilka begynte på Hoglands norra udde samt fortgick öfver åtskilliga ställen ända till Uleåborg och vidare öfver hafsviken till Kemi och Torneå, hvarunder öfver sjuttio

punkter blifvit till sin höjd öfver hafvet bestämda, har det högst anmärkningsvärda förhållandet blifvit uppdagadt, att Bottniska viken ligger betydligt högre än Finska viken. Så har t. ex. befunnits att Pitkäseltkä, på gränsen emellan Muhos och Uleå, ligger 310 fot öfver den förstnämnda viken och 332 fot öfver den sednare, hvarigenom en höjdskillnad af icke mindre än 22 fot emellan de begge hafsvikarne skulle förefinnas.

Landet genomskäres af en stundom smal, stundom till högslätt sig utbredande, på sina ställen skogbeväxt ås, *Maanseltkä* (landets rygg) benämnd. Den är en fortsättning af den Skandinaviska bergäsen och begynner vid Haldefjäll, vid norra ändan af Enontekis lappmark, der den bildar gräns emot Norrige. Vid *Peldovaddo* bergstopp inträder den inom finskt område och genomskär i sydostlig riktning, under namn af *Peldovuoma tunturi*, och sedermera i ostlig direction som högmossa, hvilken bildar vattenskillnad emellan Bottenviken och Ishafvet, samt vidare åter som fjäll, *Suoloselge* eller *Saariseltkä*, finska lappmarken emellan Sodankylä och Enare, samt uppnår Archaengelska guvernementets gräns ungefär vid 47° 22' long. och 68° 17' lat. vid *Talkkunaovi* berg, der en annan höjdsträckning, — som ifrån Finlands nordligaste spets eller ifrån den punkt der Tana elf lemnar finska området, i öster om Enare träsk strukit åt söder och bildat gräns emellan Ryssland och Finland, — jemväl tillstöter. Vid *Talkkunaovi* grenar sig höjdsträckningen åter, och emedan den ena grenen framskrider åt sydost, längs med gränsen af Archangel och Uleåborg, afgår hufvudgrenen genom östra delen af Kemi lappmark öfver Kuolajärvi och Kuusamo, samt förenar sig åter med gränshöjderna vid omkring 65° 50' lat. Medan denna gränsås under mångfaldiga krökningar, samt

med en höjd af 6—700 fot, åtskiljer Archangel och Uleåborg, afviker hufvudgrenen af Maanselkä vid omkring 65° 30' lat. ifrån densamma med hufvudriktning åt sydvest, samt parallelt med Bottniska vikens kust, åtskiljer Kajana härad ifrån den öfriga delen af Uleåborgs län, och vidare Sawolax, Tavastland och Satakunta ifrån Österbotten, samt inträder ifrån norr in i Åbo län, der den bildar Ikalis och Tavastkyro moar. Denna landthöjd, hvilken såsom ett ömsom bredare, ömsom smalare bälte stryker genom landet, utgör Finlands största upphöjning, som i nordost uppnår 800 fot och deröfver, men efterhand sänker sig till 500 och 400 fot. Under sin vidare fortsättning vänder sig Maanselkä åt sydost, med en höjd af omkring 3—400 fot, och stryker, afbruten af Kumo elfs vattendrag, genom Birkkala och Wesilaks i Åbo län inom Tavastehus län genom Urdiala till Loppis, der dess sydligaste upphöjning tyckes inträffa, och vidare genom Hausjärvi kapell af Janakkala socken i nordostlig riktning till Hollola, hvarifrån ett smalt högbälte öfver Lahtis, Willähtis, Nyby och Kausala fortgår till, Keltis och Kymmene elf, och på andra sidan om densamma inom Wiborgs län öfver Uttis, Kaipiais, Davidsstad eller Marttila till Willmanstrand och Joutsinus, samt vidare, afbruten af Wuoxens vattendrag, genom Rautajärvi och Parikkala till Uguniemi, hvarifrån den öfvergår till Kuopio län och i nordlig riktning framstryker genom Kides. I trakten af Kihtelysvaara höjer sig densamma till 4—500 fot, böjer sig nära Joensuu åt nordost, svänger i Ilomants åt öster och sydost, i hvilken riktning den ingår till Ryssland, sedan den vid Rautausjärvi afskiljt en gren, som åt norr stryker in åt Ryssland och der förenar sig med den norra landtryggen. Denna, uti oförmälda riktningar, i norra landet med en höjd af 5—600, i medlersta

och södra af 3—400 fot, framlöpande landtås, innesluter det finska höglandet, inom hvilket äfven sjöarna äro belägna 2—300 fot öfver hafvet och derutöfver. — Detta högland genomskäres af åtskilliga sidoåsar. Under 64° lat. böjer sig den Archangelska gränsåsen åt vester och förenar sig i norr om Nisselä gästgifveri, samt i söder om Uleå träsk med den ifrån nordost kommande hufvudåsen. Vid 63° 40' lat. går en höjdsträckning, genom Kuopio och S:t Michel in i Wiborgs län, och bildar Saima vattendrags vestliga och sydvestliga gräns. Vid 62° 52' lat. afgår en ås med hufvudriktning åt söder och bildar skillnaden emellan tvenne mäktiga vattendrag, Kymmene och Kumo. — Ifrån den höglandet omgifvande åsen skiljer sig en sidogren, hvilken framgår till hafvet och uppnår kusten vid Sideby udde, på gränsen emellan Åbo och Wasa län. I Loppis afgår ifrån hufvudåsen en annan vestlig sidogren som slutar dels vid Luvia kapell, söder om Björneborg, dels vid Pyhämaa, norr om Nystad. — Ifrån höglandet sänker sig marken efterhand mot Bottniviken, Östersjön, Finska viken och Ladoga, likväl så, att denna sänkning i de södra provinserna icke sker likformigt eller företer någon jemn sluttning, utan i ett ständigt ombyte af dalar och kullar, hvilka ännu visa sig vid sjelfva kusten, der de framskjuta uti en mängd landtuddar, och inom hafvet, hvarest den rika skärbildning, som karakteriserar Finlands södra och sydvestra kuster, uppkommer genom dem. Enahanda rikedom på landtuddar och vikar företer Ladogas norra strand. I Österbotten deremot sluttar marken mera långsamt och jemnt mot hafvet, kusten bildar der vidsträckta slätter, uddarne äro mindre framskjutande och skärbildning förekommer mindre allmänt. — I den till Finland hörande delen af Westerbotten, i öster om Torneå elf och den längs invid Muonio elf lig-

gande andelen af Lappland, höjer sig marken sålunda, att den ifrån hafvet till Öfver-Torneå kyrka stiger till 100 fot, derifrån till Pello bönehus mellan 2—300, vid Muonioniska uppgår till 800 och vid Enontekis kyrka till 1,407 fot öfver hafvet. — I bland de enskilda höjderna i lappmarken uppges *Peldoivi* enstaka berg, på gränsen emellan Enare och Utsjoki, uppnå 2,245 fot, *Ounastunturi* inom Enontekis 2,168 och *Lippavaara* derstädes 1,800 fot. I det öfriga landet uppgifvas *Wuokatti* i Sotkamo uppnå 840 och Simsjöberget i Lappo socken 750 fot öfver hafsytan.

Genom Maanselkä ås delas Finland uti 5 hufvudvattensystemer, af hvilka ett faller i Ishafvet, två i Bottniska viken, ett i Finska viken och ett i Ladogasjön.

I. Det nordliga Lapplands vattensystem, skildt ifrån det öfriga landet genom landthöjden, har sitt utlopp åt norr. Dess förnämsta sjö är *Enare träsk*, som upptager *Ivalojoeki* och *Waskojoeki*, med hvilken *Kaamasjoeki* förenat sig; dessas gemensamma utlopp i Enare kallas *Joenojoeki*. Enare utfaller genom *Patsjoeki* eller *Pasvigs elf* i Pasvigsfjorden, på sydliga kusten af Warangerfjord i Norrige. I samma fjord utfaller ock den ifrån Utsjoki kommande *Neutamajoeki*. *Tana elf* (*Tenojoeki*), den betydligaste floden i Lappland, som uppstår genom förening af den från Norrige kommande *Karasjoeki* med den längs åt gränsen framflytande och genom *Schelskemjoeki* förstärkta *Enarijoeki*, och dessutom *Utsjoeki*, utfaller i Tanafjorden i Norrige. Äfven med utlopp i Ishafvet, upprinna *Luttojoeki* i Enare lappmark, *Telpajoeki* i Kuolojärvi lappmark, hvilka, förenade under namn af *Tulomajoeki*, utfalla vid staden *Kola* i Ryska lappmarken. I Kuusamo upprinna, med utlopp i Hvita hafvet, *Oulango* och

Kittkajoki, den sednare ur *Kittkajärvi*, hvilka, förenade i *Paanajärvi* vid ryska gränsen, fortsätta sitt lopp till *Kandalax-viken*. *Pistojoki* ifrån *Joukamo träsk* utfaller genom åtskilliga sjöar på ryska området och slutligen, under namn af *Kemi*, vid staden *Kem*, i *Hvita hafvet*.

II. Det Österbottniska vattensystemet, hvartill äfven en större del af lappmarken hör, med aflopp till *Bottenviken*, inneslutes i norr, öster och söder af *Maanselkä*. De förnämsta äro: a) *Torneå elf*, som upprinner på svenska området ur *Torneå träsk*, upptager den ifrån norr kommande *Muonio*, hvilken åter bildats af elfvarne *Köngömäs* och *Letas enos*. *Torneå elf* utfaller, sedan den tillryggalagt 170 verst (= 17 svenska mil), såsom gränsflod, nedanom *Torneå stad* i hafvet; b) *Kemijoki* upprinner ur en stor myra, *Lähtijänkä*, vid *Nuortitunturi*, upptager *Luirijoki*, *Kittinejoki* m. fl., flyter genom *Kemi träsk*, förenar med sig ytterligare *Ounasjoki* och utfaller vid *Kemi kyrkoby*; c) *Simojoki* ur *Simojärvi*; d) *Iijoki* ifrån *Ijärvi*, upptager *Kostojoki* och *Livojoki*; e) *Uleå elf* (*Oulujoki*), den vigtigaste för den inre kommunikationen inom Österbotten, har sin början vid *Koskenniska* ifrån *Uleåjärvi*, dit mäktiga tillflöden från *Kiehimänjoki* och *Kajana elfvar* m. fl. samlas, och utfaller i *Uleåbugten*; f) *Süikajoki*, ur *Iso-Lamu sjö*, i *Pippola socken*; g) *Pyhäjoki*, ur *Pyhäjärvi*; h) *Kalajoki*, ur tvenne källfloder, *Isojoki* och *Wääräjoki*; — alla inom *Uleåborgs län*; — mindre vattenrika äro floderna uti *Wasa läns andel* af *Österbotten*, nämligen: i) *Raumajoki*, ur *Les-tijärvi*; k) *Wetelijoki* eller *Gamla-Karleby elf*, från *landtryggen*; l) *Esse å*, ur *Alajärvi*, *Lappajärvi* och *Evijärvi*, och m) *Ny-Karleby elf*, ur tvenne grenar, *Nurmo* och *Lappo åar*. Den största flod i södra Österbotten, ehuru icke att jämföras med flera af de

nordliga, är n) *Kyrojoki* eller *Storkyro elf*, under sitt öfre lopp kallad *Ilmajoki*, upprinner ur tre källfloder, *Kauhajoki*, *Tuopajoki* och *Seinäjoki*, utfaller norr om Wasa i Qveflaxviken. — Medan Österbottens vatten genom skiljda floder afledas, hafva deremot det medlersta Finlands vattensystemer den egenhet, att en mängd, väl hundrade och flera sjöar, förena sig till ett gemensamt utlopp. Sådana äro

III. Satakunta, Björneborgs läns eller Kumo elfs vattensystem, hvilket bildar en från det öfriga Finland skiljd, mot Bottenviken sluttande dalformation. Det hithörande vattendraget begynner i norr, under 62° 50' lat. och 41° 40' long, i den till Wasa län hörande nordligaste delen af Satakunta, vid gränsen af Österbotten, med *Lippo källa*, *Livonlähdet*, å landtryggen, hvarifrån den samlas i den stora sjön *Etsärinselkä*, fortgår sedan genom sjöarne *Hankavesi*, *Ouluvesi*, *Niemisvesi*, *Peräntö*, *Wehkajärvi*, *Kahilajärvi* och *Wälivesi* till *Toevesi*, och derifrån genom *Herrais fors* till *Tarjanne sjö*. Nämnde sjö upptager jemväl ett annat vattendrag, som begynner i *Liesjärvi träsk* i Keuru socken, löper genom *Pihlajavesi*, *Sammalisto* och *Reinikka träsk* och vidare genom *Wirankoski* till *Urais träsk*, som utfaller i den omnämnda *Tarjanne*, hvilken åter, genom *Syvinki sund*, *Mustaselkä fjärd* och *Korpula sund*, förenar sig med *Ruovesi*. Till *Ruovesi* flyter jemväl ett vattendrag, som bildas af Keura sockens många träsk, hvilka sammanstöta uti *Keurunselkä*, som genom *Mänta fors* har sitt aflopp till *Kuorehvesi*, samt vidare genom *Melenen* och *Filpula forsar* faller i *Ruovesi*, hvilken slutligen utfaller i den 40 verst långa *Näsijärvi*, som åter, genom det 62 fot höga fallet vid *Tammerfors* (*Tamperinkoski*), utgjuter sig i *Pyhäjärvi* (den heliga sjön), hvilken, enligt äldre mätningar, uppgifvits ligga 215 fot öfver

hafvet. Denna är den centralsjö, uti hvilken, utom redan nämnda nordliga vattenmassor, alla hit hörande nordostliga, ostliga och sydostliga vattendrag sammanflyta. Ytterst i öster begynna dessa tillflöden på Tavastländska landtryggen i Padasjoki socken, hvarest en mindre sjö *Wesijako* utgjuter sig ej mindre i öster åt *Päijäne*, än i vester åt *Kumo* till. Detta sednare vattendrag genomflyter *Kuohijärvi*, *Kukkia* eller *Ärvijärvi*, *Wähä-* och *Iso-Roine*, *Hauhonselkä*, *Ilmolanselkä*, faller genom *Kyllö fors* till *Pintilänselkä*, hvilken sjö åter genom *Harhala sund* förenar sig med *Mallasvesi*, emellan *Kangasala*, *Pelkäne* och *Sääksmäki* socknar belägna, stora sjö. Till samma sjö faller ifrån norr ett större vattendrag, som har sin begynnelse i *Koljonselkä sjö*, fortgår genom *Längelmävesi*, som genom *Wäxiö* (Wäksiö?) å upptager *Wesijärvi*, och genom *Kaivanto kanal*, hvarmedelst *Kangasala* ås blifvit genomgräfd, förenar sig med *Roine*, uti hvilken dessutom *Pelkänevesi* genom *Kostia* å faller. Äfven i äldre tider hade *Längelmävesi* genom *Sarsa fors* omedelbart utgjutit sig i *Roine* och genom *Iharinkoski* upptagit *Pelkänevesi*; men mot slutet på 16:de seklet bröt sig sistnämnde sjö genom det $\frac{1}{4}$ svensk mil breda näset, som skiljde det från *Mellavesi*, och bildade sig utlopp genom *Kostia* å, hvilket åter hade den påföljd, att *Sarsa fors* emellan *Längelmävesi* och *Roine* uttorkade, och förstnämnde sjö uttömde sig genom *Iharinkoski* i *Pelkäne*. Efter gräfningen af *Kaivanto* har åter *Iharinkoski* alldeles uttorkat och förbindelsen emellan *Längelmävesi* och *Pelkäne* upphört. *Mallasvesi* faller derpå genom *Apiä-* och *Walkiakoski*, samt åtskilliga fjärdar i *Sääksmäki* socken uti *Rautonselkä*. Denna upptager ytterligare ett vattendrag, som ifrån *Pääjärvi* i *Lampis* stryker genom *Janakkala*, der en förstärkning ifrån *Loppis* tillstöter, och *Wånå*, förbi

Tavastehus, till Hattula socken, och utbreder sig der till en stor fjärd, *Wanajarselkä*, som genom några sund och fjärdar förenar sig med ofvannämnde *Rautanselkä*, hvilken mot vester flyter till *Konhonselkä* och *Jumusjärvi*, som genom *Tarpia å* och *Haihunkoski fors* upptager *Urajärvi*, *Kortesjärvi* m. fl. från *Urdiala* socken, samt vidare genom *Koskenniska* och *Kuokkala fors* flyter till *Nurmijärvi* och derifrån genom *Iihakala fors* till *Tuotunen*, *Kerimo pass*, *Sukasselkä*, *Sajanselkä* och *Sorvanselkä*, samt slutligen genom *Kaivanto* i *Wesilaks* kanal och *Sotka sund* till *Pyhäjärvi*. Denna rinner sedan i vestlig riktning genom *Nokia ström* och *Emäkoski fors* till *Kulovesi*, hvilken åter ifrån norr upptager *Ikalis* och *Tavastkyro* vatten, hvilka genom *Kyrojoki*, *Kyro fors* och *Sjuro* utfalla. *Kulovesi* utgjuter sig derpå i *Tyrvis sjö* eller *Rautavesi*, vidare genom *Wammaskoski* till *Tyrovesi*, ur hvilken slutligen *Kumo elf* upprinner, ännu förstärkt genom *Loima* eller *Ivittis å* ifrån sydvest och *Mouhijärvi* sockens sjöar *) ifrån norr. *Kumo elf* flyter i en bågformig krökning, och faller, derunder besvärad genom flera vattenfall, 30 verst nedanom *Björneborg* ut i hafvet. — Enligt *Djurbergs* beräkning utgör *Kumo* flodområde, eller det land, som sluttar åt detta vattensystem och dit uttömmar sitt vatten, 480 till 500 geografiska kvadratmil.

IV. Det mellersta Finlands, Tavastlands eller *Kymmene* vattensystem begynner under 63° 30' lat. vid gränsen af *Reisjärvi* kapell och *Uleåborgs* läns södra gräns, och bildar *Muuraisjärvi*, *Alvajärvi* och den 30 verst långa *Kolimajärvi*, hvilka genom *Kymenkoski* falla i den vid pass 60 verst långa *Kejtele*. Denna upptager ett tillflöde, som begynner vid *Kivi-*

*) Efter hvad uppgifves, 171 till antalet.

joki, vid Lohteå sockens gräns, och bildar den 50 verst långa *Kivijärvi*, samt *Pudasjärvi*, *Syväjärvi*, *Wuosjärvi* och *Murue* sjöar. Kejtele utgjuter sig medelst *Mämmikoski* och *Äänekoski* i *Kuhnama* elf. Här samlas jemväl *Saarijärvi* sockens sjöar, hvilka hafva sin källa vid landtryggen åt *Gamla-Karleby* socken, ifrån *Kyyjärvi*, och fortsättes genom *Kimingi*, *Pääjärvi*, *Karanga*, *Kuttimari*, *Mahlu*, *Saarijärvi*, *Summanen* och *Naarajärvi*, som i *Laukkas* utfalla i omnämnde *Kuhnama* elf, hvarefter alla dessa vatten, utgörande numera ett enda vattendrag, genom *Leviäkoski* och *Kapeenkoski* forsar falla i *Waatia* sjö och vidare genom *Kuusankoski* fors i *Saravesi*. Med denna sjö förenar sig vidare ett vattendrag ifrån *Kuopio* län, hvartill höra *Koivujärvi*, *Lammajärvi* och *Pielavesi*, hvilka genom *Säviävirta* utfalla i *Niilakkavesi* 24 verst långa och 9 verst breda sjö, som genom *Ääskoski* trånga fors utfaller i *Ivesi*, hvilken ytterligare blifvit förstärkt genom *Korkonkoski* fors af *Niinivesi* och *Songare*. *Ivesi* (28 verst lång), afleder de samlade vattnen till *Hannavesi*, derifrån till *Konnevesi* (40 verst lång), och vidare genom *Sikankoski* m. fl. forsar, samt slutligen medelst *Haapakoski* fors i *Jyväskylä* kapell utfaller i centralsjön *Päijäne*. Afståndet af dessa vattendrags källor utgöra ifrån *Pihtipudas* och *Muuraisjärvi* 167½, ifrån *Lohteå* sockens gräns 187½ och ifrån *Kyyjärvi* 142½ verst. *Päijäne* sjö uppgifves vara 180 verst lång, räknadt ifrån *Jyväskylä* till *Anianpelto*, och 25 à 30 verst bred, samt ligga omkring 260 fot öfver hafvet. Utom de ofvannämnde rikaste tillflödena ifrån norr, upptager sjön vidare *Kyyvesi*, *Puulavesi* m. fl. medelst *Tainio* ström ifrån nordost och öster; *Yli*- och *Ala-Kintaus* m. fl. från nordvest, medelst *Jämsä å*; *Wehkajärvi* m. fl. i vester medelst *Padasjoki*, samt ifrån söder *Wesijärvi* medelst *Anianpelto* eller *Wäxiö*

sund, och utfaller medelst *Kalkis ström* i sjön *Ruotsalain*, ur hvilken *Jyränkö ström* utflyter och faller i *Konnevessi*. Här vidtager sedan *Kymmene elf*, hvilken afleder hela vattenmassan och vid gränsen af Nylands och Wiborgs län flyter i *Pyhäjärvi*, som ifrån norr emottager ett annat tillflöde, hvilket äfven bär namnet *Kymmene*. *Kymmene* upptager ytterligare ifrån Wiborgs län *Kivijärvi* m. fl. andra sjöar, och tager sitt lopp, besvärad genom flera vattenfall, såsom *Anjala*, *Mämmälä* och det 25 fot höga *Högfors*, åt Finska viken, uti hvilken den, sedan den delat sig vid *Wedenjakama* i flera grenar, genom fem mynningar, *Högfors*, *Kymmene*, *Suttila*, *Pyttis* och *Abborfors*, emellan Lovisa och Fredrikshamn utfaller. *Djurberg* uppgifver detta flodområde till 640 geografiska kvadrätmil.

V. Östra Finlands, det *Sawolax-Karelska* eller *Wuoksens* vattensystem, omgifvet af landtryggen i nordost, norr, vester och söder, begynner vid den del af nämnde landtrygg som skiljer *Kajana* eller ostliga delen af *Uleåborgs län* ifrån *Sawolax* och *Karelen*, utur tvenne hufvudkällor. Den vestra uppstår under 64° 4' lat. och 44° 25' long. i *Idensalmi* socken, och fortgår genom *Rotimo* m. fl. sjöar till *Porovesi*, dit äfven *Soukajärvi* jemte många andra sjöar utfalla. *Porovesi* vatten flyta derpå genom *Nerkko ström*, *Onkivesi* m. fl. till centralsjön i norra *Sawolax* *Kallavesi* (38 verst lång och 12 verst bred), som genom ett pass emellan *Kelloniemi* och *Toivola* delas i tvenne fjärdar. Till *Kallavesi* strömmar ifrån nordost ett anseeligt vattendrag, som begynner med *Laakajärvi* i *Nilsjä* socken vid *Kuopio* läns norra gräns, fortsättes genom *Kiltoajärvi* m. fl. sjöar till *Syväri*, dit äfven *Nurmis* sjö faller, och vidare genom *Lastunkoski* fors och *Wuotjärvi*, som vidare förstärkes af *Keurittyjärvi*

och andra sjöar. Wuotjärvi flyter vidare genom *Jukas* eller *Strömdals fors* till *Alkonvesi* och *Juurusvesi*, samt genom *Jännevirta* utfaller i förenämnde *Kallavesi*, hvilken afbördar sin vattenmassa genom tvenne utlopp, det ena till *Enonvesi*, det andra genom *Wehmasalmi* till *Suvasvesi*, hvilken åter har sitt utlopp genom *Palokki ström*. Denna upptager den genom flera sjöar förstärkta *Juojärvi* (32 verst lång och 9 verst bred) och utfaller i *Kermavesi*, som genom *Kermakoski* förenar sig med ofvannämnde *Enonvesi*. Ett mindre vattendrag, som begynner i vestra hörnet af *Leppävirta* socken, med den vid landtåsen belägna sjön *Kuttujärvi*, går jemväl till *Enonvesi*. — Denna sålunda förenade vattenmassa flyter förbi *Nyslott* till *Pihlajavesi*. Med dessa, *Nyslott* i norr och söder omgifvande, sjöar förenar sig detta vattensystems andra hufvudkälla, *Maanselän lampi*, vid landtryggen emot *Kajana* härad af *Uleåborgs län*, faller till *Haapajärvi* och vidare uti nordvestra viken af *Pielisjärvi* eller *Pielinen* (88 verst lång och 25 verst bred, liggande 305 fot öfver hafvet), som ifrån nordost och söder upptager flera sjöars vatten. *Pielinen* utfaller genom tvenne sund, *Pilppasensalmi* och *Enonsalmi*, och genom *Rukavesi* till *Rahkeenvesi*, som genom *Koitaajoki* upptager en stor mängd vattendrag ifrån östra *Karelen*. *Rahkeenvesi* faller derpå i *Hürenvesi* och genom *Häihä fors* utgjuter sig i *Pielisenjoki*, hvilken afleder de förenade vattnen till *Pyhäselkä fjärd*, dit de vid *Joensuu stad* utfalla. *Pyhäselkä* (25 verst lång, 10 verst bred), upptager *On-gamo-sjöarne*, och utfaller genom *Bräkyläniemi* sund till *Orihvesi* (60 verst lång och 20 verst bred), hvilken ifrån norr upptager bland andra *Höytiäinen* (40 verst lång, 15 verst bred), och ifrån söder *Pyhäjärvi* och *Ätäskä* sjöar. *Orihvesi* utfaller genom *Paasjärvi* till *Enovesi*, och genom *Raikus fors* till

Puruvesi, som förenar sig med *Pihlajavesi* inom Sääminge socken, hvilken åter genom *Punivesi* m. fl. sjöar och *Puumala sund* sammanhänger med den stora *Saima*, som förenas med *Luonterivesi*, och hvars sydligaste fjärd bär namnet *Lappvesi*, som sköljer murarna af Willmanstrand. *Saima* har sitt utlopp vid *Wuoksenniska* uti *Wuoksen*, hvilken, banande sig väg genom brustna granithällar, bildar flera vattenfall, bland andra, omkring 10 verst (= 1 svensk mil) ifrån sitt utlopp ur Saimen, Finlands märkligaste vattenfall *Imatra*, som uppgifves vara 50—63 fot högt och bredden 139 fot; alla fallens höjd tillsammans 114 fot, 9 tum, 5 linier, svenskt mått. Nedanom *Imatra* förekomma flera forsar. — *Wuoksen* flyter i en sträcka af 170 verst i nordostlig riktning genom *Roukolaks*, *Joutsenus*, *Jääskis*, *S:t Andreæ*, *Mohla* och *Walkjärvi*, derpå från *Kiviniemi* näs i nordlig och slutligen i östlig riktning genom *Sakkola* m. fl. socknar, samt utfaller genom tvenne mynningar söder om staden *Kexholm* i Europas största insjö, *Ladoga*. — Emellan *S:t Andreæ* socken och *Heinjoki* kapell afgår från *Wuoksen* en mindre sidogren, hvilken utfaller i *Suomenvesi*, norr om *Wiborg*, och sålunda utgör en omedelbar vattenafledning ifrån *Saimen* till Finska viken. Förut utföll *Suvando sjö* i *Sakkola*, genom *Kiviniemi sund*, i *Wuoksen*, men sedan bemälde sjö d. 21 Maj 1818 på sin östra ända vid *Taipale* banat sig direkt utfall till *Ladoga*, har vid *Kiviniemi* ett näs af 375 alnars bredd uppkommit, som skiljer *Wuoksen* från *Suvando*.

I förhållande till dessa stora vattensystemer midt uti landet, som gör Finland till ett af de vattenrikaste länder på jorden, — »tusen sjöars land» — äro de öfriga sjöarne och floderne att anses för obetydliga. Af strömmar och åar förekomma: i *Åbo* och *Björneborgs län*: *Sastmola å*, *Norrmarks* eller *Lassila*

å, Kulla å, Eura å, Lappo å, Nykyrko eller Männäis å, Hinnerjokj, Wirma å, Aurajoki, som flyter genom Åbo stad, — den viktigaste i historiskt hänseende, — Pemar å, Ilalikko å, Salo eller Uskela å och Bjerno å; i *Nylands län*: Karis å, Sjundeå å, Wanda eller Helsinge å, Sibbo å, Mäntsälä å, Borgo å, Forsby eller Perno å och Tessio å; inom *Wiborgs län*: Sammajoki, Wirojoki, Wilajoki, Tervajoki, Rakkolajoki, Juustilajoki, Perojoki, Rokkalajoki, Wammelsuu och Systerbäck (på ryska Sestraprotok, på finska Rajajoki), hvilken ifrån år 1323 till år 1617 utgjorde gräns emellan Sverige och Ryssland, och nu Finlands emot Ryssland.

Kanaler. De äldsta försök att medelst gräfning åstadkomma vattenförbindelser, omnämnas i början på 1500-talet, då höfvidsmannen *Erik Thureson Bjelke* »lätt försöke, så att then store Saulax sjön benemd Eno skulle löpe igenom Lapuesi socken och till Wiiborg, hann begynnes ved lauri sala.» — Omkring 6 verst öster om Willmanstrand, nära Lauritsala gård, förekomma spår efter en gräfning, som kallas *vanha kaivanto* (gamla grafven eller kanalen), och är möjligen den af *Bjelke* föranstaltade. På en versts afstånd derifrån befinnes en annan gräfning, *uusi kaivanto* (nya kanalen), äfven kallad *Pontuksen kaivanto*, hvars uppkomst tillskrifves *Pontus de la Gardie*. I Karl IX:s tid upptogs, under ledning af *Jakob Pontusson de la Gardie*, en kanal af omkring 800 alnars längd och 8 alnars bredd inom Ilomants socken*). — Under sistförflutne århundrade, sedan genom freden i Åbo en del af Saimas vattendrag tillfallit Ryssland, gräfdes på ryska regeringens föranstaltande, i ändamål att kunna bringa Saimens krigsflottilj ifrån Willmanstrand till

*) *Lagus, Finl. allm. tidsn.* 1853, Nris 116, 117.

Nyslott, fyra kanaler, af hvilka *Käyhkä*, *Tela-* och *Kutvelentaipale* öppnades åren 1792 och 1793. — År 1743 urtappades Sarvinge sjö i Ilomants socken af bonden *Lars Knuutinen*, som erhöll af dåvarande riksens ständer en belöning af 3000 daler kopparmynt och tillförsäkrades evärdelig besittning af den vunna marken. — De första på svenska regeringens föranstaltande i Finland vidtagna strömrrensningar skedde, efter af *Samuel Chydenius* anställda undersökningar, åren 1758—1762 i Kumo elf, hvarefter de åter hvilade. — För att tillvägabringa vattenkommunikation emellan Tavastehus och Tammerfors, begyntes, på 1780-talet, att vid Rikala i Lempälä socken gräfvä en kanal, hvilket arbete dock afstannade. År 1799 utkom en kongl. förordning angående strömrrensningars verkställande i Finland. Efter föregångna preliminära åtgärder begyntes år 1803 med gräfningen af en kanal om $1\frac{1}{4}$ mils längd ifrån Hvittis till Kumo, hvarigenom icke mindre än *aderton* af Kumo elfs forsar skulle kringgås, hvilket arbete dock afbröts af det 1808 inträffade kriget. — Genom särskilda kejsrerliga reskripter till dåvarande general-guvernören i Finland, grefve *Steinheil*, förordnades år 1816 en direktion som skulle utöfva öfverinseendet öfver strömrrensning- och kanalarbetet i Finland, och den 25 (13) Juli 1817 anslogos nödige penningemedel att årligen af statsverket utgå. Då den förut påbegynta kanalanläggning vid Kumo befanus kostsammare än ursprungligen beräknadt var, och densamma under tiden äfven igenrasat, så uppgaf direktionen detta arbete, och har deremot, genom en mängd forsars rensning och sänkning, beredt ett lättare aflopp för elfven och en beqvämare båtfärd, samt sökt att förekomma de förstörande öfversvämningarne höst- och vartiden. — De viktigaste arbeten äro: *Kuljonkoski*, *Sjärankoski*, *Kuivaskoski*,

Ketola, Äätsä, Wammaskoski och Nokia forsars rensning; en kanal emellan *Alinen-* och *Ylinen-järvi*; rensning af *Näsijärvis* utlopp vid *Tammerfors*, *Ruovesi* utfall åt *Näsijärvi*, *Murola*, *Jäminki sund* och *Kuokkala forsar*; *Koivisto sjös* fällning medelst en kanal af 5,450 fots längd till *Korteesselkä*, *Apiakoski* och *Kostio*; *Kaivanto kanal*, som genomskär *Kangasala ås*, hvarigenom *Längelmävesi* fått ett direkt aflopp till *Roine*, m. fl. — I Finlands andra stora vattensystem, *Päijäne*, fördjupades denna sjös utlopp; *Jyränkö* och *Kyöperilä* m. fl. strömmar i *Kymmene elf* rensades. Genom dessa arbeten har *Puulavesi* stora sjö fallit omkring 5 fot, betydliga landsträckor uttorkadt och stora kärr gjorts odlingsbara. — Inom *Saimens* vattensystem rensades farleden till *St Michels stad*, och till befrämjande af sjöfarten ifrån *Saimen* till *Savala* och *Karelen* gräfdes *Konnus kanal* (1,238 fot lång), och *Warkaus* eller *Taipale kanal* (2,855 fot lång); vidare en kanal förbi *Ruokovirta ström* och en annan med sluss vid *Wianto fors*. Genom dessa arbeten, samt genom upprensandet af *Tomperi*, *Nerkko* och *Lammasvirta strömmar* är farleden öppen ända till *Salahni*, vid gränsen af *Uleåborgs län*. — Det märkligaste arbete, — påtänkt för redan 360 år sedan — är dock den s. k. *Saima kanal*, som begynner 6 verst öster om *Willmanstrand* och utflyter i *Wiborgska vikens* yttersta norra ända, hvarigenom, på en sträcka af närmare 400 verst, öppen farled erhållits ända från *Uleåborgs län* till hafvet. — Denna kommunikation utöfvar ett oberäkneligt inflytande på industrien inom hela östra Finland. — Flera enstaka, dels fullbordade dels påbegynta dylika arbeten, en del på statens och en del på enskildas bekostnad, förekomma inom *Åbo*, *Wasa*, *Uleåborgs* och *Wiborgs län*, hvaribland *Uleå elfs* upprensning på en sträcka af 31

verst och kanalerne vid *Koivukoski* och *Ämmä*, invid *Kajana* stad, med 8 fot breda och 50 fot långa slussar, sänkningen af *Rautajärvi* sjö i *Wederlaks* socken, *Alavesi träsk* genom en i berg sprängd kanal afledt till *Kalajoki*, samt *Torneå* biflods, *Tengeliö*, upprensning. (Rein.)

Ett arbete af annan beskaffenhet, ehuru ledande till samma mål: *kommunikationens lättande*, är den nyligen anlagda *jernbanan* ifrån *Helsingfors* till *Tavastehus* (öppnad för allmän trafik år 1861), omkring 80 verst i längd. — Anläggning af 2:ne andra jernbanor, en emellan *Tavastehus* och *Tammerfors* och en emellan *Åbo* och *Tavastehus*, är påtänkt, och undersökningar gjorda. En gång fullbordade komma dessa jernvägar att högst förmånligt inverka på landets industri.

4. Klimatiska förhållanden.

Med undantag endast af den skandinaviska halfön äger intet annat land under samma polhöjd ett så mildt klimat (hvertill, hvad vestra delen af landet beträffar, otvifvelaktigt bidrager att det genom landtryggen är skyddadt för de ostliga, ifrån *Siberiens* stepper kommande, kalla vindarne), och ingenstädes, utom i *Nordlandens* och *Finmarkens* amt i *Norrige* (vid 70° lat.), triffes åkerbruket så högt åt norr som i *Finland*. I *Enontekis* vid *Muonio* elf under 68:de, och vid *Ivalajokis* stränder söder om *Enare* träsk under nära 69:de latituds-graden odlas ännu *kornet*, ehuru nattfroster

ofta under den korta sommaren förstöra växten, i synnerhet uti de sumpiga trakterna — Den isotherm-linea (linea för lika värmegrad) af 0° medelvärmegrad, som skär finska lappmarken vid 66° lat., sänker sig i öster vid Ural-flodens källor till 60°, i öfre Ohj till 54° och åt vester, i Norra Amerika i södra Labrador, till 48° latitud. — *Långa och kalla vintrar, korta och heta somrar*, samt hastig öfvergång från den ena till den andra, med endast några få veckors vår, sommar och höst, utmärker det nordiska klimatets allmänna karaktär. — Under de sednare åren har man dock anmärkt att vintrarne infallit sednare och varit mindre stränga än i äldre tider; hvaremot vårens sedna ankomst inkräktat på sommarens längd, som derjente utveckladt mindre värme, och hösten varat så mycket längre, och skillnaden emellan köld och värmegraderna befunnits ringare än förut. — Att klimatet uti ett så vidsträckt land som Finland måste vara betydligt skiljaktigt är naturligt, då man besinnar att i Utsjocki (70°) natten midvinter-tiden varar 2:ne månader och under sommaren är derstädes lika lång dag; hvaremot i södra Finland under 60° den längsta dag och natt utgöra 18½ timmar. Vid *Avasaksa*, ehuru liggande några minuter i syd om polcirkeln, synes solen mid-sommartiden hela natten.

Medeltemperaturen uppgifves

i Enontekis i Uleåborg i Åbo i Helsingfors
under 68° 30', under 65°, under 60° 27', under 60° 10'.

för hela året

(celsii therm.):	— 2°,68	+ 0°,66	+ 4°,61	+ 3°,7
— vintermån.	— 16°,98	— 11°,15	— 5°,38	— 6°,4
— vårmånad.	+ 3°,92	— 2°,73	+ 2°,64	+ 1°,2
— sommarm.	+ 12°,60	+ 14°,34	+ 15°,72	+ 14°,8
— höstmån.	— 2°,73	— 2°,20	+ 5°,45	+ 5°,3 *

* Berghaus, Physik Atlas och Acta Soc Sc Finn

Den högsta värmegraden infaller i Juli och den största kölden i Januari. I norden stiger högsta sommarvärmén till 28 à 30° och köldgraden nedgår till 40; i södra Finland uppnår värmen 25° (i Åbo någon gång 30°), och kölden sällan till 30°. — Vinterns längd i nordén antages till 7 månader och derutöfver; i Kuusamo under 66° är markén frusen 227 dygn (= 7½ månader). — I medeltal, enligt beräkning af mångåriga observationer, inträffar *islossningen i Aurajoki* vid Åbo den 18, i *Kumo elf* vid Björneborg den 21, i Borgo och Wöro den 22 och i *Storkyro elf* den 24 April. — Ju längre man kommer upp åt nordén, desto mera påskyndas, af de långa sommar dagarne, vegetation. I Torpeå mognar kornet på 9:de eller 10:de veckan efter sádden, medan i södra landet dertill erfordras 14 till 16 veckor.

Enligt anstállda observationer räknar man om áret *fullkomligt klara dagar*: i Helsingfors 93, i Åbo 103; *till en del molnbetäckta*: i Helsingfors 83, i Åbo 109, samt *alldeles mulna*: i Helsingfors 189 och i Åbo 153. — *Största antalet klara dagar* förekommer i Helsingfors under Juni och i Åbo under April och Maj månader, samt *minsta antalet* under November månad, så väl i Helsingfors som i Åbo. — Vindarnes olika direktioner öfver hela landet uppgitves vara, att af 100 blåsa ifrån söder 18,3, ifrån sydvest 16,4, ifrån norr 13,4, ifrån vester 11,8, ifrån sydost 11,7, ifrån nordvest 10,5, ifrån öster 10, och ifrån nordost 7,9, procent *).

Klimatet anses i allmänhet för ganska sundt. Pesten har aldrig utbredt sig längre än till sjöstäderna och de närgränsande socknarne; koleran vidrörde åren 1831, 1848 och 1849 endast det södra landet,

*) Professor Hellströms uppgifter, och efter iakttagelser på magnetiska observatoriet i Helsingfors.

och visade en mindre våldsamt karaktär än på många andra ställen. — De epidemier, hvilka i början af 1830-talet hemsökte de norra provinserna, synnerligen Österbotten, voro en följd af missväxt och den osunda föda befolkningen nödgades tillgripa. — Under de kalla månaderna har dödligheten varit störst; mindre under den varma årstiden. — Af lungrot, kolik, influensa, halsfluss, frossa m. m. anses omkring 60 procent afida. — Medel-lifslängden uppgår i Finland, enligt 9 års iakttagelser, till endast 35½ år, då den i Sverige utgör 39½, i Norrige 41½, i England 38 och i Portugal 40½ år. — Genom en förbättrad barnavård i åtskilliga landsorter skulle otvifvelaktigt ett förmanligare resultat för medel-lifslängden kunna minnas. — Hvad hög ålder beträffar, så hade, år 1835, 180 personer, eller 1 af 7,743, uppnått en ålder af 90 till 100 år, hvaribland 60 af mankönet och 120 af qvinnokönet; enligt 1840 års qvinvennii-tabell, hade 209 personer, deraf 54 män och 155 kvinnor (ibland de sistnämnde en af 102 år), lefvat öfver 90 år, deraf

uti Uleåborgs län	1	ibland	2,864.
— Nylands	1	»	4,412.
— Åbo och Björneborgs	1	»	6,184.
— Wasa	1	»	6,258.
— S:t Michels	1	»	7,540.
— Tavastehus	1	»	10,669.
— Wiborgs	1	»	10,835.
— Kuopio	1	»	11,544 och

i hela landet 1 » 6,917. —
 År 1850 hade 268 personer, hvaraf 72 män och 196 kvinnor öfverlevat 90 år, d. v. s. 1 ibland 6,107 af hela landets befolkning. Ibland dessa voro 9 personer, (3 män och 6 kvinnor) öfver 100 år; deraf lefde 1 man i Tavastehus, 1 man och 2 kvinnor i Wasa, 2 kvinnor i Nylands, 1 kvinna i Åbo, 1 kvinna i

Uleåborgs och 1 man i Wiborgs län. — Enligt Professor P. A. Gadds uppgift (år 1761) äro de aflägsnaste skogstrakterne och skären närmast hafvet sundast: här skall af 60 personer dö blott en, och på hvarje äktenskap räknas 5 barn; i de folkrikare socknarne och de smärre städerna dör 1 på 40—45 och i Åbo hvarje 30 eller 35 person; på hvarje äktenskap räknas der 3 eller 4 barn. — Största mortaliteten i Finland herrskar i socknarna Rimito och Töfsala af Åbo län, i hvilka årligen dör hvarje 23 eller 25 person, och knappt 3:ne barn kunna öfverhufvud räknas på hvarje äktenskap.

5. Naturalster och näringar.

a) Bergsbruk.

Ibland *bergarter* är graniten, genom sin hårdhet och dess deraf beroende förmåga att antaga polityr, synnerligen egnad för praktbyggnader. Ifrån Pyterlaks stenbrott, beläget vid hafvet i Wederlaks socken, emellan Wiborg och Fredrikshamn, har man fört ofantliga massor till S:t Petersburg. Denna granit är grofkornig och består företrädesvis af köttröd fältspat, grå kvarts och litet brun glimmer. — Kejsar Alexander I:s kolossala minnesvård, som pryder alexandersplatsen utanför vinterpalatset i S:t Petersburg, och de herrliga kolonnerna i S:t Isaks-kyrkan derstädes, äro tagna ifrån Pyterlaks. De vid Kasanska kyrkan anbragta kolonner, och stenarne till infattningen af kajerna vid Nevan och kanalerna i S:t Petersburg äro ifrån mindre granitbrott i Wiborgs, Wederlaks och Wekkelaks

socknar. Röd-granit till Isaks-kyrkans fundament är hemtad från Imbilaks socken vid Ladogas norra strand, och ifrån trakten af Sordavala en i blått skiftande stenart till byggandet af marmorpalatset. I Åbo stad och nejden deromkring finnes obegränsad tillgång på utmärkt vacker granit, hvaraf pelarne till solennitets-salen i det fordna universitetshuset i Åbo och blocken till Calonie grafvård å Nummis kyrkogård, äfvensom det kolossala block (vägande omkring 560 centner), som utgör piedestaln till Porthans monument på den öppna platsen framför Åbo domkyrka. — *Syenit* uppträder i synnerhet i Ufsby, Euraåminne (i betydliga sträckor), samt i Ruovesi, Birkala, S:t Mårten, Kimito, Nagu, Föglö och Hammarland. *Grönsten* (bestående af fältspat och hornblende eller fältspat och augit) i Kumlinge, Föglö, Töfsala, Kimito, Bjerno, Uskela, Ikalis och Tavastkyro. — Af grönstensgrupper förekommer *Diorit* i Föglö, Jomala, Nagu, Kimito, Uskela, Eura och Mouhijärvi. *Porfyrartade* uppträda bergarterna på Åland. *Rapakivi* (sammansatt af fältspat, oligoklas, kvarts och glimmer) bildar en öfvervägande bergart på Ålands s. k. fasta land, i Letala, Nykyrka, Sastmola, Eura och Euraåminne, men anträffas äfven i andra socknar, t. ex. Kimito och Ufsby, såsom en underordnad bergart i lösa stenar. *Trapp* i Föglö, Hammarland, Jomala, Nagu, Kimito och Pargas. *Sandstensskiffer* sträcker sig från Luvia kapell genom Ufsby, Kumo, Kjulo, Säkylä, Loimjoki, S:t Mårtens, Uskela och Kiikala inåt Nyland. *Ler-skiffer* i Ufsby, Karkku, Mouhijärvi och Birkala inåt Tavastland. *Snäckmjylla* (skal efter hafssnäckor) anträffas i mer eller mindre mäktiga lager i Nådendal och på Åland, m. fl. ställen. *Kiselgur* (en sötvattensbildning, bestående af kiselpannar efter infusorier) uppträda i mäktiga lager i Hvittis och Wesilaks(?).

Silurisk (flolägrig) petrifikatförande *kalksten* anträffas i de flesta socknar på Åland, ymrigast i Sunds socken. — Af alla Finlands provinser anses Åbo och Björneborgs län äga största tillgången af värderika *mineralier*, hvaraf följande derstädes förekomma: *Grafit* i Pargas, Kiikala. *Reso*, *Sagu*, *Kimito*, *Birkala*, *Karkku*, *Mouhijärvi*, *Tyrvis* och troligen i flera socknar. *Blyglanz*, antingen i mindre gånger, eller endast spår deraf, i Finström, Saltvik, Sund, Kumlinge och Föglö socknar på Åland, samt i Pargas, Kimito och Uskela. *Zinkblende* (endast spår deraf) i Kumlinge och Uskela. *Jernglans* i Jomala och Föglö. *Titanjern* i Pargas, Kimito, Bjerno och Uskela. *Flusspat* i Pargas och Laurinkari utanför Åbo. *Molybdenglans* i Lemland, Ruovesi och Laurinkari. *Svafvelkis* är funnen nästan i alla socknar. *Quartz* öfver allt; af de skilda varieteterna uppgifves: *Bergkristall* i Saltvik, Sund, Finström och Nagu; *Röktopas* i Finström; *Mjölkvartz* (blå) i Pargas; *Ametistjörgad* i Bjerno och *Rosenquartz* i Kiikala. *Lepidokrokitt* i Bjerno. *Limonit* (sjö- och myrmalm) i Ruovesi, Tavastkyro, Ikalis, Säkylä(?) och Hvittis. *Kopparglans* i Ruovesi. *Tantalit* i Kimito. *Magnetkis* förekommer nästan alltid tillsammans med svafvelkis, och anträffas derföre i de flesta socknar. *Kopparkis*, spår eller i högst små partier, i Kumlinge, Pargas, S:t Karins(?), Bjerno, Kiikala, Uskela, Ikalis, Karkku(?), Tavastkyro och Ruove i. *Magnetisk jernmalm*, i körtlar eller i större sträckor, förekommer i de flesta socknar, i svunnet i södra delen af länet, men äfven i norra delen, t. ex. i Tavastkyro, der ett af Finlands största jernmalmsfält finnes. *Pleonast* i Pargas. *Brunspat* i Kimito. *Kalkspat* förekommer i större mängd i synnerhet i Bjerno, Kimito, Uskela, Haliko, Pemas, Sagu, Pargas, Korpo och Kumlinge. *Arsenikkis* i Pargas.

Reso(?) och Wesilaks. *Chondrodit* i Pargas, Kimito, Bjerno, Kiikala, Sagu och Uskela. *Amphibol*; af dess varieteter förekommer: *Hornblende* mycket allmänt; *Strålsten* i Kimito och Bjerno. *Pargasit* i Pargas. *Pyroxen*, af hvars varieteter *Augit* är den allmännaste; *Diopsid* i Pargas; *Malakolit* i Föglö, Pargas, Uskela(?) och Kimito; *Kokkolit* i Pargas; *Hypersthen* i Kiikala och Wambula, samt *Bronzit* i Wesilaks. *Tafelspat* i Pargas och Kimito. *Pyrallolit* i Pargas, Kimito och Bjerno. *Beryll* i Kimito. *Apatit* i Laurinkari, Pargas, Kimito, Bjerno och Uskela. *Serpentin* i Finström, Hammarland, Pargas, Bjerno, Kiikala och Wambula. *Sphen* i Laurinkari, Pargas, Kimito, Bjerno, Kiikala och Uskela. *Granat* allmän, åttinstone i södra delen af länet. Af varieteter förekomma: *Almandin* i Åbo och trakten deromkring; *Romanzovit* i Pargas, Kimito, Bjerno och Uskela. *Idokras* (Frugårdit) i Pargas, Kimito och Bjerno. *Epidot* i Finström, Föglö och Kimito. *Orthit* i Laurinkari, Kimito och Föglö(?). *Amphodelit* i Pargas och Kimito. *Sundvikit* i Kimito. *Skapolit* i Laurinkari, Pargas, Kimito, Bjerno och Kiikala. *Steinheilitt* i Åbo och Lemo, (troligen dock vida allmännare). *Turmalin* i Åbo och Lemo. *Ersbyit* i Pargas. *Oligoklas* allmän. (Utom i andra bergarter, förekommer den i synnerhet i *Rapakivi* (sjelffrätsten), der den utgör en af beståndsdelarne). *Orthoklas* (fältspat) öfver allt. *Glimmer* likaledes. *Albit* ganska allmänt. *Chlorit* i Kimito, Kiikala och Ikalis. *Auralit* i Åbo. *Pyrrargillit* i Åbo och Lemo. *Ellagit* i Finström. *Laumontit* i Åbo, Pargas och Finström.

Uti Finlands öfriga län förekommer, utom en större del af de nppräknade mineralierne, ibland ädla stenar: *Amiant*, som uppgifves hafva blifvit funnen i Heinävesi socken af S:t Michels län; *Saphir* (blå ko-

rund), och *Spinell* i Lojo af Nylands län, samt blå och hvit *Smaragd* i Tammela och Somnero socknar af Tavastehus län.

Metaller. På Laurila hemmans ägor i Kemi socken, invid norra stranden af Kemi elf, hittades år 1837 en guldhaltig kalksten. Med anledning deraf anställdes flera undersökningar, efter Kemi elf, och på många andra ställen, men utan synnerlig framgång. Störst visade sig guldhalten vid Haakovaara berg, hvarest flera och större korn utvaskades än i de vanliga mikroskopiska fynden. Bergarterne förete samma formation som guldvaskeerierna i Ural, med den olikhet dock, att då i Siberien de nedströmmande och guld Korn medförande vattendragen samla sig i trånga dalbäddar, dit guldet af det strida vattnet framföres och liksom koncentreras; då i kemi deremot de vid bergens fot uppvällande vattnen utbreda sig öfver vidsträckta stagnerande kärr eller större sjöar. — Emedlertid är tillvaron af guldsand i Finland bevisad, ehuru halten varit för ringa för lönande bearbetning. Måhända kunna vidare undersökningar utfalla förmanligare.

*Silfver*anledningar hafva påträffats flerstädes i landet, men också af så ringa halt att den icke lönat arbetet. Öfvergifna silfvergrufvor finnas å Degerö nära Helsingfors, i Nurmijärvi och å Forsön i Perno, ur hvilken sistnämnda silfver vunnits till en kommunionskalk och patén. — Koboltkis anträffas i Kemi.

Koppargrufvor finnas på flera ställen, som med mer och mindre fördel bearbetas. Orijärvi grufva i Kisko socken af Nylands län hade ifrån år 1785 till år 1817 lemnat malm till 12,170 Skepp.; i början på 1840-talet afkastade malmen endast 2 procent, och lemnade i medeltal årligen malm till 300 Skepp.; år 1849 utgjorde produktionsvärdet 11,988 Rubel s:r. — Bearbetning-

gen af Paavola grufva har för malmens fattigdom afstadnat, — Mera lofvande äro de koppartillgångar, som på sednare tider blifvit upptäckta i närheten af Pitkaranta by i Imbilaks, å hvilka, jemte några andra i Suistamo och Sordavala socknar, intill år 1840 redan 38 mutsedlar blifvit uttagna. Gången i Pitkäranta stryker ifrån nordvest till sydost och utgör omkring 1,200 famnar. Afkastningen uppgafs 1850 till 4,171 pud (= 451,28 centner). Mäntyvaara grufva i Eno socken lemna förhoppning om fortfarande tillgång på kopparmalm. *Kopparlazur* och *Malachit* anträffas i Ilomants.

Zink har funnits i Kisko, Lojo och Helsing; *Molybden* eller *Vattenbly* (*Molybdenblyspat?*) i Lojo, Kisko, Helsing och Sibbo,

Tenn har man fordom vunnit å Skogböle bys ägor i Kimitto och vinner ännu i Pitkäranta uti Imbilaks, hvaraf årsafkastningen 1850 uppgafs till 138 pud (= 53,18 centner).

Rikast är Finland på *jern*, hvilket dock mindre vinnes utur bergmalmer, emedan dessa vanligen äro mindre uthålliga, än förnämligast ur myr- och sjömalmer, på hvilka är ymnig tillgång. Jern eller åtminstone jernanledningar, samt myr- och sjömalmer förekomma utom i Åbo och Björneborgs län, hvarom förut är nämnt, uti Sommero, Tammela, Orimattila, Hollola, Mäntsälä, Wihtis, Lojo, Tenala, Karis, Ingo, Sjundeå, Kyrkslätt, Esbo, Helsing, Borgo, Säkjärvi, Nykyrka (i Wiborgs län), Kivinebb, Rautus, Ilmes, Kronoborg, Jakimvaara, Rautjärvi, Suojärvi, Suistamo, Salmis, Jorois, Rautalampi, Pielavesi, Idensalmi, Libelits, Kaavi, Nurmis, Pielis, Wjitasari, Saarijärvi, Keuru, Lappfjerd, Laihela, Storkyro, Wöro, Lappo, Lestö, Kemi, Paldamo, Sotkamo, Kuusamo och Rovaniemi. — Redan i hednatiden var jernet och dess be-

arbetning kändt af Finnarne, hvilka, enligt traditionen, lärt den åt Skandinaverne. År 1748 bearbetades nio jerngrufvor med bättre malm. Denna tid voro följande jernverk i verksamhet, nämligen: Männäis masugn i Nykyrka (af Åbo län), Kautua bruk i Eura, Orisbergs bruk i Kyro med Oravais masugn i Wöro, Kimo bruk och masugn dersammastädes, Tykö bruk och masugn i Bjerno. förenadt med Kirjakkala i Uskela, Björkboda bruk med masugn i Kimitto, Kusto bruk i Bjerno med Kulla masugn i Tenala, Koskis bruk i Bjerno, Anskogs bruk med Fiskars masugn och Billnäs bruk med Skogby masugn i Pojo, Fagerviks bruk med masugn i Ingo, Svartå bruk i Karis, som troddes vara det äldsta i landet, Forsby bruk med masugn i Perno, Strömfors bruk i Pyttis och Jukkais, nu Strömdals bruk i Kuopio *). — Tuneld räknar år 1794, 18 jernbruk, hvaraf 8 i Åbo, 7 i Nylands, 2 i Wasa och 1 i Kuopio län, samt 9 masugnar, nämligen: 5 i Åbo, 3 i Nylands och 1 i Wasa län. Hammarskatten och frälsesmidet uppgick till 11,649 $\frac{1}{2}$ Skepp. Större delen af dessa bruk voro fuuderade på Svenska malmer, emedan de Finska jerngrufvorne sällan visade sig uthålliga och malmen af sämre beskaffenhet än den svenska. — Efter föreningen med Ryssland har man bemödat sig att, om möjligt, göra den Finska jernhandteringen oberoende ifrån utländska malmtillgångar, hvarföre man dels fördubblat malmletningarne, dels genom ändamålsenlig behandling sökt förbättra de inhemska malmtillgångarne. Dessa bemödanden hafva icke heller varit fruktlösa; väl hafva grufvornas tillgångar nu som förut visat sig mindre uthålliga, men ju mera man fäst sin uppmärksamhet på de i myror och sjöar förekommande malmerne, de-

*) Enligt Suomi för år 1842.

sto större har tillgången på dem visat sig, och man har genom tjenlig procedur icke utan framgång sökt förbättra dem och göra dem tjenliga för bearbetning. Såväl malm som tackjern hemtas dock ännu ifrån Sverige i icke obetydliga quantiteter, och sannolikt kommer detta att fortfara, om jernstillverkningen i Finland skall kunna drivas till någon höjd och med någon fördel. År 1836 räknades följande 25 jernbergverk (grufvor): *Stansvik* som gaf 58 procent tackjern, *Munksnäs* 34 proc., *Tavastby* 49—55 proc., *Sillböle* 45—58 proc. (godartad malm, men endast funnen i körtlar eller smärre gångar som ofta afbrytas), *Öfvittskog* 52 proc., *Ojamo*, Finlands äldsta grufva, gaf 46—63 proc., (är nu nedlagd), *Askola* 59 proc., (malmen mycket blandad med svafvelkis), *Karstu* 40—45 proc., *Wohls* 40—44 proc., *Högfors* 41 proc., (malmen något titanhaltig); *Malmberg* 40—60 proc., *Kolkkomäki* 61 proc., *Pahalaks* (procenten okänd), med godartad malm; *Heinäsuo* 31—35 proc., (malmen titanhaltig); *Haukia* 37 proc., med mycket god malm, *Ajala* (procenten okänd), med svafvelkishaltig malm, *Marjanjärvi*, 23 proc., *Jussarö*, 28—33 proc., *Lökholm* (procenten okänd), *Kelkkala*, 40—46 proc., (fordom mycket bearbetadt); — alla förenämnde inom Nylands län; — i Åbo län: *Wihiniemi*, (malmen fattig men godartad), *Baggböle*, 40—45 proc., *Hamnholm*, 48—64 proc. och *Haviri*, 61—62 proc., (malmen blandad med koppar och svafvelkis), samt i Wasa län: *Wittinge*, som gaf 30—33 procent tackjern. Af dessa grufvor blefvo fjorton mer eller mindre bearbetade. — Samma år funnos 15 masugnar, nämligen: *Oravais*, *Dahl*, *Tykö*, *Fagervik*, *Skogby*, *Högfors*, *Fredriksfors*, *Koskis*, *Warkaus*, *Strömsdal*, *Suojärvi*, *Sumbula*, *Gustafsors*, *Jyrkkäkoski* och *Korteis*. — Stångjernsverk på samma tid voro: *Strömfors* med 2 härdar, *Forsby*

2 dito, *Mariefors* 2 d:o, *Fagervik* 3 d:o, *Svartå* 2 d:o, *Billnäs* 2 d:o, *Fiskars* 2 d:o, *Jokkis* 2 d:o, *Kirjakkala* 2 d:o, *Näsegård* 2 d:o, *Björkboda* 2 d:o, *Kautua* 3 d:o, *Fredriksfors* 4 d:o, *Norrmark* 1 d:o, *Östermyra* 3 d:o, *Kimo* 4 d:o, *Orisberg* 2 d:o, *Warkaus* 1 d:o, *Strömdal* 2 d:o, *Jyrkkäkoski* 1 d:o och *S:t Annæ* med 2 dito, tillsammans 21 verk, som, med 26 hamrar och 46 härdar, tillverkade 14,921 $\frac{1}{2}$ Skeppstängjern under året. — Ifrån och med år 1826 till och med år 1834 utgjorde värdet af den till kronan inflytande masugnstionden och hammarskatten 22,149 silfver Rubel, 76 kopek, eller, pr medium, för året 2,461 Rubel, 8 $\frac{1}{2}$ kopek.

Malmuppfordringen utgjorde i *Sillböle* grufva, åren 1840—1843, tillsammans 14,914 $\frac{1}{2}$ Skepp., i *Tavastby* och *Munknäs* under samma tid 18,664 Skepp., i *Malmberg* samma år 4,347 $\frac{1}{2}$ Skepp., i *Haukia* samma år 1,138 $\frac{1}{2}$ Skepp., i *Pahalaks* likaledes under samma tid 970 Skepp., i *Ojamo* år 1843 797 Skepp., i *Kulonsuomäki* åren 1841—1843 6,576 Skepp. och i *Wiiniemi* för sistnämnde år 9,000 Skepp. Från öfriga jerngrufvorne är malmafkastningen ej bekant. — År 1850 vanns ur *Tavastby* grufva, som bearbetades af 16 man, omkring 1,000 Skepp., och ur *Sillböle*, bearbetad af 40 man, 5,000 Skepp. malm. — *Jussarö* grufva, hvarest 80 fästningsfångar arbetade, afkastade år 1848 10,592 Skepp., år 1849 8,536 Skepp. och år 1850 8,763 Skeppund.

Enligt bergmästarens embets-berättelse, åren 1843 och 1844, utgjorde årliga medeltillverkningen af tackjern vid följande, då i verksamhet varande masugnar, nämligen: *S:t Annæ* masugn lemnade 6,528 Skepp. 19 $\frac{1}{2}$ lisp., *Sumbula* 1,285 Skepp., *Warkaus* 489 Skepp. 5 $\frac{1}{2}$ lisp., *Gustafsfors* 404 Skepp. 8 lisp., *Tammerfors* 500 Skepp., *Högfors* 692 Skepp., *Wanda* 4,391 Skepp.

5 lisp., *Skogby* och *Fagervik* 1,125 Skepp., *Tykö* 2,293 Skepp. 14½ lisp., *Dahl* 4,190, *Koskis* 3,311 Skepp., *Fredriksfors* 1,381½ Skepp., *Oravais* 1,093½ Skepp. och *Jyrkkäkoski* 524 Skepp. 4 lisp., eller tillsammans 28,209 Skepp. 11½ lisp. tackjern.

År 1850 uppgifves tillverkningen vid *Strömfors* bruk utgöra i värde 10,890 Rubel, vid *Wanda* masugn 3,900 Rub., vid *Mariefors* bruk 12,072 Rub., vid *Högfors* masugn, jemte mekaniska verkstad, 8,610 Rub., vid *Fagerviks* bruk 18,565 Rub., vid *Svartå* bruk 15,000 Rub., vid *Fiskars* bruk, (med kopparsmidet och finsmedjan) 25,000 Rub., vid *Billnäs* 14,000 Rub., vid *Skogby* masugn 17,760 Rub., vid *Trollhöfda* 6,607 Rub., vid *Koskis* 6,855 Rub., vid *Norrmark* 6,000 Rub., vid *Fredriksfors* 12,000 Rub., vid *Kautua* 10,500 Rub., vid *Björkboda* 13,000 Rub., vid *Kirjakkala* 10,500 Rub., vid *Näse* 9,330 Rub., vid *Dahls* masugn, (tackjern och gjutgods) 16,400 Rub., vid *Tykö*, (tackjern och knippsmide) 14,000 Rubel, eller tillsammans nära 231,000 Rubel silfver (= 612,150 R:dr r:mt); vid *Erkkilä* masugn blåstes 1,700 Skepp. tackjern, vid *Jokkis* hammare utsmiddes 700 Skepp. stångjern, vid *Sumbula* blåstes 15,229 pud och vid *S:t Annæ* bruk 90,940 pud tackjern. — För de öfriga under sistnämde år i verksamhet varande jernverk, nämligen: *Raivala*, *Möho*, *Wärtsilä*, (med 2 masugnar, 2 härdar, 1 knipp- och 2 spikhammare, samt kupolugn och mekanisk verkstad), *Oravais*, *Kimo*, *Orisberg* och *Östermyra*, är ej tillverkningsbeloppet uppgifvet.

För tillgodogörande af myr- och sjömalmer äro blästerverk anlagda: Uti *Kuru kapell* af Åbo län; å *Salo gård* i Loppis af Tavastehus län; uti *Porsas-koski* och *Alajoki* i S:t Michels län; i *Salahmi*, *Kaup-pilanjoki*, *Urimalaks*, *Korkeakoski*, *Paasikoski*, *Panga-*

koski, Wiege, Korteis, Säynäis, Käenkoski och Ilajan-
koski i Kuopio län; i *Kimingi, Pengenkoski, Saani,*
Koskensaari och Inha i Wasa län; i *Myllyranta, Pe-*
täjäkoski, Wesikoski, Timonen och *Ämmä* inom Uleå-
 borgs län. (Rein m. fl.)

b) Jordbruk m. m.

Flora. Af vilda växter i landet uppgifves såsom
 kända: 920 fanerogamer, 28 slag ormbunkar och 160
 sorter mossor; algernes och svamparnes antal är o-
 känt. För 473 växter känner man inhemska namn.
 — Af vilda träd och buskar förekomma: *Al*, på fin-
 ska leppä, *Alm* jalava, *Ask* saarni, *Asp* haapa, *Björk*
koivu, Brakved pajahin, *Degbär* (ribes alpinum) taiki-
 nain, *Ek* tammi, *En* kataja, *Gran* kuusi, *Hagtorn*
vannepuu, Hassel pähkinäpuu, *Hägg* tuomi, *Lind* niini-
 puu, *Lönn* vahteri, *Olvon* höysipuu, *Oxel* härkäpuu,
Rönn pihlaja, *Slån* (prunus spinosa) oratuomi, *Sälg-*
arter af flera slag, *poju, Tall* honka eller mänty, *Try*
 (lonicera xylosteum) kuusain, *Törne* (rosa canina) or-
 jantappura, *Vildapel* (pyrus malus) omenapuu, och
Vinbär, (svarta) siestain. — Ibland dessa är tallen
 den mest rådande, dernäst granen och sedan björken.
 Enskilta trakter förekomma dock der granen växer
 ymnigare än tallen. I Utsjoki börjar tallen att van-
 trifvas och lemnar herraväldet åt björken och norr om
 Utsjoki kyrka (70° lat.) upphör den nästan alldeles
 eller förekommer endast som dvergträd. Likväl före-
 komma högt upp i norden ett och annat större träd;
 så t. ex. fälldes i Enare (69°) år 1851 en 265 år
 gammal tall som var 53 fot lång och näst ofvanom
 skäret hade en tjocklek af 51 verktum; i Muoniska
 (68°) en tall som var 249 år gammal; i Neder-Tor-
 neå (66°) en gran 240 år gammal, 62½ fot lång och

33 verktum tjock, samt i Säresniemi kapell af Paldamo ($64\frac{1}{2}^{\circ}$) en tall af 310 års ålder, som var 74 fot lång och hade 66 verktums omkrets vid skäret. — Såsom skog betraktad förekommer *eken* icke annorstädes i landet än på Åland och på Runsala ö vid Åbo, och icke heller på dessa ställen till betydlig mängd eller storlek. Efter vestra och södra kusten i Åbo län, upp åt Björneborg, i Nylands och Wiborgs läns södra kust och skärgård förekommer detta träd på ett och annat ställe, äfvensom den påträffas (förmodligen planterad) inne i landet i Ruovesi (62°) och Gustaf Adolfs socknar. — Det nyttiga *Lärkträdet* (*pinus latrix*), som till skeppsbyggnad anses af lika om icke högre värde än eken, och som trivves på samma jordmån och klimat som granen, men betydligt snabbväxtare än denne, förekommer i något större mängd blott uti Nykyrka socken (i Wiborgs län), der lärkträd planterades år 1788 på kejsarliga amiralitetskollegii föranstaltande; eljest endast såsom prydnad uti parkanläggningar och trädgårdar.

Såsom prydnader i parker odlas ock hvitpoppel, hästkastanie, syren, siberiska ärträd, Weimutstall (*pinus strobus*) m. fl.; till och med har försök gjorts med hvitbok (*fagus sylvatica*) i Kuppis brunnsark vid Åbo, men som endast utvecklats till buskartade stammar.

Af vildt växande bärsorter förekomma allmännast *Smultron*, på finska mansikka, hvilkas nordligaste gräns är Kemi; vidare: *Hallon* vaapukka, *Blåbär* mustikka, *Lingon* puola, *Tranbär* karpola, *Odon* (*vacc. uliginosum*) juovukka, *Hjortron* suomudrama, *Åkerbär* maamuurama, i synnerhet i nordliga delen af landet, dock icke högre än i Rovaniemi, der de begynna vantrivas, och *Jungfrubär* (*rubus saxatilis*) lillikka.

Ehuru klimatet icke anses tjenligt för fruktträd, odlas dock på många ställen äpplen och päron, samt plummon, körsbär och krikon; till och med i trakterna af Wasa och Jakobstad har man lyckats att bringa äpplen och körsbär till mognad. Enligt Böckerska samlingarne funnos för trettio år sedan, inom *Uleåborgs län* 11 personer som ägde fruktträd, inom *Wasa län* 17, inom *Kuopio län* 6, inom *S:t Michels län* 58, inom *Wiborgs län* 110, inom *Tavastehus län* 116, inom *Nylands län* 1,156. (deraf 314 bland ståndspersoner och 842 bland allmogen), och inom *Åbo län* 421 ståndspersoner och af allmogen 2,125. En af de största privata trädgårdar inom landet är troligen den af framlidne professor *Sahlberg* uti Yläne kapell år 1841 påbörjade anläggning. Den innehåller 8½ geom. tunnland stenbunden mark, till hvars odling åtgått mera än 5,000 mans- och nära 1,000 ökedagsverken. Hufvudändamålet med denna anläggning var att få utredt hvilka af de i Tyskland odlade fruktträdssorter skulle kunna vänjas vid Finlands klimat. År 1850 hade det lyckats professor *Sahlberg* att i sin trädgård kunna uppvisa öfver 100 sorter utländska äppelträd, af hvilka 35 sorter då burit frukt. Inalles funnos 1,192 äppel-, 16 päron-, 19 plummon- och omkring 100 körsbärsträd.

Uti Helsingfors universitets botaniska trädgård med dess drifhus odlades år 1850, inalles 6,036 skilda växtarter, hvaraf ibland *perenna* 1,879 i växthusen och 1,983 på kall jord, samt 2,174 *annuella* dels i orangerierna, dels å kall jord.

Kryddgårdsskötseln är föga allmän; idkas i något större omfång endast invid städerna, och å landet af ståndspersoner.

Åkerbruk och *boskapsskötsel* är och har ifrån ålder varit Finlands vigtigaste och hufvudsakligaste nä-

ringsgren. Finnarne tillkommer förtjensten att till norra Skandinavien hafva utbredt jordbruket. Ännu äro de nordligaste jordbrukare (kring Altengaard i Norrige), Finnar, eller, som de der kallas, *quener*. — Så långt tillbaka som man historiskt känner, hafva Finnarne idkat ett slags nomadiskt jordbruk, eller det s. k. *svedjandet*, som består deri att nedhugga skogen och, sedan den torkat, afbränna den *). Antingen besås fältet genast efter afbränningen med råg och lemnas efter första skörden till gräs- och skogsväxt, eller också upplöjes den af askan gödda marken och besås med råg, korn eller annan säd. Är jorden af mera gifvande beskaffenhet, så besås den efter första skörden med hafra och sedan med bohvete, der detta sädeslag odlas. Genom detta förfarande blir jorden alldeles utblottad på växtmylla; i synnerhet på stenbunden och sandig mark växer hvarken gräs eller skog på de afsvedjade fälten, och hvilka med sin kala yta i årtionden förete en sorglig och dyster anblick. — Svedjandet har dock, i de flesta länen, genom styrelsens åtgärd, i sednare år blifvit mycket inskränkt, till stor fromma ej allenast för skogarne utan ock för åkerbrukets förkofran. I Wiborgs, Kuopio och i synnerhet i S:t Michels län bibehålles dock mera allmänt svedjebruket, hvartill såsom skäl uppgifves åkerjordens och ängarnes dåliga beskaffenhet och deraf följande ringa afkastning. — Inom Jokkas socken af S:t Michels län uppgifves åkern producera omkring 20,360 tunnor, hälften råg och hälften korn, hvaremot af svedjeland vinnes cirka 26,550 t:or, deraf $\frac{1}{3}$ del råg och $\frac{2}{3}$ delar hafra; i allmänhet, inom sistnämnde län, förhåller sig åkerns afkastning till svedens som 1: 3. — Anledning är dock att förmoda, det svedjebruket

*) Fordom hade Finuarne fem särskildta namn på de olika metoderna för svedjandet: *Pykälekomaa*, *huhtu*, *ylipalo*, *kaski* och *riirtomaa*.

kommer att alldeles upphöra, sedan allmogen blifvit öfvertygad om fördelarne af att i stället för svedning nedlägga sin arbetskraft uti odlingar af *kärr* och *mossar*, hvaraf landet har så rik tillgång.

Enligt Skogskomitéens uppgift till regeringen, den 28 Febr. 1842, utgjorde då landets hemmantal och särskilda ägoslag: i *Nylands län*: 2,078 mantal, 4,174 hemmansrökar, 83,000 tunnland åker, 120,000 tl. ängsmark, 259,700 tl. löfskog och svedjemark, 779,100 tl. högländ barrskog, 1,038,800 tl. kärr och mossar, samt 519,400 tl. berg; i *Åbo och Björneborgs län*: 5,536 mantal, 10,035 hemmansrökar, 220,000 tl. åker, 387,000 tl. ängsmark, 471,580 tl. löfskog och svedjemark, 943,160 tl. högländ barrskog, 2,357,900 tl. kärr och mossar, samt 943,160 tl. berg; i *Wiborgs län*: 2,796 mant., 7,686 hemmansrök., 112,000 tl. åker, 170,000 ängsmark, 640,000 tl. löfskog och svedjemark, 1,904,000 tl. högländ barrskog, 3,180,000 tl. kärr och mossar, samt 636,000 tl. berg; i *Tavastehus län*: 4,962 mantal, 3,875 hemmansrökar, 78,500 tl. åker, 110,000 tl. äng, 335,850 tl. löfskog och svedjemark, 1,363,400 tl. högländ barrskog, 1,019,550 tl. kärr och mossor, samt 679,700 tl. berg; i *S:t Michels län*: 1,208 mantal, 3,425 hemmansrökar, 48,300 tl. åker, 80,000 tl. ängsmark, 1,162,410 tl. löfskog och svedjemark, 774,940 tl. högländ barrskog, 1,550,180 tl. kärr och mossar, samt 387,170 tl. berg; i *Kuopio län*: 1,095 mantal, 5,522 hemmansrökar, 54,700 tl. åker, 120,000 tl. ängsmark, 1,672,860 tl. löfskog och svedjemark, 1,672,860 tl. högländ barrskog, 4,181,850 tl. kärr och mossar, samt 836,430 tl. berg; i *Wasa län*: 2,657 mantal, 5,535 hemmansrökar, 132,800 tl. åker, 330,000 tl. ängsmark, 775,220 tl. löfskog och svedjemark, 1,550,440 tl. högländ barrskog, 4,651,320 tl. kärr och mossor, samt 775,520 tl. berg; i *Uleåborgs län* med *Lapp-*

marken: 1,759 mantal, 7,499 hemmansrökar, 68,000 tl. åker, 400,000 tl. ängsmark, 2,976,200 tl. löfskog och svedjemark, 5,952,400 tl. högländ barrskog, 17,859,200 tl. kärr och mossar, samt 2,976,200 berg; eller i hela landet:

åker	815,300 tl. =	1,2	proc. af hela jordv.
ängsmark . .	1,717,000 — =	2,5	— — —
löfskog och			
svedjemark	8,293,820 — =	11,9	— — —
högl. barrskog	14,940,300 — =	21,6	— — —
kärr o. mossar	35,838,800 — =	51,6	— — —
berg	7,753,580 — =	11,2	— — —

tillsammans 69,358,800 tunnland jordvidd, samt 19,091 mantal och 47,748 hemmansrökar.

Kärr och mossar utgör, efter denna beräkning, mera än hälften af hela jordvidden, åker och äng deremot endast en tjugusjundedel. Enligt sednare uppgifter uppskattas åker och äng till 3,967,000 tl., eller $\frac{1}{7}$:del, deraf 883,000 tl. åker, samt kärr och mossar till 25,354,000 tunnland, eller nära $\frac{3}{10}$:delar af hela arealen.

Enligt officiella berättelser beräknades landets spanmålsskörd för nedannämnda år utgöra, enligt följande tabell:

	år 1835.				år 1850.			
	Hvete	Råg	Korn	Hafra	Hvete	Råg	Korn	Hafra
T u n n o r :								
i Uleåborgs län	—	91,725	—	—	—	99,761	191,834	7,110
i Knopio	—	210,913	—	—	—	206,800	239,900	77,173
i St. Michels	—	134,695	—	—	—	241,667	111,667	193,333
i Wiborgs	—	328,344	—	—	187	249,490	82,299	343,715
i Wasa	6,692	251,311	—	—	—	296,033	279,167	50,333
i Tavastehus	—	151,759	—	—	1,494	158,645	67,963	60,067
i Nylands	5,700	175,389	—	—	3,806	201,084	29,281	92,474
i Åbo och Björneborgs	10,000	268,575	Specifik uppr. saknas.	Specifik uppr. saknas.	10,513	366,489	117,750	164,871
Summa	22,392	1,612,711	741,271	708,530	16,000	1,819,968	1,119,861	989,376 *)

Uppgift öfver afkastningen af bohvete och ärter, som icke är obetydlig, saknas.

Om man kunde antaga dessa uppgifter för tillförlitliga, skulle Finlands spanmålsskörd ifrån 1835 till 1850 hafva ökats med 207,257 tunnor råg, 378,590 t:r korn och 280,846 t:r hafra, hvaremot hveteproduk-

*) För Åbo län är hveteskörden år 1835 approximerad.

tionen minskats med 6,392 t:r. Tillökningen utgör således på 15 år 860,300 t:r (eller omkring 25 procent). — Att spanmålsproduktionen sedan 1850 tilltagit i ännu större proportion kan med säkerhet antagas; ty i Åbo och Björneborgs län *) skördades under åren 1856—1860, enligt guvernörens embetsberättelse till regeringen, i medeltal per år, 9,409 t:r hvete, 444,816 t:r råg, 112,401 t:r korn och 214,090 t:r hafra, tillsammans 777,716 t:r, förutom 27,729 t:r ärter **). — År 1850 utgjorde skörden af hvete, råg, korn och hafra tillsammans 659,622 t:r; således en tillväxt af 118,094 t:r under ett decennium. På 25 års tid, eller ifrån 1835 till 1860 uppgår tillökningen af nämnda sädesslag till icke mindre än 387,200 t:r, eller nära 50 proc., i Åbo län. — Får samma beräkningsgrund antagas för hela landet, så skulle sädesproduktion i Finland för närvarande utgöra, utom ärter och bohvete, i rundt tal 4,750,000 t:r, som, fördelade på Finlands hela befolkning, $4\frac{1}{4}$ millioner personer, gör $2\frac{1}{4}$ tunnor på hvarje person.

Rörande potatis-odlingens tillväxt finnes få uppgifter och som dessutom äro högst bristfälliga. — För 120 år sedan hemförde de ifrån det för öfrigt föga båtande Pommerska kriget återvändande Finska soldaterna, som i Tyskland lärt känna denna växt, några få kappar potatis, som de odlade på sina torp, hvar efter den, sedan fruktens nytta såsom födoämne småningom blef bekant, förnämligast genom hushållningssällskapets i Åbo försorg, blifvit spridd För odlin-

*) För de öfriga länen saknas uppgifter.

**) Åbo läns landtbefolkning år 1860 utgjorde (utom 31,927 personer i städerna) 259,021 personer; årets skörd, efter afdrag af $\frac{1}{6}$ -del till utsäde, 648,100 tunnor; på hvarje person belöper sig alltså $2\frac{1}{2}$ t:r råg, korn och hafra, samt nära $\frac{1}{10}$ -dels t:a ärter. Städernas i samma län spanmålsskörd uppgifves år 1860 med afdrag af utsädet till 288,000 t:r, som gör icke mindre än 9 tunnor på hvarje person af stadsbefolkningen.

gens befrämjande anslogs af Svenska regeringen 1804 ett årligt statsbidrag af 1,000 R:dr banko, som sedermera af Finska statsverket med först 2,250 Rubel banko-ass. och sedan med 642 Rub. 90 kop. silfver utgått; hvarmedelst, äfvensom genom premier och gratis-utdelning af utsäde, kulturen af denna växt i landet blifvit uppmuntrad, och utgör nu en högst väsentlig näringsgren, i synnerhet i de sydvestra provinserna. I Åbo län utgör för närvarande årliga afkastningen, enligt guvernörens embetsberättelse, 2 till 300,000 tunnor, på en befolkning af 290,945 personer. — Potatis-odlingen tilltager äfven allt mera i norra och östra delarne af landet, dock ännu föga öfver det egna behofvet. Å några orter af Wiborgs län, såsom å Weikkola egendom i Walkjärvi och Taubila i Pyhäjärvi odlas denna växt i större mängd; den användes dock mindre till föda än till bränvinsbränning. Medelst år 1844 af regeringen beviljadt anslag af 300 Rub. s:r på 5 år har Hushållningssällskapet i Uleåborg kommit i tillfälle att uppmuntra potatis-odlingen i landets nordligaste trakter; också har den blifvit försökt och vunnit framgång i Enare och jemväl i Utsjoki. De sednare åren har dock denna växt äfven i Finland lidit af den allmänna potatissjukan.

Odlingen af *rofvor* bedrifves förnämligast i östra delen af landet, så väl på åkern som på svedjelanden. I vestra och norra delen af landet är odlingen af denna växt obetydlig. Rofvor växa dock ända upp till Utsjoki och der uppnått ett skålpunds vigt, Denna rotväxt tyckes af ålder varit känd i Finland, ty den omtalas i Kalevala. — Jemte rofvor odlas *kålrötter* och *kål*, likväl i mindre qvantitet. Omkring några södra städer ser man dock kål i större mängd planteras af ryska trädgårdsmästare, förnämligast för ryska

militärens behof. I Perno samt östra och vestra Ra-seborgs härad af Nylands län skördades 1847—1850 i medeltal årligen 4,807 t:r rofver och 3,970 t:r kålrötter; i Perno härad 238 skock kål.

Åkerärter sås i allmänhet i södra delen af landet, dock icke i synnerlig stor quantitet; i Åbo och Björneborgs län var, 1850—1860, årliga afkastningen i medeltal 27,220 t:r; i Nylands län deremot endast 8,940 t:r; men redan i södra Österbotten, äfvensom i Kuopio län, hindra sommarens korthet och de tidigt om hösten inträffande nattfrosterna ofta deras mögnad, hvarföre deras odling derstädes allt mera aftager och i Uleåborgs län alldeles upphör. Mindre ömtålig för frost är *åkerbönan*, men värderas mindre i vestra delen af landet och odlas derföre mindre; mera förekommer den i östra delen, i synnerhet der ärternas fortkomst möter svårighet.

Linkulturen, som Åbo hushållningssällskap med synnerligt nit sökt befrämja, drifves i vida mindre skala än den förtjenade. I de flesta län odlas lin knappast till husbehof, hvarifrån dock undantages Tavastland, der linodlingen med flit och framgång idkas, så att en icke obetydlig quantitet lin derifrån årligen försäljes. Hela produktionen finnes väl icke uppgifven, men i Loppis säges försäljningen uppgå till 6,000 lisp.; i öfra Sääksmäki härad till 3,500 lisp., hvaribland i Längelmäki till 2,000; i Wono till vid pass 2,000 lisp. — År 1845 anslog regeringen premier för export af lin. — Med den rika tillgång af för linodling tjenlig jord, som Finland äger, skulle denna kultur kunna bereda landet en större inkomstkälla, än måhända hvilken annan näringsgren som helst.

Hamp-odlingen är lika som linodlingen i hög grad försummad. Hampan kultiveras äfven mest i Tavast-

land. Den tål klimatet något högre åt norr än linet, och förekommer ännu i Ijo och Limingo.

Humla har med fördel odlats i Nylands län; den förekommer dock på flera andra ställen; men äfven denna nyttiga, lätt odlade och vinstgifvande odling är försummad. För att befrämja densamma har genom Åbo hushållningssällskaps föranstaltande humlerötter blifvit införskrifna från Baijern, att utdelas till landets jordägare. År 1845 bestämdes, för att uppmuntra odling af humla, premier för export af denna vara.

Tobak odlas i mindre quantitet af allmogen; hvar emot de fordna vidsträckta tobaksplantagerna invid städerna blifvit nedlagda.

Att *Ängsskötseln* i landet befinner sig på en ytterst låg ståndpunkt är allmänt känt. Dikning, det första och viktigaste vilkoret för all jordbrukskultur, förekommer sällan, — och verkställes dessutom så planlöst och ofullständigt, att föga eller ingen nytta deraf vinnes. Då ängslandet blifvit inhägnat och buskarne afröjda, anses det för tillräckligt; för öfrigt lemnas det åt sin naturliga växtlighet, hvilken dock ännu ytterligare skadas genom betning, icke allenast om hösten, efter slåtttern, utan äfven om våren innan betet i skogen hunnit tillväxa; följderna af detta missbruk är lätt insedt. — Der kytt-land brukas, lemnas det, sedan några sädesskörda blifvit tagna, till höväxt, som utgöres af usla *carex*- eller *starrarter* (på finska *saraheinä*), men besås dock sällan eller aldrig med höfrö. — Redan under de första åren af sin tillvaro hade hushållningssällskapet i Åbo varit betänkt på ängsodlingens förbättrande; äfvenledes har hushållningssällskapet i Uleåborg gratis utdelat höfrö för att befordra odlingen af foderväxter. — Ängsvattning har blifvit införd på några ställen, bland hvilka uppgifves *Koivikko* egendom i Kiides, äfvensom i Kuusamo och på Lång-

sjö i Somero socken. Nyttan af ett allmännare införande utaf detta bruk visade sig under 1853 års torra sommar.

De i landet vanligast förekommande foderväxter äro: *ängskampe* eller *timothejgräs*, på finska hienhända, kissanhända, maonhända, pätkahenä; *ängskafle* (*alopecurus pratensis*), *puntarpää*, *rörhven* (*agrostis* vulg.), *kastikainen*(?), *ängståtel* (*aira cesp.*), *nurmikas*, *hienokastikainen*; flera sorter *gröe* (*poa*), *nurmikas lauha*; *hundexing* (*dactylus glom.*), *koiran ruoho* (?), flera sorter *svingel* (*festuca*), *nataheine*; *vårbrodd* (*anthox. odoratum*), *hajuheine*; *spergel*, *härkinheine*; *vicker*, *eloherne*; *gigalsärt* (*lathyrus pratensis*), *nätkin* och *klöfver* (*trifolium pratensis* & *repens*), *apilas*. — *Quickhvete* eller *quickrot* (*triticum repens*), *juotashenä*, anses för en god foderväxt, ehuru den såsom ett förderligt gräs på åkrar ihärdigt utrotas. Till kreatursfoder begagnas icke utan fördel, om den nämligen bergas grön, *strandrör* eller *rörvass* (*arunde phragmites*), *ruoko*, samt *björk-*, *asp-* och *allöf*. Såsom foderväxt bör äfven nämnas, för Uleåborgs län, renarnes vanliga föda, *renmossan*, *peuran jäkälä*.

Öfver quantiteten af hö-produktionen saknas tillförlitliga uppgifter. Uti Böckerska samlingarne uppgifves för medlet af 1820-talet medelväxten: i Nylands län till 127,600 parmar, i Åbo till 189,200, i Tavastehus till 103,300, i Wiborgs till 252,100, i S:t Michels till 43,900, i Kuopio till 116,800, i Wasa till 387,300 och i Uleåborgs län till 209,800, tillsammans 1,430,000 parmar hö; men sednare uppgifter saknas dels alldeles, dels äro de bristfälliga, dels stridiga mot de äldre. För Uleåborgs län uppgafs år 1840 afkastningen till 221,953, för Åbo län år 1842 till 252,912 och för tre kushärader i Wasa län år 1845 till 240,110 parmar hö.

Om landtkulturens och hushållningens befrämjande har »k. Finska hushållningssällskapet» (som det nu benämnes), förvärfvat sig stora förtjenster. Som förut är omnämnt, grundlades detta sällskap den 1 Nov. 1797, under konung Gustaf IV Adolfs regering, af 125 patriotiska Finska medborgare, med biskopen i Åbo Dr: *Gadolin* såsom ordförande, och kallades då »Finska ekonomiska sällskapet.» Sällskapet erhöll kongl. stadfästelse den 4 Febr. 1798. — Dels genom ledamotsafgifter, dels genom af Gustaf Adolf beviljade statsanslag, tillsammans 3,500 R:dr b:ko, nämligen år 1801: 1,000 R:dr, till befrämjande af potatis-odling, år 1803: 2,000 R:dr till vaccinationens spridning och år 1807: 500 R:dr på 3 år till lin- och hamp-odlingens befordrande i Sawolax och Karelen; dels ock genom testamenten och donationer, erhöll sällskapet medel för dess verksamhet. Bland donationerne är assessoren *Gabr. Ahlmans* den betydligaste. Genom testamentet den 2 Juli 1798 anslog *Ahlman* till sällskapets disposition öfverskottet af hans egendom *Hattanpää* med underlydande hemman, värderad till 41,666 R:dr 32 sk., äfvensom öfverskottet af hans utestående fordringar, sedan boets gäld blifvit betald, samt hälften af den summa hvartill hans efterlemnade lösegendom kunde försäljas, emot vilkor att ena hälften af räntan på det sålunda bildade kapitalet skulle användas till aflöning åt socknelärare för allmogens barn i Messuby och andra omkring Tammerfors belägna socknar, hvilka borde undervisas i kristendom, skrifva och räkna, samt de angelägnaste stycken af landthushållningen; den andra hälften af räntan till nyttiga men kostsammare och allmogens förmåga vanligtvis öfverstigande hushållsföretag, helst i Björneborgs län och öfre Satakunta öfredels härad, såsom moss- och kärrodlingar, strörensningar m. m. äfven-

som till understöd, uppmuntringar och belöningar för jordbrukare. — Den 1 Maj 1801 inlemnade dåvarande apothekaren i Tavastehus *Anders Svahn* till sällskapet ett försegladt konvolut, hvilket efter hans frånfälle år 1804 öppnades, samt befanns innehålla en af bemälda apothekare och dess fru, *Anna Ekenberg*, gjord testamentarisk disposition, hvarmedelst, efter begge gifvarenas frånfälle, sällskapet tillades: 1:o) Pettiälä rusthåll i Orkela by af Hauho socken, hvars revenyer borde fördelas i mindre premier till allmogens uppmuntran att *bespara skog* och genom kärrodling utvidga sina ängar och sitt mulbete; 2:o) 1,000 R:dr till fond för 2:ne sjuksängar och 2:ne barnförlossningssängar vid lazarettet i Tavastehus; 3:o) 2,000 R:dr till lönefond för en stadsläkare i Tavastehus; 4:o) testators boksamling och 5:o) af det som öfverblifvit, sedan legaterna utgått, borde räntan användas till läkemedel för fattiga sjuka i Tavastehus. — Genom testamente den 2 Sept. 1797 hade professoren *Johan Billmark* »till Finska landtbrukets uppodling» anslagit ett kapital af 5,560 R:dr, som borde användas till nyodlings-lån för allmogen, à 300 daler kopparmynt på 15 år, mot 3 procents ränta. — Efter föreningen med Ryssland förklarade kejsar *Alexander I*, uti skrifvelse af den 9 Juni 1809, sig för Finska hushållningssällskapet beskyddare, och tillade detsamma ej blott alla under Svenska regeringen innehafda förmåner och anslag, utan förärade sällskapet dessutom en gåfva af 2,000 Rubel b:ko-assignationer. År 1813 anslogs 10,000 Rub. till lin- och hampkulturens, samt linneväfnaderuas befordrande; 1814 beviljade framl. rikskanslern grefve *Rumänzoff* 500 Rub. b:ko till företagande af resor i statistiskt och ekonomiskt afseende i norra Finland; 1817 erhöles ett årligt statsanslag af 4,000 Rub. silfver till förbättrande

af sekreterarens lönevilkor, samt förökande af sällskapets bibliotek och modellsamling, hvarutom, utöfver det ursprungliga anslaget af 4,500 Rub. biko-ass., för vaccinationens befrämjande beviljades anslag ur statsverket, efter behof, 12—20,000 Rub. årligen. Genom 1827 års brand i Åbo förlamades sällskapets verksamhet och dess enskilda fond blef skuldsatt, dels genom en före branden inköpt, då förstörd gård, dels genom förlusten af ett kapital, in-tecknad i stadsegendom. Först emot slutet af år 1830 kunde sällskapet åter vidtaga sin verksamhet, sedan ock en ny gård blifvit inköpt. — År 1841 beviljades åter ett statsanslag af 4,500 Rub. s:r för en resa till Lifland, Belgien och Holland åt en af sällskapets ledamöter, för att taga kännedom om dessa länders tinkultur, äfvensom ett förlagskapital af 3,000 Rub. s:r för lingarnsspinneriets befrämjande i Tavastland. Till vinnande af sällskapets ändamål grundlades under de första åren af dess verksamhet ett bibliotek och en modellsamling af hvarjehanda landtmanna-redskap, hvarjemte till uppmuntran och belöning för landtmanna-förtjenst en silfvermedalj präglades, hvilken, äfvensom gåfvor af silfverbägare, hattspännen eller medaljonger, skulle tilldelas förtjenta personer af arbetsklassen. År 1844 erhöll sällskapet jemväl tillstånd att låta prägla en mindre silfvermedalj till belöning åt personer, som utmärkt sig genom nyodlingar och andra mindre vanliga landtmanna-företag, ehuru ej af den betydighet, att den större medaljen kunde dem tillerkännas.

Sällskapet begynte sin egentliga verksamhet med införande af sockenbeskrifningar och belöningars utsättande för flit och idoghet ibland allmogen. Spridandet af potatis-odlingen blef äfven en af dess första omsorger. Den andra af sällskapets viktigaste omsorger blef befordrandet af den redan år 1737 af pro-

fessor *Spöring* förordade och år 1754 af professor *Joh. Haartman* först i landet utöfvade kopp-ympningen, då sällskapet år 1799 genom sammanskott beredde sig medel att medelst belöningar uppmuntra personer att verkställa densamma, hvarpå efter uppfinningen af vaccinationen, och sedan statsanslag vunnits, denne efter hand spriddes öfver hela landet. Till år 1824, då tillsynen öfver vaccinationen ifrån sällskapet öfvergick till medicinalstyrelsen, hade genom sällskapets försorg öfver 200,000 barn blifvit vaccinerade. — Till *biskötselns* förkofran införskrefvos åren 1800 och 1801 bikupor från Sverige. — Till ängsodlingens förbättrande införskrefs och afyttrades till låga priser klöfver- och timothejfrö, hvarjemte sällskapets ledamot baron *Hermelin*, äfven genom sällskapet, lät utdela gräsfrö af flera slag. På dåvarande landshöfdingen i Kuopio *Wibelii* förslag att i Kuopio införa någon tjenlig hemslöjd, hvarmed i synnerhet stadens fattiga barn kunde sysselsättas, skickades af sällskapet år 1806 ifrån Nådendal till Kuopio sådane personer, som ägde färdighet i spånad och strumpstickning. I allmänhet gjorde sällskapet lin- och hampkulturen, äfvensom den deraf beroende linneväfnaden, till ett hufvudsakligt föremål för sin uppmärksamhet; i början anslogos mindre belöningar för finare linnespånader, dels ur sällskapets fond, dels och hufvudsakligast af medel som enskilda ledamöter, ibland dem i synnerhet ryttmästar *Hisinger*, för detta ändamål lemnat. — År 1819 anlades en spinn- och väfskola på Benuvik i Nerpes socken, och tvenne hjonelag införskrefvos dit ifrån Angermanland i Sverige, för att biträda såsom lärare vid inrättningen. Denna skola upphörde 1824, sedan en större normal-skola för linnelöjd blifvit inrättad i Åbo. Några mindre skolor för samma ändamål hafva sedermera tillkommit i åtskilliga socknar. År 1846

sysselsattes i de sistnämnde 150—160 elever. Ifrån och med år 1846 t. o. m. 1850 utbetaltes i premier till 1,315 personer 5,629 Rub. för 88,761 alnar finare lärftsväfnader. — Flera så väl vetenskapliga som populära afhandlingar i jordbruk och näringar hafva på sällskapetets föranstaltande blifvit, dels på svenska, dels på finska, utarbetade och allmängjorda. — Landtbruksmöten hafva på sednare tider blifvit hållna, hvaraf det första vid sällskapetets semisekularfest år 1847, för att genom utbyte af erfarenhet och åsigter befrämja landthushållningens utveckling.

Sällskapetets ekonomiska ställning var år 1850 följande:

Enskilda fondens behållning, bestående af stadsgård, bibliotek och annan lösegendom, Pettilä rusthåll, utlånt kapital och kontant, uppskattades till 11,187 Rub. s:r, hvaremot denna fond häftade till sällskapetets öfriga fonder för en skuld af 5,020 Rub. 4 kop., så att fondens verkliga behållning utgjorde endast . . . 6,166: 96.

Medalj-fonden ägde 170: —

Ahlmanska fonden 23,420: 57.

Potatis-fonden 1,081: 12.

Billmarkska fonden 3,171: 81.

Linneslöjds-fonden 3,486: 33.

Garnupphandlings-fonden 3,647: 91.

Aflönings-fonden 153: 34.

Hisingerska fonden 721: 68.

Svenska fonden 3,520: 32.

Summa Rub. s:r 45,540: 4 kop.

hvarförutan staten, åren 1849

och 1850 bidragit till po-

tatis-fonden med 1,285: 12.

till linneslöjds-fonden 5,714: 40.

och till aflönings-fonden . . 1,874: 94. 8,874: 46 —

I följd af kejsarl. förordningen af den 24 Aug. 1836, stiftades ett *landtbruks-institut* för Finland, hvars organisation närmare bestämdes i k. förordningen af den 30 Nov. 1837. Denna inrättning har sitt säte å *Mustiala* f. d. ladugård i Tammela socken af Tavastehus län, som innehåller 4 mantal och 12,000 tunnlands areal, och har till år 1860 stått under hushållningssällskapets förvaltning; sedermera under ekonomi-departementet i k. senaten. Ändamålet är att derstädes lemna undervisning i åkerbruk och boskaps-skötsel, samt uti med landthushållning i allmänhet sammanhängande ämnen, att införa nya ändamålsenliga metoder för jordodlingen, samt förbättra boskaps-raserna. För vaxelbruk, med 9 års omloppstid, och för skogens rationella behandling och indelning till trakthuggning har plan uppgjordts; en slöjdverkstad med smedja och målareverkstad, ett sågverk, en mjölqvarn, ett tegelbruk, en veterinär-inrättning, ett osttryckeri, en botanisk trädgård m. m. anlagda; hvarjemte ett stam-schäferi af merinos- och souldowns-raser för får-afvelns och ett stuteri för häst-afvelns förädling inrättats, samt utländsk hornboskap införskrifvits. — Till institutets underhåll anslogs den 16 Jan. 1844 4,000 Rub. s:r; ifrån midfastan 1848—1849 hade institutet af allmänna medel uppburit 6,500: —

behållning från föregående år	1,112: 65,
extra inkomster	1,061: 34.
	Summa 8,673: 99.

Under undervisnings-åren 1850—1852 utgjorde statsbidragen 19,403 Rub. 55 kop. s:r. — Sistnämnde år besöktes inrättningen af 38 elever. Sedan den 1 Nov. 1840, då institutet först trädde i full verksamhet och 47 elever antogos, och intill den 1 Nov. 1847 hade derstädes undervisning begagnats af inalles 129 elever, nämligen: 106 fogde-, 2 schäferi- och 21 dej-

elever *). — Institutets verksamhet under de sednare åren känna vi ej.

Jemte det allmänna hushållningssällskapet i Åbo, hade år 1828 under ordförandeskap af dåvarande landshöfdingen i Uleåborg A. *Stjernschantz* ett särskildt hushållningssällskap för detta län bildat sig. En fond grundades genom ledamots-afgifter, hvarjemte understöd af allmänna medel erhållits.

År 1803 bildade sig ett samfund, under namn af *landtmanna-sällskap* uti Ilmola socken af södra Österbotten, hvars föremål uppgafs vara »att samla nyttiga kunskaper och använda dem, dels för att vinna egen erfarenhet, dels ock att sprida desamma ibland bygdens mindre upplysta jordbrukare, i synnerhet i ekonomiskt afseende och i de delar, som till jordens bättre odling inom egen landsort bidraga.» Medel till befrämjande af sällskapets ändamål vanns i början genom stadgade, sedan genom frivilliga ledamots-afgifter; hvarutom, kort efter kejsar Alexander I:s resa i Finland år 1819, sällskapet tillades ett statsanslag af 1,000 Rub. b:ko-ass. att i 4 års tid utgå.

Å *Maaskola* hemman nära Wiborg och å *Korsholms* kungsgårds egor invid Wasa, har för något öfver 40 år sedan *landtbruks-farmer* blifvit anlagda, äfvensom ett hushållningssällskap i Wiborgs län stiftadt.

Jorden är i ekonomiskt och kameralistiskt afseende delad i *hemman* och *mantal*, eller ock i stället för de sistnämnda på några orter inom Kuopio och Wiborgs län i *arvio-rubel*, samt i sistnämnde län äfven i *ader* eller *rökar*.

*) Tal vid k. Finska hushållningssällskapets semiskularfest den 1 Nov. 1847 af sällskapets sekreterare d:r N. H. Pinello.

Hemmanens natur förekommer under trenne särskilda benämningar:

1) *Kronohemman*, der så väl äganderätten som den från hemmanet utgående räntan tillhöra staten och af den efter behof disponeras;

2) *Frälsehemman*, der så väl äganderätten som räntan tillkomma privat person; och

3) *Skattehemman*, der äganderätten tillhör hemmansinnehafvaren, men räntan tillkommer staten eller enskild person som innehar frälserätt å hemmanet.

Den kamerala terminologien har vidare följande benämningar: a) för frälsejorden: kungsgårdar, kungsladugårdar, kronosäterier, frälseäterier, fräseladugårdar, rå- och rörshemman, samt allmänna frälsehemman; b) för skatte- och kronojorden: rusthåll, augumentshemman, knektehåll eller roterade soldathemman, båtsmanshåll, beneficiehemman, fördels- eller beställningshemman, hästhemman, reservhemman, löningshemman för militie- och civilstaterne, boställshemman, hemkallshemman, biskopssäten, prebendehemman, prestgårdar, kapellans- och klockarebol, predikantsboställen, kyrkohemman, gymnasii- och skolehemman, hospitalshemman, krigsmanhushemman, post- och lotshemman, samt gästgifvaregårdar.

Mantal är den vanligaste benämningen, för att beteckna jordegendoms storlek och afkastning (värde), efter hvilken vissa skatter och onera bestämmas och utgå. Mantal kunna vara olika till ägovidd, men böra ursprungligen hafva uppskattats lika till afkastning och värde i samma landsort. *Ader*, som tros vara en förändring af Finska ordet *atra* (aura), plog, motsvarar ett mantal; denna benämning begagnas i följande socknar omkring Kexholm, nämligen: Kexholms, Räisälä, Pyhäjärvi, Sakkola och Rautus. En *rök*, hvilket skattetal förekommer å de till Wiborgs

län hörande utöarne i Finska viken, såsom Hogland, Tytärsaari m. fl., svarar emot ett qvart mantal. *Arvio-rubel*, som begagnas i den Karelska andelen af Kuopio län, samt uti Salmis, Sordavala och Kexholms medledels härader, äfvensom i Hiitola socken af Wiborgs län, står icke i något bestämdt förhållande till mantal, utan varierar sålunda, att rubeltalet stundom är mindre, stundom åter ända till 4 gånger större än mantalet.

Enligt kronoräkenskaperne utgjorde skattetalet:

	Krono	Fräse	Skatte	Summa
<i>Mantl.</i>				
i Nylands län år 1850	323 $\frac{1}{4}$	433	1,532 $\frac{1}{4}$	2,288 $\frac{1}{2}$
i Åbo o. Björneb. år 1855	690 $\frac{1}{2}$	637 $\frac{3}{4}$	3,952 $\frac{3}{4}$	5,281
i Tavastehus år 1850 .	518 $\frac{1}{2}$	201 $\frac{1}{2}$	1,457 $\frac{3}{4}$	2,177 $\frac{3}{4}$
i Wiborgs år 1827 . . .	751	406	60	1,217
i S:t Michels år 1850 .	584	15 $\frac{1}{2}$	610	1,209 $\frac{1}{2}$
i Kuopio år 1850 . . .	437	6	280 $\frac{3}{4}$	723 $\frac{3}{4}$
i Wasa år 1850	434 $\frac{3}{4}$	7 $\frac{1}{2}$	2,180 $\frac{1}{4}$	2,622 $\frac{1}{2}$
i Uleåborgs år 1850 . .	573 $\frac{1}{4}$	2	1,224	1,799 $\frac{1}{4}$
Summa	4,312 $\frac{1}{4}$	1,709 $\frac{1}{4}$	11,297 $\frac{3}{4}$	17,319 $\frac{1}{4}$
<i>Arvio-rubeltal.</i>				
i Wiborgs län år 1827	1,564 $\frac{1}{2}$	581	27	2,172 $\frac{1}{2}$
i Kuopio år 1850 . . .	1,818	132 $\frac{1}{2}$	516	2,466 $\frac{1}{2}$
Summa	3,382 $\frac{1}{2}$	713 $\frac{1}{2}$	543	4,639
<i>Adertal.</i>				
i Wiborgs län år 1827	99	249	3	351

Under åren 1845—1847 hade 1,737 kronohemman blifvit skatteköpta, deraf i Nylands län 87, i Åbo och Björneborgs län 187, i Tavastehus län 108, i Wiborgs län 292, i S:t Michels län 265, i Kuopio län 384, i Wasa län 200 och i Uleåborgs län 214. — Åren

1848 t. o. m. 1850: i Åbo och Björneborgs län 234, i Tavastehus län 195, i Wiborgs län 543, i S:t Michels län 370, i Kuopio län 402, i Wasa län 461, i Uleåborgs län 216 och i Nylands län (hvarifrån uppgift likväl saknas för ett år) 45, tillsammans 2,166.

På samma tid (åren 1845—1850) hade uti 6 län, nämligen: i Nylands, Åbo, Tavastehus, Kuopio, Wasa och Uleåborgs, tillkommit 665 nybyggen. Ifrån S:t Michels län saknas uppgift, och i Wiborgs län bildas inga sådana, emedan öfverloppsJordan af samfällighetsägare opteras vid storskiftet.

c) Skogsafverkning.

Att skogarne i Finland, likasom i nordliga delen af dess grannstat, Sverige, på det mest oförsvarliga sätt sköflas och vanvårdas, känner en och hvar som åt förhållandet egnat den ringaste uppmärksamhet, Icke blott det hos Finnarne fordom allmänt och ännu på flera ställen öfvade svedjandet har ödelagdt millioner tunnland med ypperlig barrskog förut beväxt mark, utan äfven öfverdrifven tjärubrännning, hvartill användes obetydligt af stubbar och rötter, som ger den mesta och bästa tjäran, mest reslig furuskog, samt omåttligt saluhygge har också i väsendtlig mån bidragit till skogens förstörande. En annan omständighet, att skogarne på många ställen varit öskiftade och hvarigenom ingen enskildt haft interesse att bespara dem, har också menligt inverkat på skogsvården. — Beträffande skogarnes tillstånd i hvarje län särskildt, så uppgifves om *Nylands län*, att i Ithis, Elimä och Orimattila tillgångarne på skogsprodukter endast äro nödtorftiga, i Kyrkslätt och Esbo på sina ställen endast till hushöf, och att i Helsinge mångenstädes äfven brist visar sig; att i *Åbo län*, så väl i skärgården som på

fasta landet, trakter finnas, hvarest genom öfverdrifvet saluhygge skogarne blifvit så medtagna, att icke allenast timmer, utan jemväl vedbrand måste från andra orter anskaffas; att inom *Tavastehus län* brist på ved och virke förekommer i Tammela och Lempälä, samt i Akkas och Urdiala på byggnadsvirke; att i Lappvesi, samt Kexholms södra och medledels härader af *Wiborgs län*, skogen är nästan alldeles förstörd; att S:t Michels och Kristina socknar af *S:t Michels län* lida af nästan total skogsbrist; att åtskilliga byar i Leppävirta, Kiides, Tohmajärvi, Libelits och Kaavi måste hemta sina skogsförnödenheter ifrån aflägsna orter, samt att, uti de *Österbottniska länen*, kustsocknarne ända till omkring 10 mil inåt landet äro utblottade på skog. — Derémot finnes ännu någorlunda ymniga skogstillgångar i norra och nordöstra trakterna, äfvensom i åtskilliga socknar af vestra Nyland; ty ehuru de å sistnämnde landsort befintliga bruken konsumera ett större quantum skogsprodukter, har ock skogen der vunnit mera värde och föranledt större omtanka om dess vård. Likaså har trakten af Borgo full tillgång på ved. I Åbo och Björneborgs läns nordliga och vestliga delar finnas många trakter som har ypperlig timmer- och bjelkskog. Inom *Wiborgs län* förekomma ännu väl behållna skogar i Ayräpää härad, i Nykyrka socken af Strands härad, samt i Suistamo, Suojärvi och Imbilaks socknar af Salmis härad. I *Kuopio län* uti de Karelska häraderna, såsom uti en del af Tohmajärvi, Ilomants och Pielisjärvi. I *Wasa län* inom Kuortane och en del af Laukkas härad, samt inom *Uleåborgs län* i Rovaniem, Kemträsk, Sodankylä, Kuusamo, norra delarne af Öfver-Torneå, Pudasjoki, Hyyrynsalmi och Sotkamo. — Sedan 1864 års k. förordning frigaf sågningsrättigheten i landet, har tillkommit en mängd sågverk, både

för vatten- och i synnerhet för ångkraft, som starkt anlita de ännu i behåll varande skogarne. Och då den förut icke obetydliga brädsågningen för band derjemte synes vara i tilltagande, så kommer efter några få årtionden härefter tillgången på gröfre virke sannolikt att blifva ganska obetydlig, om ens någon.

Enligt uppgift utgjorde år 1852 areala innehållet af Finlands skogsmark, då skogbeväxta kärr och berg inbegripas, 39,758,500 tunnland (= 1,713,7 svenska kvadrat-mil), deraf

i Nylands län	4,572,000
i Åbo och Björneborgs	3,050,500
i Tavastehus	2,257,200
i Wiborgs	4,542,400
i S:t Michels	2,666,700
i Kuopio	4,780,400
i Wasa	4,326,300
i Uleåborg	16,563,000

eller mera än hälften af landets hela ägovidd.

Uti Finlands allmänna tidning, N:o 3 år 1863, uppgifves kronoskogarne i landet till 21,448,629 tunnlands vidd, hvadan privatas skogar skulle utgöra, i rundt tal, 18,340,000 tunnland.

d) Hemslöjd, Handtverkerier, Fabriker m. m.

Hemslöjd. Uti »statistisk teckning af storfurstendömet Finland», Helsingfors 1853, yttras bland annat derom: »Hemslöjden fortfar ibland folket i sin ifrån ålder invanda verksamhet och framskrider långsamt. Der den står lägst inskränker den sig till förfärdigande af de nödvändigaste behofven för eget hem, såsom husgeråds-, åker- och körredskap af ganska enkel beskaffenhet, samt gröfre väfnader till egen beklädnad. Mest står den efter i Wiborgs län, hvarest

på flera ställen äfven en del af de vanliga hushållsredskaperna köpas, och spinneri och väfnad knappt räcka till eget behof. Äfven i de begge andra östra länen är hemslöjden ännu i allmänhet ringa. I några socknar af S:t Michels län tillverkas dock något linne- och ylleväfnader till afsalu. På en och annan ort i Kuopio län sysselsätter man sig med tillhuggning af qvarnstenar, samt förfärdigande af grytor och andra redskap af tålgsten. I Nylands län förfärdigas väfnader af bomull, linne och halfylle, hvilka utom å Finska orter, föryttras i Reval, Riga och S:t Petersburg.* — I Åbo län i trakterna af Raumo och Ny stad har fordom en anseelig mängd trädkärl förfärdigats, och utskeppats till de södra östersjö-länderna. Denna slöjd har dock nu mera betydligt aftagit. — I Sagu och Pemar socknar, samt å trakten omkring Björneborg lifnärer sig ett stort antal qvinnor med tillverkning af bomulls- och linneväfnader, hvaraf betydliga partier afyttras till Ryssland. I Raumo har spetsknyppling varit en indrägtig näringsgren, och spetsar derifrån hafva i Finland och Ryssland blifvit afsatta för omkring 1,500 Rub. s:r årligen. Ett sedan katholska tiden af Brigitter-nunnorna i Nådendal infört bruk att sticka strumpor och vantar har intill sednaste tid derstädes och i kringliggande socknar bibehållit sig. Den är dock nu mera i aftagande; likaså en annan industrigren derstädes, förfärdigandet af besömsstöflor, sedan deras afsättning på Stockholm upphört. I Luvia kapell hafva klockor gjutits. — I Tavastehus län är spånad och väfnad mera allmänt spridd. I Wasa län förekommer tjärubräkning, i några socknar uti större skala. Vidare tillverkas pottaska, harts, kimrök och terpentiu, äfvensom i mindre mån saltpeter, hvilken föryttras till landets enda krutbruk, Östermyra. I synnerhet utmärker sig Österbottningar-

ne i timmermans-arbeten. Till skeppsbyggnader på varfven i Refsö, Åbo och Helsingfors erhålles de bästa och flesta arbetarne ifrån Pedersöre och Kronoby socknar. — Äfven för snickare- och metall-arbeten visar Österbottens befolkning stor fallenhet. Der förfärdigas byråer, åkdon, klockor, bjellror m. m., urmakeri idkas med skicklighet; å Könni hemman i Ilmola har en sådan verksamhet i synnerhet utvecklats sig. I Uleåborgs län utöfvas som hemslöjder, utom tjäru-bränning, hvilken är allmännast, äfven limkokning, slip- och qvarnstenshuggning, korgflätning af rötter, mattflätning af säf och halm, förfärdigande af båtar, körredskap m. m.; i Salo härad idkas ätven gelbgjuteri och i mindre mån förfärdigas väggur och väfskedar. — Der timmerskog finnes, utgör handsågning af bräder en indräktig sysselsättning.

Handtverkerier. Ehuru i städerna på de sednare åren handtverkarnes antal ökats och deras prestationer onekligen förbättrats, inkommer ändock icke obetydligt af utländska handtverksvaror, som för deras fulländning och elegans, någon gång äfven för priset, vinna företrädet framför de inhemska. På landet finnas jemförelsevis ett ringare antal handtverkare, och af dessa förnämligast i skraddare-, skomakare- och smedsyrkena.

Enligt Djurberg funnos år 1805 i det dåvarande Svenska Finland handtverkare å landsbygden, nämligen: i Åbo län 1,384, i Nylands och Tavastehus 1,132, i Kymmenegårds 356, i Wasa 343, i Uleåborgs 29, samt i Sawolax och Karelen (stadshandtverkarnes inbegripne) 134, eller tillsammans 3,378; i städerna funnos samma år 2,867, summa 6,245 handtverkare; fördelade på landets dåvarande folkmängd 895,703 personer, gör 1 handtverkare på 143 personer.

År 1843 utgjorde handtverkarnes antal å landsbygden: i Nylands län 1,632, i Åbo och Björneborgs län 3,346, i Tavastehus 1,866, i Wiborgs 658, i S:t Michels 499, i Kuopio 193, i Wasa 420 och i Uleåborgs 147, tillsammans 8,761; samma år utgjorde antalet handtverkare i städerna 5,697, summa 14,458.

År 1850 funnos landthandtverkare:

	Skomakare	Skräddare	Smeder	Snickare	Andra yrken	Summa	Fördelade på inh. för 1 på
i Nylands län	840	766	368	114	218	2,306	57
i Åbo o. Björneb.	1,317	1,282	681	179	292	3,751	69
i Tavastehus	758	676	453	86	213	2,186	61
i Wiborgs	118	275	330	27	97	847	266
i S:t Michels	187	246	84	26	42	585	249
i Kuopio	55	103	27	30	40	255	731
i Wasa	242	257	98	17	71	685	358
i Uleåborgs	47	73	23	23	27	193	766
Summa	3,564	3,678	2,064	502	1,000	10,808	—

Sistnämnde år utgjorde handtverkarnes antal i städerna:

	Mästare	Gesäller och lärlingar
inom Nylands län	425	1,652
— Åbo och Björneborgs	579	1,825
— Tavastehus	83	482
— Wiborgs	185	475
— S:t Michels	419	422
— Kuopio	446	248
— Wasa	290	386
— Uleåborgs	161	271
Summa	1,988	5,161

Af särskilda yrken voro, samma år, i städerna:

skräddare	149	
skomakare	200	
smeder	110	
snickare	126	
garfvare	125	
murmästare	68	
svarfvare	70	
färgare	169	
målare	83	
sadelmakare	83	
guldsmeder	88	
bagare	80	
glasmästare	28	
kopparslagare	64	
bokbindare	61	
urmakare	45	
hattmakare	48	
kakelugnsmakare	45	
gelbgjutare	41	
slagtare	40	
vagnmakare	37	
bleckslagare	33	
skorstensfejare	26	
sockerbagare	24	
bygg- och timmermästare	19	
repslagare	15	
nålmakare	12	
körsnärer	12	
handskmakare	10	
kardmakare	10	
tenngjutare	6	
diverse andra yrken	61	1,988

då härtill lägges förut uppgifna antal . . . 10,808

så utgör handtv. antal i städ. o. på land. tills. 12,796
 utom gesäller och lärlingar.

Fabriker och manufakturer. Enligt Djurbergs uppgift funnos i Svenska andelen af Finland år 1805:

ylle- och klädesfabriker	12	
tobaksfabriker	12	
sockerbruk	2	
glasbruk	5	
spiegelfabrik	1	
pappersbruk	1	
segelduks- och buldansfabriker	4	
strumfabriker	2	
kattunstryckeri	1	
skeppsvarf	7	47
	<hr/>	

och i Ryska Finland:

spiegelfabrik	1	
glasbruk	3	
klädesfabrik	1	
tågfabrik	1	6
	<hr/>	

eller tillsammans 53.

År 1843 funnos i landet följande manufaktur-inrättningar i verksamhet: 1 bomullsspinneri och väfveri, hvars tillverkningsvärde utgjorde 105,000 Rubel, 2 cikoriefabriker som tillverkade för 1,385 Rub., 4 engelska lädergarfverier, med 7,975 Rub. tillverkningsvärde, 6 fajans-, kakel-, porslins- och krukfabriker, med 17,848 Rub. 40 kop d:o, 2 färg- och kritqvarnar 3,500 Rub. d:o, 9 glasbruk 63,607 Rub. 14 kop. d:o, 1 hattfabrik 3,000 Rub. d:o, 3 kardfabriker 3,042 Rub. 29 kop. d:o, 14 klädesfabriker 54,865 Rub. 14 kop. d:o, 2 kortfabriker 6,072 Rub. 80 kop. d:o, 1 lerpipsfabrik 1,002 Rub. 86 kop. d:o, 1 likkistfabrik 600 Rub. d:o, 4 ljus-, tvål- och såpfabriker 54,100 Rub. d:o, 2 mekaniska verkstäder 12,000 Rub. d:o, 1 metallklockgjuteri 500 Rub. d:o, 4 möbelfabriker 13,300 Rub. d:o, 1 oljeslageri 60 Rub. d:o, 7 pappersbruk

32,690 Rub. 43 kop, d:o, 3 porter- och ättiksfabriker 4,851 Rub. d:o, 1 saffiansfabrik 14 Rub. d:o, 3 segel- och ravenduksfabriker 11,700 Rub. d:o, 1 skedvattensfabrik 300 Rub. d:o, 1 skeppsvarf 6,400 Rub. d:o, 1 sockerbruk 33,191 Rub. d:o, 2 spegelfabriker 2,300 Rub. d:o, 2 stentryckerier 1,400 Rub. d:o och 1 tågfabrik som tillverkade för 3,000 Rub., tillsammans 90 inrättningar, hvilkas kända tillverkningsvärde utgjorde inalles 551,852 Rubel silfver.

Ibland dessa inrättningar voro följande af större betydelse:

Tammerfors bomulls-manufaktur, med 6,126 spindlar och 163 mekaniska väfstolar, som tillverkade 25,000 stycken bomullstyg och 26,000 skålp. bomullsgarn.

Fajans- och porslinsfabriken å Suotniemi hemman nära Kexholm tillverkade varor för 10,000 Rubel.

Glasbruket å Lestilä och Jäppilä i Nykyrka (Wiborgs Jän) tillverkade 4,800 halfkistor glas för ett värde af 30,857 Rubel.

Ibland *klädesfabriker* voro betydligast Jokkis i Tammela och Littois i Lundö; den förres tillverkning uppgick till 27,000 Rubel.

Ljusfabriken å Kirøjola gård i Wiborgs socken tillverkade för 33,350 Rubel.

Vid *Fiskars mekaniska verkstad* tillverkades varor för 10,000 Rub. och med en dylik inrättning å *Wäksjö* i Kangasala för 2,000 Rubel.

Ibland *pappersbruk* var det Frenckellska i Tammerfors störst, med 25,000 Rub. årlig tillverkning; dernäst det i Tervaskoski i Janakkala, hvars tillverkning uppgick till 4,000 Rubel.

Den största *segelduksfabrik*, befintlig i Åbo, tillverkade varor för 6,000 Rubel.

Det enda dåvarande *sockerbruk* i landet, å Thölö invid Helsingfors, förbrukade 289,654 skålp. råsocker,

samt tillverkade 193,104 skålp. raffineradt socker och 68,500 skålpund sirap.

Uti *tobaksfabrikerna* förbrukades 244,924 skålp. utländska tobaksblad och stjelk, samt 230,525 skålp. blad af Finsk eller Rysk produktion. Vid 2:ne fabriker i Helsingfors och en i Gamla Karleby utgjorde tillverkningen 327,050 skålp. karfvad röktobak, 961,500 stycken cigarrer, 78,000 skålp. rulltobak och 6,000 skålp. snus, för ett sammanlagdt värde af 99,600 Rubel silfver. Från den förnämsta tobaksfabriken i landet, C. P. Rettigs i Åbo, hvarest tillverkas den ryktbara kardustobaken »*Gefle vapen*», saknas uppgift öfver produktionsbeloppet.

Sammanlagda antalet arbetare, som voro anställda vid fabrikerna år 1843, uppgifves till 1,699, hvaribland 1,578 finska infödingar och 121 utlänningar.

Dessa inrättningar häftade för publika lån med en summa af 107,367 Rub. silfver, eller med 19 till 20 procent af produktionsvärdet.

År 1850 funnos i landet, (utom en mängd obetydligare inrättningar): 3 bomullsspinnerier, som tillverkade för 246,303 Rubel, 5 engelska lädergarfverier, d:o för 21,677 Rub., 12 fajans-, kakel-, porslins- och krukfabriker, d:o för 25,730, 12 glasbruk, d:o för 70,520 Rub., 8 klädesfabriker, d:o för 97,617 Rub., 3 kortfabriker, d:o för 15,000, 4 ljus-, tvål- och såpfabriker, d:o för 71,799 Rub., 4 mekaniska verkstäder, d:o för 30,920 Rub., 3 möbelfabriker, d:o för 11,470 Rub., 2 oljeslagerier, d:o för 11,254 Rub., 9 pappersbruk, d:o för 52,750 Rub., 3 segelduksfabriker, d:o för 16,000 Rub., 6 skeppsvarf, d:o för 49,800 Rub., 1 sockerbruk, d:o för 88,634 Rub., 1 spritfabrik, d:o för 12,000 Rub. och 22 tobaksfabriker, d:o för 191,794 Rub. Sammanlagda tillverkningsvärdet,

inberäknadt för de här icke specificerade mindre fabriksinrättningarne uppgick samma år till 1,062,135 Rub. 13 kop. silfver, deraf största andelen i Åbo län, eller 416,100 Rub. och dernäst i Nylands län till 284,950 Rubel.

Enligt manufaktur-direktionens beräkning utgjorde antalet fabriksinrättningar år 1850: 143, och hade på 7 år ökats med 43; varutillverkningsvärdet hade på samma tid ökats med 510,833 Rub., eller med nära 100 procent. — Arbetarnes antal uppgick till 3,064. — Under de sednaste 10—15 åren, eller ifrån 1850 till närvarande tid, har bland alla industriella företag ölbryggeri-handteringen i stor skala tilltagit, och gynnas med skäl af vederbörande.

För att befrämja industrien blef staden Tammerfors år 1821 förklarad för fristad, hvarigenom det är tillåtet för så väl in- som utländska manufakturister och handverkare af alla slag, att, befriade ifrån skråtvång och afgifter till kronan, derstädes bosätta sig och bedrifva sitt yrke, att tullfritt införa rudematerier och maskinerier, samt att oinskränkt försälja sina tillverkningar. De sednast anlagda städerna Jyväskylä, St: Michel, Joensuu och Mariestad, samt köpingarne Salo och Ikaalis åtnjuta befrielse ifrån skråtvång. — För att afhjelpa bristen på kapitaler till fabrikers anläggning och bedrifvande, anslogs af regeringen 100,000 Rub. biko-ass. som utlånas till understöd för manufakturister, emot endast 2 proc. ränta; och ägde senaten till kejsaren inkomma med förslag, i händelse manufakturifonden ytterligare behöfde förstärkas. I följd deraf är ock, genom förordning af den 17 Febr. 1853, stadgat, att i den mån de ur bankens primitiva fond utgifne lån blifva återbetalade, medel derifrån böra öfverföras till manufakturifonden, ända till dess dennes belopp uppgår till 150,000 Rub. silfver. Utom denna

fond har äfven en del af fattig- och arbetsfonden blifvit bestämd för utgifvandet af kreditiver jemväl åt fabrikanter och bruksidkare. — För den tekniska bildningens befordrande inrättades år 1836 ett mekaniskt institut i Helsingfors, och genom K. förordning af den 19 Jan 1842 stadgades, att, innan ingången af år 1843, med understöd af statsmedel, söndagsskolor uti 25 af Finlands städer borde inrättas, för att bereda handverkslärlingar och gesäller tillfälle till undervisning i kristendom, samt skrif- och räknekonst; uti de större städerna derjemte uti det slag af teckning, som för blifvande mästare i vissa handverk är erforderligt, och uti Helsingfors och Åbo dessutom i bokföring, i fysikens och mekanikens tillämpning på konster och handverk, i elementarkemien och mineralogien, samt kemiska teknologien. Vidare anbefalltes, medelst förordning af den 9 Juni 1847, inrättandet af tekniska realskolor i Helsingfors, Åbo och Wasa, hvarest eleverna undervisas i religionskunskap, kalligrafi, praktisk grammatik af modersmålet, linear- och ornamentsritning, tyska språket, enkel bokföring, elementär planimetri och steriometri, allmänna grunderna af mekanik och fysik, teknisk kemi och mineralogi m. m., hvarjemte eleverna borde å inrättningens laboratorium och verkstäder, under tillsyn af anställda verkmästare och lärare, öfva sig i kemiska operationer och förfärdigande af modeller. I Januari år 1853 lemnades jemväl prosten F. P. von Knorring tillstånd att i *Godby* på Åland inrätta en *realskola*. — Derjemte hafva 2:ne reseunderstöd, à 200 Rubel silfver hvardera för året och att i 2 år åtnjutas, af statsmedlen varit anslagna åt sådane ynglingar och näringsidkare, hvilka med särdeles framgång och flit begagnat läroanstalterne i Helsingfors och Åbo, samt genom syn-

nerlig fallenhet för konster och handtverk sig utmärkt, för att å orter utom Finland fullkomna sig i yrket.

e) Handel.

För att lifva handeln har, genom Kejsrerliga förordningar af den 14 Augusti 1830 och den 6 Maj 1835, samtliga landets och städernas invånare i Finland blifvit tillåtet att med fartyg af alla lästetal idka exporthandel med landtmanna- samt förädlade bergsmannavaror på alla orter inom Östersjön; och genom förordning af den 6 Oktober 1842 är åt hvarje bofast innevånare på landet medgifvet att, likväl utan rättighet till upplag i städerna, idka obegränsad handel med alla produkter af jordbruk, ladugård, jagt, fiske, husflit och handaslöjd, hvarjemte viktualiehandlande i städerna blifvit berättigade att äfven på landet uppköpa sagde alster.

För att vinna burskap å grosshandel i Finland bör handelsbetjent, enligt Kejsrerlig förordning af den 29 Juni 1850, — utom intyg om god frejd, samt att han lärt och tjenat vid handel i tolf år, — undergå förhör i räkning, geografi i allmänhet, statistik (i hvad som angår fäderneslandet och de orter med hvilka Finland står i närmare handelsförbindelser), bokföring, uppsättande af handelsbref, läran om olika länders mått, mål och vigt, kännedom af varor, eller eget och främmande länders natur- och konstalster, som utgöra föremål för handeln, författningar som med handelsyrket äga gemenskap, samt kunna å ryska, tyska, engelska och franska språken, eller åtminstone å någondera af dem, författa bref och varurequisitioner af enklare innehåll. Äfven bör sökanden visa sig äga i de större stapelstäderna egendom af minst 3000 Rub.,

och i de mindre samt uppstäderna af 1,500 Rubels värde.

I Helsingfors, Åbo och Wasa äro *navigationsskolor* inrättade, uti hvilka lärokurserne äro fördelade uti *trenne afdelningar*. Uti den första föredrages de läroämnen, hvilkas kännedom fordras af understyrmän, uti den andra de ämnen som föreskrivas för styrmän och kofferdiskeppare, och uti den tredje allt hvarexamen skall afläggas af blifvande kofferdikaptener. Skolorna hållas öppna årligen i tvenne terminer; den ena ifrån den 15 Oktober till den 20 December, den andra ifrån den 16 Januari till början af Maj. Undervisning meddelas uti teoretisk navigation jemte dertill hörande matematiska förberedelser (24 timmar i veckan), ritning (4 timmar), svensk rättstafningslära (2 timmar), geografi (2 timmar), stilskrifning (2 timmar), tackling och sjömanskap (2 timmar). Denna läseordning gäller egentligen för de tvenne första afdelningarna, dock sålunda att i andra afdelningen 4 af de för navigation bestämda timmar användas till undervisning i tyska, franska eller engelska språken. Uti tredje afdelningen göres vidare det undantag att större delen af de för navigation och matematik bestämda timmar användas till öfriga för kofferdikaptener föreskrifna läroämnen, jemte observationers anställande, äfvensom 2—4 timmar i veckan till undervisning i skeppsbyggeri, och de för stilskrifning, samt rättskrifning bestämda timmar användas till ämnesskrifning. — I Åbo anlades i slutet af 1830-talet en handelsskola med understöd af statsmedel.

Tvenne *sjöassuransbolag*, det *Sydfinska*, som omfattar städerna vid södra kusten ifrån Wiborg till Ekenäs, och det *Vestfinska*, som sträcker sig ifrån Åbo, längs hela vestra kusten, till Torueå, äro, till följe af Kejs. resol. den 28 Juni 1850 inrättade, hvare-

genom de betydliga summor, som förut gått till utländska assurancesbolag, kvarstannat i landet.

Till underlättande af handeln med Ryssland hafva Finska handelsagenter blifvit anställda i S:t Petersburg, Reval, Riga, Kronstadt och Odessa.

Skärgården utmed den Finska kusten, med undantag af Wiborgs län, är indelad i 6 lots-uppsyningsmäns-distrikter, nämligen:

Helsingfors distrikt med 10 lotsstationer och 106 lotsar.

Ekenäs	d:o	—	14	—	—	112	—
--------	-----	---	----	---	---	-----	---

Åbo	d:o	—	14	—	—	108	—
-----	-----	---	----	---	---	-----	---

Ålands	d:o	—	17	—	—	88	—
--------	-----	---	----	---	---	----	---

Wasa	d:o	—	10	—	—	43	—
------	-----	---	----	---	---	----	---

Uleåborgs	d:o	—	10	—	—	39	—
-----------	-----	---	----	---	---	----	---

tillsammans 75 lotsstationer och 496 lotsar.

Lotsarne i Wiborgs läns skärgård äro underlagda amiralitetet i S:t Petersburg, och uppgifves utgöra omkring 100 till antalet.

Ehuru Finlands hufvudsakligaste *exportvaror* anses utgöras af produkter af skogarne och boskaps-skötseln, så utskeppas derifrån äfven icke obetydligt af spannmål *). Skogsprodukter, som exporteras, bestå

*) I slutet af förra århundradet utskeppades från Finland omkring 45,000 tunnor spannmål årligen (Tunell). — År 1851 utskeppades af samma vara till ett värde af 145,643 Rub. s:r. (Rein.)

Ifrån medlersta Finland exporteras i icke ringa mängd *utsädesrag*, under namn af *Wasa och Nylands*, hvars företråde framför annan tycks bestå dels deri att den är riad och dels deri, att, såsom växt på ett mera nordligt ställe, den anses äga egenskapen att mogna fortare än den råg hvars utsäde mognat under ett sydligare klimat. Dessutom torde på den tid då först denna råg fick sitt rykte den omständighet i icke ringa mån dertill bidragit, att det nordligare växtstället utgjorde ett hinder för fortplantningen af dessa massor af ogräs, som på medlersta och södra Sveriges *da illa häfdade* åkrar, gjorde framställningen af ett rent utsäde beroende af en tidsödande rensning för hand. — Wasa- och Nylandsrågens goda egenskaper äro således, utom af riandet, hufvudsak-

af bräder, bjelkar, sparrar, läkter, pottaska, tjära, beck, harts, ved, trädkärl och takpeltor; af ladugårdsprodukter: hornboskap, får, svin, kött, fläsk, smör, ost, talg, råa och beredda hudar samt läder; af fiskvaror: strömming, lax, sik och andra fiskslag; äfven exporteras skälspeck, pelsverk, villebråd, lärft, bomullstyger, strumpor, vantar, handskar, m. m. samt till Ryssland jern. — Värdet af exporterade varor utgjorde år 1852: 2,535,940 Rub., deraf till Ryssland för 566,282 Rub., till Sverige och Norrige för 307,249 Rub. och till andra utrikes orter för 1,662,409 Rub. År 1861 exporterades endast till Sverige varor till ett värde af 1,404,600 Rub. *). Sistnämnde år infördes från Sverige varor för 1,025,400 Rub. — Att Finlands export till Sverige årligen, sedan införseltullen på fetalievaror upphäfdes, tilltager, torde med visshet kunna antagas: Under Maj, Juni och Juli månader 1864 har från Wasa län endast till Hiernösands stad i Ångermanland inkommit 612 lisp. smör, 510 lisp. salt kött, 136 lisp. salt fläsk, 52 lisp. skälspeck och 117 st. lefvande svinkreatur, i värde, efter låg beräkning, 5,100 Rub.

Importartiklar äro: salt, jern och jernmalm, koppar m. fl. metaller, sill, stockfisk, färgstoffer, tobak,

ligen beroende af dessa växtställens nordliga läge; och derföre bör den Svenska norrländska rågen kunna anses med den Finska fullkomligt jemforlig och lemna lika vackra resultat, då, såsom fallet är med den dyra Wasarågen, den utsås tunnare än annan utsädesråg och på de bäst läfdade åkrarne. — Men det är långt ifrån att all den råg som under detta namn importeras till Sverige är vuxen på uppgifna ställen, eller ens varit der, sasom förhållandet var år 1863 då, enligt uppgift i en Finsk tidning, ifrån Tyskland hemtad råg, under namn af *Wasa- och Nylandsråg*, skickades från Finland till Sverige, — hvarom importörerne troligen icke alltid voro i okunnighet, ehuru varan annonserades i svenska tidningar såsom finsk produkt. Föregående år, eller 1862, var, såsom allmänt är bekant, missväxt i Wasa län, så att såd, i stället för att exporteras derifrån, måste i stora massor dit införas.

* Den högsta som någonsin förekommit.

vin, arrak, konjak, rom, frukt, kryddor, socker, the, siden, bomull, linne- och ylleyger, porslin, finare glasvaror, apoteksvaror, papper m. m. och, förnämligast under missväxtår, spanmål, mjöl och gryn. — Värdet af införda varor år 1852 uppgifves till 6,705,275 Rub., deraf från Ryssland 2,144,843 Rub., från Sverige och Norrige 562,588 Rub. och från andra utrikes orter 3,997,844 Rub. — Varuomsättningen uppskattades sistnämnde år till 9,241,215 Rub., deraf med Ryssland till 2,711,126 Rub., med Sverige och Norrige till 869,837 Rub. och med andra utrikes till 5,660,252 Rub., — allt silfver.

Samma år inklarerades vid Finlands samtliga tullkamrar följande antal fartyg:

Utländska med last	109 om	6,449 läster.
— med barlast	202 —	21,655 —
Finska med last	808 —	52,159 —
— med barlast	390 —	25,362 —
<hr/>		
Summa	1,509 om	105,625 läster.

Utklarerade samma år:

Utländska med last	260 om	25,386 läster.
— med barlast	48 —	2,587 —
Finska med last	879 —	63,210 —
— med barlast	195 —	11,657 —
<hr/>		
Summa	1,382 om	102,840 läster.

6. Fauna.

a) **Vilda Daggdjur**, som förekomma i landet:

Flädermus, af flera slag, på finska yölepakko, *Igelkott* siili, *Nabbus* karjahiiri, *Mullvad* myyrä,

Landtbjörn karhu ell. kontio, *Gräfsvin* metsäsika, *Filfras* ell. *Jerf* kamppikarhu, *Hermelin*, *Wessla* ell. *Lekatt* kärppä, *Snömus* ell. *Småvessla* nirppa, *Skogsmård* näätä, *Stenmård* haapanäätä, *Iller* (Hiller) vanlig (*Mustela putorius*) hilleri, *Mänk* ell. *Flod-iller* (*Mustela lutreola*) vesikko, *Utter* saukko ell. saarva, *Räf* repo ell. kettu, *Fjällräf* naali, *Varg* susi ell. hukka, *Lo* ilves, *Ekorre* orava, *flygande Ekorre* (*Sciurus volitans*) lento ell. siipi orava, *Råtta*, svart, isohiiri, brun *Råtta* kirkkahiiri, *Skogsmus* mettähiiri, *Husmus* päähiiri, *Lemmel* peltohiiri, *Hare* jänis, *Bäfver* (sällsynt) majava, *Elg* hirvi, *Ren*, tam, poro, *vild peura*, *Skäl* hylet, *Tumlare* (sällsynt, förekommer någon gång omkring Åland och i Åbo skärgård) merisikä. — År 1851 vistades en Hvalfisk någon tid i Finska viken, och fångades den 9 April s. å. vid Reval. Djuret hade en längd af 31 $\frac{1}{4}$ engelska fot.

b) Fåglar.

Af vilda fåglar räknas i Finland 237 arter. Deribland *Roffåglar*, ryöstölinnut, 29 arter, hvaraf endast några af de vanligaste här upptagas, nämligen: *Jagtfalk* jahtihaukka, *Pelegrimsfalk* muuttohaukka, *Tornfalk* tornih., *Dufhök* kyyhkyh., *Sparfhök* varpuish., *Kungsörn* maakotka ell. kokko, stor *Hafsörn* iso merikotka, vanlig *Hafsörn* kalakotka, *Fiskljuse* kalasääski, *Ormvråk* hiirihaukka, *Fjälluggla* tunturipöllo, *Hökuggla* haukkapöllö, *Berguf* huhkapöllö, *Kattuggla* kissapöllö. — Af *partåiga* fåglar (*Zygodactyli*) förekomma, bland flera andra, följande: *svart Hackspett* (*Picus martius*) muustatikka, *grön Hackspett* (*P. viridis*) viheriätikka ell. polokärki, *större Hackspett* (*P. major*) isotikka, *lilla Hackspetten* (*P. minor*) pikkutikka, *tretåig Hackspett* (*P. tridactylus*) kolmivarvas-

tikka, *Göktytan* (*Iynx Torquilla*) käenpiika ell. piikalintu, *Gök* (*Cuculus canorus*) käki. *Med udda* (*opara*) *tår* (*Anisodactyli*): *Träkrypare* (*Certhia* famil.) vilulintu, *Korp* (*Corvus Corax*) kaarne ell. korpi, *grå Kråka* (*C. Cornix*) vares, *Råka* (*C. frugilegus*) peltovares, *Kaja* (*C. Monedula*) naakka ell. kirkkohakkinen, *Skata* (*Pica caudata*) harakka, *Nötskrika* (*Garrulus glandar.*) hohkanärhi, *Stare* (*Sturnus vulgaris*) varpulainen(?), *rosenfärgad Drossel* (*Gracula rosea*) ruusukottarainen, *Sommargylling* (*Oriolus Galbula*) keltalintu, *Blåkråka* (*Coracias garrula*) sininärhi, *Sidensvans* (*Bombycilla garr.*) tilhi ell. jouhilintu, *Nattskärria* (*Caprimulgus europæus*) kehrääjä, *Tornsvala* (*Cypselus Apus*) linnapääskey, *Hussvåla* (*Hirundo urbica*) rästäspääskey, med flera af samma slægte. — Af *Haknåbbar* (*Dentirostres*) ell. *Sångfåglar* (*Canori*): *grå Flugsnappare* (*Muscicapa Grisola*) harmaja kärväistemppaaja(?), *svart och hvit Flugsnappare* (*M. atricapilla*) mustavalkiakärv., *Törnskata* (*Larius Excubitor*) lepinkäinen, m. fl. af s. slægte, *Stensqvätta* (*Saxiola Oenanthe*) kivitasku, m. fl., *Trädgårdssångare* (*Sylvia hortensis*) lehtokerttu, m. fl. af s. slægte; *nordlig Nåktergal* (*Lusciola Philomela*) satakielikerttu, *Rödstjertsångare* (*L. Phoenicurus*) leppäkerttu, m. fl., *grön Sångare* (*Ficedula Sibilatrix*) viheriäkerttu, m. fl. af s. slægte; *Såfsångare* (*Calamoherpe Schoenobænus = Sylvia Sch.*) kaislakerttu, m. fl. af s. slægte; *Dubbeltrast* (*Turdus viscivorus*) kulorastas, *Sångtrast* (*T. musicus*) laulu ell. hankirastas, *Björktrast* (*T. pilaris*) räkättirastas, m. fl. af s. slægte; *Strömstare* (*Cinclus aqu.*) koskikara, *Ringårla* (*Motacilla alba*) valkonen västärækki, *Gulårla* (*M. flava*) keltanen västärækki, *Skärpiplårka* (*Anthus rupestris*) luotokirvinen, *Ångpiplårka* (*A. pratensis*) heinäkirvinen, m. fl. af s. slægte; *Jernsparf* (*Accentor modularis*) rautiainen, *Gårdsmyg* (*Troglodytes europæus*)

penkaloinen. — Af *Messlägdet* (*Parus*) förekomma: *Talgmes* ell. *Talgoxe* (*Parus major*) talitiitinen, *Svartmes* (*P. ater*) mustatiitinen, med många fl. af s. slägte; *Kungsfågel* (*Regulus cristatus*) hippikertunen. — Af *Sparffåglar* (*Passerini*): *Sånglärka* (*Alauda arvensis*) peltoleivo ell. kiuru, *Trädlärka* (*A. arborea*) puuleivo, *Berglärka* (*A. alpestris*) tunturileivo, *Gulsparf* (*Emberiza citrinella*) keltasirku, *Ortolansparf* (*E. Hortulana*) mettäsirku, *Snösparf* (*E. nivalis*) lumisirku, m. fl. af samma slägte; *Gråsiska* (*Fringilla linaria*) urpuvarpunen (hannen: punarinta, honan: punapää), *Grönsiska* (*F. Spinus*) viheriävarpunen, *Steglits* (*F. Carduelis*) tiklivarpunen (?), *Hämpling* (*F. canna-bina*) hamppuvarpunen, *Bofink* (*F. cælebs*) peippo-varpunen, *Grönfink* (*F. Chloris*) viheriävarp, (*Finska Kanarifågeln*, Suomen kanarinlintu?), *Gråspink* ell. *Gråsparf* (*F. domestika*) kotivarpunen, m. fl. af s. slägte; *Domherre* (*Pyrrhula vulgaris*) punatulkku, *Tallbit* (*Corythus Eucleator*) taviokuurna, större *Korsnäbb* (*Loxia pityopsittacus*) iso kieronokka, m. fl. — Af *Dufslägtet* (*Columba*): *Ringdufva* (*C. Palumbus*) kauluskyyhky, *Skogsdufva* (*C. Oenas*) mettäkyyhky. — Till vilda *Hönsfoglar* (*Gallinæ*) höra 8 species, de för jagten förmånligaste, nämligen: vanlig *Rapphöna* *) (*Perdix cinerea*) peltoppy, *Vaktel* (*P. Coturnix*) pieni peltoppy, *Hjerpe* (*Tetrao Bonasia*) pyy, *Tjäder* (*T. Urogallus*) hannen: metto ell. metsäaksen, honan: koppelo, *Orre* (*T. Tetrix*) teeri, *Rackelhane* (*T. Urogallides*) teerimetto, *Dalripa* (*Lagopus subalpina*) met-täriekko, *Fjällripa* (*L. alpina*) tuntuririekko. — Af *Kärrfåglar* ell. *Vadare* (*Grallæ*) räknas i Finland 41 species, hvaraf här endast upptages följande hufvudarter: större *Strandpipare* (*Charadrius Hiaticula*) ranta-

*) Rapphonan infördes på Kejsarinnan Elisabeths befallning i trakten af S:t Petersburg, och har derifrån spridit sig till Finland. (Rein.)

raukka ell. r. siipi, *Fjällpipare* (Ch. Morinellus) tun-
 turiraukka, *Kustpipare* (Ch. helveticus) meriraukka,
Tofsvipa (Vanellus cristatus) tupsuhyppä, *Roskarl*
 (Streptopelia collaris) luotolainen, *Strandskata* (Hæmato-
 pus ostralegus) pliiska, *Trana* (Grus cinerea) kurki,
hvit Stork (Ciconia alba) valkua haikara, *svart Stork*
 (C. nigra) musta haikara, *grå Häger* (Ardea cinerea)
 harmaja haikara, *Rördrum* (A. stellaris) peristäjä hai-
 kara, m. fl., *Storspof* (Numenius arquata) isokuovi,
Småspof (N. phæopus) pienikuovi, *Gluttsnäppa* (To-
 tanus Glottis) vesivikla, *rödbent Snäppa* (T. Calidris)
 punajalkavikla, *Brushane* (Machetes pugnax) suokukko,
föränderlig Strandvipa (Tringa alpina) vaihtuva tiivi,
Isländska Strandvipan (T. Islandica) Islanditiivi, *Mor-
 kulla* (Scolopax rusticula) mälikurppa, *dubbel Becka-
 sin* (S. major) isokurppa, *enkel Beckasin* (S. Gallina-
 go) keskikurppa, *halfenkel Beckasin* (S. gallinula) pie-
 nikurppa, *Vattenralle* (Rallus aquaticus) vesiralli, *Äng-
 knarr* (Gallinula Crex) ruisräökkä, *småfläckig Sump-
 höna* (G. Porzana) pilkkuräökkä, *grönfotad Sumphöna*
 (G. chloropus) viherjalkaräökkä, *Sothöna* (Fulica atra)
 nokikana, *brednäbbad Simsnäppa* (Phalaropus platyr-
 hinchus) leviänokka vesisiipi, *smalnäbbad Simsnäppa* (Ph.
 angustirostris) kaitanokka vesisiipi, m. fl. — Af *Sim-
 fåglar* (Natatores) äro 59 arter bekanta, deribland:
Skräntärna (Sterna Caspia) raukutiira, *Fisktärna* (S.
 Hirundo) kalatiira, *Dvergmåse* (Larus minutus)
 vähälokki, *Fiskmåse* (L. Canus) kalalokki, *Gråtrut*
 (L. argentatus) harmajalokki, *Hafstrut* (L. marinus)
 merilokki, *bredstjertad Labbe* (Lestris pomarina) leviä-
 sulka räiskä, *Stormfågel* (Procellaria glacialis) myrs-
 kylintu, *sång-Svan* (Cygnus musicus) laulujuohten, *min-
 dre Sångsvan* (C. Bewickii) Bewikki juohten, *Grågås*
 (Anser cinereus) harmajahanki, *Gräsand* (Anas Bos-
 chas) heinäSORSA, *Stjertand* (A. acuta) purstosorsa,

Bläsand (A. Penelope) haapanasorsa, *Årta* (A. Querquedula) valiasiiipisorsa, *Wigg* (Fuligula cristata) jouhitelkkä, *Hitbuk* (F. marila) karitelkkä, *Svärta* (F. fusca) pilkkasiipitelkkä, *hvitnackad Svärta* (F. perspicillata) valkoniskatelkkä, *Sjörre* (F. nigra) mustatelkkä, *Knipa* (F. Clangula) sotkatelkkä, *Alfogel* (F. glacialis) allitelkkä, *Ejder* (F. mollissima) hahkatelkkä, *Storskraken* (Mergus Merganser) uukoskelo, *Småskrake* (M. Serrator) joughikoskelo, *Hafsula* (Sula Bassana) merisuula, *Hafstjäder* ell. *Skarf* (Phalacrocorax Carbo) merimetto, *hvitstrupig Dopping* (Podiceps cristatus) jouhiuku, *Is-Lom* (Colymbus glacialis) jääkuikka, *Stor-Lom* (C. arcticus) selkäkuikka, *Lomvia* (Uria Troile) hailiriskilä, *Brünnichs Grisla* (Uria Brünnichii) Brunnikki riskilä, *Alkekung* ell. *Sjökung* (Mergulus alle) jääkyyhke, *Lunnefågel* (Mormon arcticus) lunnilintu, *Tordmule* (Alca Torda) turmuli.

Af tama fåglar är den vanliga *Hönan* den enda allmänna. Tama Gäss, Ankor, Kalkoner och Dufvor underhållas förnämligast i städerna och deras grannskap, samt å landet hos stånds personer.

c) Amfibier.

Sandödla (Lacerta agilis) och *Skogsödla* (L. vivipara) kallas båda på Finska sisälisko, *Ormslå* (Anguis fragelis) kuparkärme, allmän *Snok* (Coluber Natrix) lumikko, talvikko ell. tarhakärme, vanlig *Huggorm* (Vipera Berus) och svart *Huggorm* (V. prester) kyykärme. (*Äsping* (Coluber cherssea) finnes troligen icke i Finland, se Nilsson, Sk. fauna, 3:e del., pag. 55). *Groda* (Rana temporaria) sammakko, *Padda* (Bufo vulgaris) konna, mindre *Vattenödla* (Triton punctatus) vesiliuska.

d) Fiskar.

Aborre (Perca fluviatilis) ahven, *Gös* (Lucioperca Sandra) kuha, *Gers* (Acerina vulgaris) kiiski,

Stensimpa (Cottus Gobio) och *Hornsimpa* (C. quadricornis) simppu, *tretaggad Spigg* (Gasterosteus aculeatus) rantakala, *tiotaggad Spigg* (G. pungitius) kiven nuoliainen, *Tånglake* (Zoarcæus viviparus) elaska, *Stenbit* ell. *Sjurygg* (Cyclopterus Lumpus) vilukala, *Karp* (Cyprinus Carpio) toutain ell. seipi, *Ruda* (C. carassius) kouri, *Lindare* ell. *Skomakare* (Tinca vulgaris) suutari, *Stäm* (Leuciscus grislagine) seipi ell. sulkava, *Id* (L. idus) säynäs, *Sarf* (L. erythrophthalmus) sorva, *Mört* (L. rutilus) särki, *Elritza* (L. phoxinus) muttu, *Wimma* (Abramis vimba) sulkava ell. vimpu, *Braxen* (A. Brama) lahna, *Braxenpanka* (A. ballerus) lahnanlisu, porho ell. pasuri, *Asp* (A. aspius) turpa, *Löja* (A. alburnus) salakka, *Gädda* (Esox lucius) hauki, *Näbbgädda* (Bellone vulgaris) nokkahauki, *Lax* (Salmo Salar) lohi, *Laxöring* (S. trutta) taimen, *Bäck-Forell* (S. fario) lohenmullo ell. torppu, *Röding* (S. alpinus) nieriä, *Nors* (Osmerus eperlanus) kuoret, *Harr* (Thymallus vulgaris) harjus, *Sik* (Coregonus lavaretus) siika, *Siklöja* (C. albula) muikku, räापys ell. maiva, *Sill* (Clupea harengus) silli, *Strömming* (C. har. membras?) silakka, *Hvassbuk* (C. sprattus) kilohaili ell. vasspuuki, *Torsk* (Gadus morrhua o. callarias) turska, *Lake* (Lota vulgaris) madet ell. matikka, *Flundra* ell. *Skrubbskädda* (Pleuronectus flesus) och *Rödspätta* (P. platessa) kampele ell. maariankala, *Tobis* (Ammodytus tobianus) toibisi(?) *Äl* (Muræna anguilla) ankerias ell. airokas, *Kantnål* (Syngnathus acus) neulainen, *Stör* (Acipenser sturio) sampi, *vanliga Nejonögon* (Petromyzon fluviatilis) nahkiainen ell. silmu, *Linål* (Ammocoetes branchialis) likomato.

e) Lägre djurarter.

Deribland endast följande förtjena att nämnas:

Kräftan (Astacus fluviatilis) krapu, förekommer i många vattendrag i södra och medlersta Finland, en-

ligt sägen dit fortplantade i Konung Johan III:s tid *) .
Ifrån Perno härad skall förtryttas årligen flera tusental
levande kräftor, äfvensom saltadt kräftkött.

Allmänna *Honingsbiet* (*Aspis mellifica*) mehiläinen.
För några decennier tillbaka, var biskötseln i sydve-
stra delen af landet temligen omhuldad. Enligt Pro-
fessor Böckers uppgift skall omkring år 1830 funnits
bikupor: i Nylands län 20, i Åbo län 375 och i Ta-
vastehus län 18, tillsammans 413 kupor. Den har i
sednaste tiden, oaktadt hushållningssällskapets och en-
skildtas bemödande, likväl icke varit särdeles omvård-
dad. — *Blodiglar* (*Hirudo medicinalis*) verimato ell.
ülismato, förekomma på ett och annat ställe, såsom
på Åland, i Pargas, i Tavastkyro och i Wiborgs län.
— *Perlmusslor* (*Mya margaritifera*) simpstukka hafva
funnits i Tammerfors, i Tavastkyro, i Eura, i Sastmo-
la, i Jananus, i Sordavalla, äfvensom i norra Öster-
botten och Lappland; de bästa skall hafva blifvit be-
talda med 20 a 30 Rdr i sv. mynt. — Af *insekter*,
hyöteinen, skall omkring 700 funnits i Österbotten och
Savolax **). — *Bålgetingen* (*Vespa crabro*) hörhiläinen,
anses hafva giftiga stygn. En blåsförmig mask (*coe-
nurus cerebralis*), som biter sig fast i fårens hufvud,
åstadkommer så kallad *kringsjuka*, pyörätauti, hos
dessa djur; och en annan mask, *Strongylus vitulo-
rum*, fäster sig i luftrören hos hornboskapen och för-
orsakar tvinsot. (Rein.)

f) Husdjur.

Finska *Hästen* (hevonon ell. hepo) är i allmän-
het välbyggd, stark, härdad och snabb i sitt lopp.
De Savolaxska och Karelska hästarne anses för de
bästa. De hästar, som hållas af nybyggarne i lapp-
marken, ända till Enare, äro af Norsk ras, nå-
got mindre än de finska. — *Hornboskapen* (sarviraa-

*) *Ruhs*, Finland och dess invånare, II del., pag. 32. **) l. c.

vas) som allmogen underhåller, är mest af inhemsk ras, och vårdas i allmänhet krent. Det mindre antal kor (lehmä) som underhållas i Torneå och Kemi lappmark skötes dock bättre, så att, under året, t. o. m. 5 lisp. smör kunna vinnas af en ko. Vid större landegendomar och i städerna deremot egnas en utmärkt omsorg åt boskapsskötseln, så väl hvad vården vidkommer, som genom införskaffande af de bästa utländska raser. — *Fåret* (lammas) finnes i större mängd öfver hela landet, dels af inhemsk grofullig, dels af Tysk eller annan utländsk uppblandad ras. I lappmarken är fåret af Isländsk ras. — *Geten* (vuohi, keli ell. kuttu), är mindre allmän, men dock spridd nästan öfver hela landet. — Af *Svin* (sika) underhålles stort antal, öfver allt, men i Lappmarken endast af stånds personer. — *Kaniner* (kaniini) hållas endast undantagsvisvis på en och annan herrgård i landet. — *Hunden* (koira) och *Katten* (kissa) äro vanliga husdjur öfver allt. — *Renen* (poro) begagnas som husdjur icke blott af de nomadiserande Lapparne utan jemväl af Finnarne i hela Lappska häradet, m. fl. ställen.

Tillägg.

Storfurstendömet *Finlands folkmängd*:

Vid 1855 års utgång beräknades folkm. i Finland hafva utgjort:

	Mankön.	Qvinkön.	Summa.
Protestanter . . .	803,907.	853,485.	1,657,392.
Greker	25,996.	21,085.	47,081.

Summa 829,903. 874,570. 1,704,473 *).

Enligt Finska Läkare-Sällskapets handlingar, 8:de band., 5:te häft., pag. 1100 o. följ. utgjorde protestantiska befolkningen den 1 Januari 1861: i Nylands län 161,171, i Åbo och Björneborgs 308,267, i Tavastehus 163,257, i Wiborgs 235,678, i S:t Michels 157,101, i Kuopio 205,686, i Wasa 294,695 och i Uleåborgs län 179,880, tillsammans 1,705,735 personer. Uppgift saknas på antalet af Grekiska troslärans bekännare samma tid.

Vid utgången af år 1863 uppgifves landets befolkning till något öfver 1³/₄ million, och då Finlands jordvidd (vatten oberäknadt och onyttig mark) utgör omkring 3000 sv. qv.mil, så belöper sig på hvarje kvadratmil 584 personer.

*) *F. J. Rabbe*, om dödligheten och folkmängdsförhållanderne i Finland år 1855, pag. 642.